This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 7556.29.10

Harvard College
Library

FROM THE FUND BEQUEATHED BY

Archibald Cary Coolidge

Class of 1887

PROFESSOR OF HISTORY
1908–1928

DIRECTOR OF THE UNIVERSITY LIBRARY
1910–1928

Cova
382
č. Bl. III/31

Cena 80 kr.

Črty

k upravení

v království Českém.

Napsal

J. U. Dr. Bedřich Pacák,

zemský a říšský poslanec.

S dodatkem, obsahujícím národnostní zákony, nařízení a návrhy.

V Hoře Kutné.

Tiskem a nákladem Adolfa Švarce.

1896.

ČRTY

k upravení poměrů jazykových

v království Českém.

Napsal

JUDr. BEDŘICH PACÁK,

zemský a říšský poslanec.

(S dodatkem, obsahujícím národnostní zákony, nařízení a návrhy.)

„Všeobecně se uznává, že
zavedení ustálených
a zdatných poměrů v Rakousku
závisí jen na uzavření
národnostního smíru v Čechách."
Fischhof.

Kutná Hora.
Tiskem a nákladem Adolfa Švarce.
1896.

Slav 7556.29.10

HARVARD COLLEGE LIBRARY
FROM THE
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
FUND
June 26, 1925

Obsah.

Předmluva. Str.

I. **Nutnost národnostního smíru v Rakousku vůbec, a v Českém království zvlášť** 3

II. **Rovnoprávnost u soudů a u politických úřadů** 10

III. **Rovnoprávnost u samosprávných úřadů** 24

IV. **Rovnoprávnost ve školách** 37

V. **Národnostní zákon pro království České** 50

VI. **Kdo jest kompetentní k vydání národnostního zákona** . 56

VII. **Doslov** 60

Dodatek:

I. Jazyková ustanovení z ústav a zákonů rakouských.

1. Z obnoveného zřízení zemského 3
2. Z ústavy Kroměřížské 4
3. Z Pillersdorfovy ústavy 4
4. Z ústavy z 30. prosince 1848 4
5. Zemský zákon z 15. února 1867 čís. 13. z. z. 4
6. Z čl. XIX. zákl. státních zákonů 5

II. Jazyková nařízení z nejnovější doby.

1. Haličské jazykové nařízení 5
2. České jazykové nařízení 6

III. Jazykové zákony založené na základě rovnoprávnosti jazyků.

1. Belgické zákony 8
2. Švýcarské zákony 10
3. Sedmihradský národnostní zákon 11
4. Horvatsko-slavonské jazykové nařízení 13

IV. Jazykové zákony založené na základech státní řeči.

1. Uherský zákon 14
2. Pruský zákon 18

V. Jazykové návrhy učiněné v radě říšské na základě státní řeči.

1. Návrh Wurmbrandtův 20
2. Návrh Scharschmidův 20

VI. Jazykové návrhy učiněné ve sněmu království Českého na základě rovnoprávnosti jazyků

Všeobecné 26
a) Národnostní zákon fundamentálních článků 26
b) Návrh posl. Seidla 29
c) Návrh posl. Dr. Trojana 30
d) Návrh posl. Dr. Vašatého 31

VII. Jazykové návrhy při samosprávných úřadech.

a) Návrh zákona ze dne 30. října 1889 č. sněm. 374. (Tisk CVI.) 32
b) Návrh zákona ze dne 9. dubna 1890 č. 57. (Tisk II.) . . . 34
c) Návrhy Dra. Šolce z 23. září 1892 a 1. ledna 1894 (Tisk XXX.) 35

VIII. Jazykové návrhy ve věcech školských.

a) Návrh ze dne 16. listopadu 1889 č. sněm. 484 (Tisk CXLIII.) 37
b) Návrh poslance Dra. Trojana a Dra. Julia Grégra, ze dne 19. března 1892 čís. sněm. 109. (Tisk CVI.) 39
c) Návrh poslance Dra. Julia Grégra z 25. května 1893, čís. sněm. 380. (Tisk CXIII.) 41

Předmluva.

Tímto spiskem chtěl jsem provésti myšlénku, již jsem při letošní generální debatě rozpočtové na radě říšské ve Vídni, dne 1. července 1895 pronesl. Pravil jsem: My nechceme ono divorçons, jež naší němečtí krajané myslí si jako jádro svého státního umění. Kouzelný prostředek náš zove se „spravedlnost.“ „Princip *rovnoprávnosti a rovnocennosti* obou jazyků v Českém království, aby každý Čech v celé zemi a každý Němec v celé zemi práva svého mohl se domáhat ve svém jazyku — princip tento *musel by státi se zákonem.* — Přirozený následek tohoto principu by bylo *definitivní* přijetí zásady, že na př. v království českém *každý státní a zemský úředník musil by býti znalým obou zemských jazyků.*

Já pravím, každý státní a zemský úředník. Já nejdu tak daleko jako moravský zákon, který žádá *obligatní vyučování* obou zemských jazyků *u všech.*

Neboť já žádám znalost *tu jen u státních a zemských úředníků*, což jest přece zcela spravedlivo a slušno. — Neboť může-li žádat stát a země, aby státní a zemští úředníci měli *určité znalosti zákonů*, může také žádat *určité znalosti jazykové.*

Jestli-že takovýto princip byl by *definitivně usnešen*, pak lze ovšem vzhledem na *stávající faktické poměry* časem omezená provisoria učinit, která vzhledem *na tento princip a stávající poměry v konkretním případu* tak mohou býti zbudována, aby ani definitivnímu principu ani poměrům faktickým nebyla na odpor. —

Stane-li se o této otázce diskuse ve veřejnosti, pak lze ento stručný črt doplniti určitými rysy . . . . .

Nebyla sice zahájena veřejná debata o tomto principu, ičméně byl jsem z různých stran parlamentu vyzván, abych

tuto myšlénku blíže provedl. — Učinil jsem tak v těchto črtách. Chtěl jsem prvotně obmezit se toliko na provedení rovného práva u soudů a úřadů politických.

Avšak material, který v dodatku jsem sebral o jazykové otázce, jaksi nutil mne k tomu, abych promluvil také o rovnoprávnosti u úřadů samosprávných a ve školách, čemuž věnovány jsou kapitoly III. a IV. Brožůrku svoji nazval jsem prostými črty, čímž ona pouze jest, nečiníc nižádného jiného nároku, než aby přispěla spolu k řešení otázky pro království české veledůležité. — Brožůrka ta nečiní také nároků, jako by proklamovala nějaké nové zásady.

Čtenář najde tam mnoho známého. — Sestavení jazykových zákonů i návrhů jazykových, myslím však, že v českém jazyku v úplnosti stalo se zde ponejprve.

A tak předkládaje tuto brožurku veřejnosti, jen jedno mám přání, aby spolu pomohla budovati blaho mé drahé vlasti. — A pak-li by byla jen zrnkem písečným v základech této veliké stavby — jsem s tím spokojen.

V Misdroyi na moři baltickém, v srpnu 1895.

Nutnost národnostního smíru v Rakousku vůbec a v království Českém zvlášť.

I.

Politické poměry v Rakousku jsou mnohem spletitější než v každém jiném státě, poněvadž národnostní otázky jako červená niť táhnou se všemi otázkami politickými, kulturními ano i hospodářskými. — Kdežto v jiných ústředních parlamentech vidíme řešení těchto otázek namnoze dle principu politických, jest ve vídeňském parlamentě ústředním takové seskupení dle politických principů na prosto nemožné, poněvadž všecky otázky od všech politických stran dnes řeší se — a pokud otázky národnostní nebudou uspořádány — přirozeně řešiti se musí z hlediště národnostního. —

Proto vidíme, že v zemích, kde obdobně podobné poměry národnostní panovaly, jako ve Švýcarsku a Belgii, snažili se politikové a státníci především na základech spravedlivých uspořádat otázky národnostní a vidíme, že tam řeší se nyní otázky politické, kulturní i hospodářské jen z hledišť věcných, případně politických a ne výlučně z hledišť národnostních. —

V Rakousku však při nynějším centralisujícím systemu jeví se ta další veliká vada, že ústřednímu parlamentu ústavně přikázaná jest řada otázek, jež při různosti poměrů v jednotlivých královstvích i zemích nemohou být úspěšně řešeny dle jedné šablony, a které by snadno a bez obtíží řešeny býti mohly v samosprávných a svézákonných sněmech zemských.

Parlament vídeňský je ústavně, nepřirozeně co do kompetence přetížen tak, že nemůže s úspěchem pracovati, kdežto sněmy pro nedostatek kompetence nemají mimo rozpočet emský a nepatrné věci, co by pracovaly. —

A tak schází v celém státním ústroji, mezi státem, rálovstvími a zeměmi na rozumném rozdělení práce, a celý pparát nemůže dobře ku předu — a tím trpí celek i části.

To žádný neupírá, že k uspořádání poměrů společných ıezi královstvími, zeměmi a státem jest a vždy bude apotřebí společného jakéhos střediska, byť by i nejširší utonomisování zemí se stalo a kdyby i dle právoplatného

státního práva koruny České, zemím českým úplná svézákonnosť a svésprávnosť byla dána, ať už toto středísko jmenuje se říšská rada, říšský sněm, říšské delegace neb jakkoliv.

Jedná se jen o uspořádání vzájemného poměru, aby zákonodárné sbory zemí i státu s úspěchem mohly pracovati. Tedy jako všude i zde státi by se muselo a musí dělení práce již z praktického stanoviska, kdyby ani historicky založená a odůvodněná práva to nepřikazovala. —

Na jedné straně jest jak již řečeno ústřední parlament přetížen a sněmy nepatrnou kompetencí nadány. Nutno tedy ústřednímu parlamentu ulevit a sněmy nadat náležitou kompetencí. Na druhé straně nemůže ústřední parlament pro různosť poměrů zákonodárství podle jedné šablony vykonávat a činí-li tak, činí tak na úkor různých poměrů království a zemí, jež chtějí být nejen různě posuzovány ale i upraveny.

A tu již praktická potřeba správného, poměrům království i zemí odpovídajícího zákonodárného upravení, velí přikázat většinu těchto poměrů k zákonodárnému upravení sněmům zemským.

A což teprvé vidíme-li jak vedle tohoto různého nazírání na jednotlivé otázky v ústředním parlamentu dle různých názorů zemí, otázky národnostní každou otázku proplétají?

Tu vidíme jasně a každý nepředpojatý politický zrak to musí doznat, že jen tehdy jest možná úspěšná práce, pak-li zemím dána bude zákonodárná moc ohledně většiny zemských záležitostí a ústřednímu parlamentu jen ohledně menšiny oněch záležitostí říšských, jež nevyhnutelně musí býti společnými. —

Co základ další možné práce jest nutné, spravedlivé národnostní narovnání. V takové říši, jaká jest říše rakouská, jež jest toliko svazkem národů, jest možný pokrok a úspěšná práce jen rovnoprávným upravením poměrů mezi národy — rovnocenností národů všech. V takové říši nemůže jeden národ znásilňovat druhý, nemá-li z toho zase vzniknout násilí protitlakem. —

Plná autonomie a rovné právo národů, to jsou ony dva neomylné léky, kterými lze vyléčit chorobu celku i chorobu části této mnohojazyčné říše. —

Tyto dva léky jsou onými divotvornými prostředky, jež pro národy mají sílu centripetální, kdežto centralisace, ač se centralisace zove, rozhodně pro národy má moci centrifugální.

Je to s podivením, že rozhodující kruhy v Rakousk trvají dosud při centralisačním systemu, jenž tolik již běd nárc dům a zemím, ale i samé říši způsobil. Centralisační system v tét říši po staletí panoval, lze tedy stopovati jeho účinky neblahé k systemu autonomistickému či federačnímu učiněny vždy je nesmělé, krátké náběhy a nepopřála se mu nikdy taková doba aby ukázati mohl, seč jest. — Avšak pak-li jen se podívám do sousední velké říše německé, vidíme, že ten ohromi

vzrůst, jaký tam v jednotlivých státech nastal, nastal jedině a pouze mohutnou decentralisací, jež tam panovala a dosud panuje. Nemusíme jít tudíž ani daleko do severoamerických států, abychom líčili blaho federace; stačí nám navštíviti minulost a přítomnost německých států, abychom o tom se přesvědčili. Historicko-politické dějiny Rakouska nasvědčují tomu, že boje za centralisaci a federaci po celá staletí se vedou, ač dle poměrů různých různě. Vidíme jakés takés boje již za Leopolda I. (1657—1705) a Josefa I. (1705—1711). Za Karla VI. zdá se, že nastávalo zprvu jakési kolisání a tu vidíme, že již dualistické utváření se říše jeví se na obzoru, když maďarští magnáti na Prešburském sněmu v červenci 1712 prohlašují, že uznati chtějí pragmatickou sankci, „pak-li jim vídeňský dvůr zaručí jednotu a nerozdílnost česko-německých zemí a nedotknutelnost uherské ústavy".

Zdá se, že již tehdy zamýšleli koncentrovat veškeru sílu centralisační jen na tak zvané dědičné země. —

Za císařovny Marie Terezie (1741—1780) vidíme, že se pokračuje na té dráze centralisace tak zvaných česko-německých zemí, ale ponechává se samospráva zemím uherským. Za této císařovny vidíme také, že ohledně zemí českých tužší centralisace se zavádí, česká dvorní kancelář se ruší, zřízuje se kancelář jedna pro země českoněmecké, kancelář to, kterou ještě císař Karel VI. ponechal.

Všecky nejvyšší úřady politické, soudní i finanční zřízují se ve Vídni, autonomie měst se ruší, správa zemská se sestátňuje. —

Za císaře Josefa II. (1780—1790) vidíme zase snahu centralisaci rozšířit i na polovici uherskou, vidíme rušit tam samosprávu komitátů a vidíme snahu „utvořiti ze všech zemí jeden stát se s tejným zákonodárstvím i jediným jazykem." Čteme v reskriptě Josefa II. z 11. května 1784 doslovně: „Jaké užitky by z toho byly, kdyby v celé říši jen v jedné řeči se mluvilo — každý snadno nahlédne — — —

A tak vidíme, že centralisace jde s germanisací ruku v ruce. Za Leopolda II. (1790—1792) vidíme zase pochybnosti v system centralisační a klonění se k částečné autonomii, jež po krátké době dvouleté ustupuje tuhé centralisaci, jež trvá za císaře Frant. I. a částečně i za císaře Ferdinanda I. až do roku 1848.

Tak to vypadalo až do roku 1848.*) Od roku 1848 až do nejnovější doby vidíme stálé kolísání mezi centralismem a autonomii. — Jména ministrů Bacha, Schmerlinga, Beusta, Auerspergů, Lasserů značí dobu centralistického ovládání říše. A což zvláštní jest, vždycky, kdy centralismus přivádí říši a pokraj záhuby, vidíme, jakoby svědomí se hnulo u státníků rakouských a tu na krátkou dobu vidíme kloniti se rozhodující kruhy k autonomii.

*) Dr. Ludwig Gumplowicz. „Einleitung in das Staatsrecht, Berlín 1889.

To vidíme v roku 1848, to vidíme v r. 1859 a v r. 1866. Vždy náběh k samosprávě, ale vždy jen na krátko. Stará náklonnosť k centralismu se vrací. —

Není toho říjnový diplom, jenž byl autonomistický skrz na skrz a únorové patenty, jež zásady ty naprosto ruší — jasným dokladem?

Ale zajímavo jest, že vždy, když učinil se náběh k autonomii, také jazykům národním popřávalo se volnějšího rozvoje, kdežto jak již řečeno, při centralisaci vždy se germanisovalo.

Kdežto tedy historicko-politické dějiny nás učí, že éry centralisační v Rakousku trvaly dlouho a neblahé mívaly vezdy následky, vidíme při érách autonomistických krátké trvání, uspokojení většiny národů, ale bohužel vždy rychlé přerušení, aniž by vyčkáno výsledků. —

Vidíme-li však v zemích sousedních jednak výtečné účinky autonomie či federace, u nás pak neblahé následky centralismu, zde neblahé následky nevolnosti jazyka, v zemích se stejnými poměry jako u nás, ve Švýcarsku a Belgii při urovnaných jazykových poměrech všeobecný pokrok a rozvoj, tu nutně a nezvratně příjdeme k úsudku již dříve učiněnému, že také zde jest zapotřebí plné autonomie a rovnoprávnosti národů k plnému pokroku a rozvoji a že bez těchto dvou musí zakrnět i země, i království, i celek, i veškeré síly hospodářské.

Do roku 1867—69 tři činitelé bojovali o autonomii úplnou a sice království uherské a království české, na základě státních práv obou těchto států stejně platných a Halič. —

Od roku 1867 království uherskému poskytnuta jest plná autonomie a my vidíme ten ohromný vzrůst veškerých sil oekonomických v státu uherském od doby narovnání v míře netušené. —

Nový to doklad, jak působí autonomie na rozvoj centralisací spoutaných sil. Jest jen k politování, že národ maďarský k svobodě jemu poskytnuté nepřičinil svobodu ostatním národům Uherska, a že postaviv se na nešťastné stanovisko maďarské státní řeči, nepopřál ostatním národům rovné právo jazyků. To vymstí se jednou jistě na národu maďarském. —

V Haliči vidíme autonomii úplnou, poskytnutou polskému živlu a od r. 1869 známým nařízením jazykovým zabezpečenu jazyku polskému i německému také rovnoprávnost úplnou. A tak stojí jen království České, toto království, jež dodává státu síly, moci politické i oekonomické, a jež bylo vlastn základem této říše, neuspokojeno v ohledu autonomistickér i ohledu jazykovém.

A tu přicházíme k oněm slovům Fischhofovým, jež jse napsal v čele této brožurky: „Všeobecně se uznává, že jedin národní smír v Čechách jest s to v Rakousku přivést uro nané a blahodatné poměry. —

Nelze upříti, že s celou řadou názorů Fischhofových, které on ve svých brožurách jazykových rozvinuje, souhlasiti nelze, an z nich vyzírá namnoze i neznalost poměrů českých. Ale s touto jeho zásadou nutno naprosto souhlasit. A jest to zvláštní, že s touto zásadou všeobecně se souhlasí, však rovněž stejně *všeobecně proti* ní se jedná. —

Těžiště celé politické situace v Rakousku leží v Čechách, a mohou přijít slabá, silná a silnější ministerstva, však přes neuspořádané poměry v Čechách každé ministerstvo klopýtne a klopýtnout musí. Jedině uspořádáním poměrů českých a pravím jedině tím lze dosíci v této polovici říše pravý politický mír a klid. Tertium non datur. — Tyto poměry pak, o tom není nižádné pochybnosti, mohou upraviti se jedině úplným *autonomisováním* Čech; a to jest také jediná cesta k upravení zmatených poměrů této říše. —

Nelze upřít, že pak-li plná autonomie v Českém království měla by přijíti k plnému rozvoji, musela by býti podložená *hlubokým základem národnostního míru mezi národem* českým a německým; neb nedůvěra národnostní jest to dnes na mnoze, jež brání, aby nestranně uznalo se, že jediná *cesta autonomie* jest cesta nápravy v království Českém.

A tato národnostní nedůvěra způsobuje to, že vidíme mnohé naše německé krajany při práci v okresích a obcích pracovat co ryze autonomisty, jakmile přikročí se však ku plnému provádění konsekvencí autonomie t. j. k plné autonomii zemské — tu vyklubou se z nich nejtužší centralisté. Nelze upřít, že plný rozvoj autonomie byl by oběma národnostem v Čechách dobrodiním, to obě národnosti nahlédnou a ze zkušeností poměrů hospodářských budou muset nahlednout. Nahlednutí tomu brání dnes nedůvěra národnostní — a národnostní smír jest přirozeným odstraněním této nedůvěry.

Mnozí přátelští na mnoze i nepřátelští politikové praví vůči nám v rozhovorech soukromých i veřejných: „proti autonomii u Vás bychom se nestavěli, ale proti Vašemu požadavku státního práva.“

To jest věšení se na slova. Neboť co jest *materialní základ* čili *jádro* našich státoprávních požadavků: *»úplné autonomistické vytvoření t. j. politické a hospodářské sesamostatnění království českého v rámci Rakouska.* Jest to požadavek nejmodernějšího způsobu nové doby.

Avšak kdybychom i neřídili se tím velice optimistickým názorem, že po smíru národnostním, souhlasem obou národů v zemi bude lze dosíci snadněji autonomisování Čech, a kdybychom, což jest pravděpodobnější, zůstali při názoru, že mezi principy federativním či autonomistickým a centralisačním boj musí býti dobojován, tedy nicméně je výhodnější a správnější, když vzdor tomuto politickému boji, boj národnostní skončí *národnostním smírem.*

Smírem takovým, by plocha bojovná mezi stranami jednak

se omezila a zúžila, jednak by stalo se možným posuzování politického boje co otázky eminentně politické jen ze stanoviska politického, případně hospodářského, nezkaleného národnostní záští, konec boje by tím najisto se urychlil, boj sám veden by i nebyl tak urputně a připouštěl by spolujití nyní nepřátelských stran i mezi politickým bojem v různých hospodářských i odborných otázkách. Jest to zvláštní, že není žádné otázky jako právě otázka jazyková a národnostní, kde by politikové různých politických i národních stran *soukromně*, pravím soukromě v tak mnohých náhledech se *scházeli* v nichž *veřejně*, pravím *veřejně* dalece se rozchází. Musím k porozumění toho něco dodat. —

V národnostních otázkách shledáváme se totiž bohužel v rozhodujících politických kruzích *s dvojími názory*, pakli s politiky o nich hovoříme a sice s názory abych tak řekl soukromými a názory, jež bych nazval veřejnými čili lépe řečeno názory, jež nejsou pro veřejnost určeny a s názory, jež pro veřejnost určeny jsou. A tyto názory od sebe podstatně se liší. Jest to vůbec bohužel jakás takás parlamentární nemoc, že shledáváme se s takovýmito různostmi v náhledech parlamentárních v různých věcech.

Mluvíme-li na př. s poslanci a žurnalisty kterékoliv strany *soukromně* o uspořádání národnostních poměrů shledáváme, že oni na většině sdílí nejen náhled o nutnosti uspořádání těchto poměrů, ale na mnoze i o způsobu i jeho účincích, *veřejně* však čteme pravé opaky soukromých náhledů. Jest to skutečným rakem parlamentarismu že jinak se v mnohých otázkách soudí v kuloarech parlamentárních a jinak před veřejným forum parlamentu. To jest bohužel v mnohých otázkách a pokud nebude mezi těmito soukromými i veřejnými názory konkruence, nebude mít nikdy práce parlamentární toho výsledku, jehož bychom si přáli. —

Já bych to nazval boj mezi přesvědčením skutečným a mezi přesvědčením mandátovým. — Neboť zdravý lidský rozum ukazuje, že národnostní smír v Čechách nejen by byl pro obě národnosti v zemi osvobozujícím a osvěžujícím v ohledu hospodářském i v ohledu svobody ale tak i pro říši celou.

Nemůže být o tom nejmenší pochybnosti, že hospodářské zájmy obou národností v království Českém jsou si namnoze identické a kde nejsou identické alespoň velmi podobné, najisto pak nutně vyžadují stejné obrany obou národů.

Národnostní boje vážou oběma národnostem v hospodářském ohledu ruce, tak že nemohou čeliti cizí konkurenci hospodářské, zejmena ale uherské. Jak jinak by vypadaly věci kdyby oba národové v království Českém vůči maďarskému vlivu stáli na obraně hospodářských zájmů své vlasti české a této polovice říše vůbec. — Maďarský vzrůst oekonomický na úkor Čech beztoho byl jen umožněn tímto národ-

nostním bojem česko-německým, poroste stále více a více, čím déle trvat bude boj česko-německý. —

Ale nejen hospodářské zájmy, i zájmy svobody naší vlasti bojem tím trpí. Mezi tím co národové mezi sebou svádí národnostní boje, těží z boje toho reakce, myšlénka svobody zatlačuje se do pozadí. — Platí-li *kdy* a *kde* zásada Duobus litigantibus tertius gaudet — jest to zde. Oba národové český i německý v českém království jsou hříčkou v rukou třetí strany, jež s nimi zahrává dle svého prospěchu. Kdežto oba národové v českém království kdyby národnostně byli vyrovnáni, nejen politicky byli by nejmocnějším faktorem v království českém i v říši samé, i hospodářsky mocně by čelili konkurenci uherské, jež dnes hrozí je udusiti. Ale také v ohledu svobody stáli by jsme na zcela jiném stanovisku, dnes jsme závislí na třetím faktoru v zemi, jenž z národnostních bojů jen těží. —

Zdravý lidský rozum tedy káže — smír národnostní. Jest otázka kdo jedná proti zdravému lidskému rozumu? Který jest to národ, jenž proti této tak jasné, poměry uzdravující cestě jedná? Co chtějí oba? — Minulosť a skutečnosť označuje vinníka. — Co chtějí oba národové?

Český národ chce v českém království úplně rovné právo s národem německým. On chce být s národem německým úplně rovnocenným a praví: dejte mně v ohledu jazykovém dnes, co už německý národ v Čechách má a já jsem úplně spokojen. On nechce míti více práv než národ německý, on nechce jej čechisovat ani majorisovat, nechce ale také být germanisován ani majorisován.

Co však říci o tom, pak-li německý politik, jenž národnostně platí za umírněného, Dr. Russ, píše: »*německý národ zajisté nedopustí se tím vynášení sama sebe, pak-li popírá a pochybuje o tom, že ostatní rakoušti národové jsou mu rovnocenni*«.*)

Je to domýšlivosť a vypínavosť neskonalá, jež svědčí tomu, že s německými politiky toho rázu, není možné pomýšleti na národnostní smír, pokud nebude zlomená jejich pýcha. Zdá se však nyní, že tato pýcha se láme, a že snad bude možno v budoucnosti mluvit s německým lidem, jenž zdá se, že po zkušenostech politických přicházeti se zdá k rozumu a nebude-li pod národnostním terorismem, také k rozumu přijde. Pravil jsem, že český národ chce jen rovné právo. Pohleineme-li k jeho skutkům, kdy on sám rozhodoval v zemi, vidíme, že také pro rovné právo pracuje, vidíme že zdělává národnostní zákon *k ochraně obou národností* v roku 1871, vidíme v letech 1889 zdělávati jej zákon k *ochraně obou*

*) Der Sprachenstreit in Österreich von Dr. Viktor Russ. Wien arl Konegen str. 26.

jazyků u samosprávných úřadů a zákon ku ochraně menšin ve školství.

Německý národ však vše to ruší. Kde přichází k moci, staví svojí národní hegemonii, Gesslerův klobouk státní řeči a když nemůže vůči poměrům skutečným s tím prorazit, přichází se svým „Divorgons," (rozdělme se). To čteme ve všech jeho spisech i enunciacích, a parlamentárně to také vidíme v jeho návrzích, ku př. poslanců Plenera a Herbsta, podaných v sněmu království českého v letech 1883, 1884, 1886, 1887, jež žádají rozdělení okresů dle národností i správy zemské i justice, konečně i zákonodárství zemského.

Jaký rozdíl naproti tomu leží v návrzích poslanců českých co do principialního pojímání rovného práva jazyků. Již 16. dubna 1861 podává poslanec Václav Seidl návrh na úplně rovné právo jazyků obou národností, dne 12. prosince 1885 podobný návrh podává stařičký Dr. Trojan a dne 21. prosince 1887 Dr. Vašatý. Ve všech návrzích snaha po spravedlivém uspořádání poměrů jazykových. — Český národ není přítelem zásady „Divorcons." — On dobře ví, že národové se nesmířují když se rozdělí, nýbrž když se schází, a společně pracují na hospodářské a politické práci ve své vlasti. A to nejlépe vidí na svých zástupcích na sněmu zemském a tito sami na sobě, když vzájemně pracují na sněmu zemském ve věcech věcných, jak se ostrosti národního boje otírají a jak tato společná práce sbližuje.

Tedy ne rozdělení, ale sblížení rozvaděných musí být heslem a k tomu přistoupit musí ono mocné kouzlo, jež všude divy tvoří, to jest »*spravedlnost*« a *smír národnostní* v Čechách stane se *možností*. — — — — —

V následujících kapitolách podávám prosté črty jak si myslím, že by bylo možné uspořádat poměry národnostní u soudů, politických úřadů, samosprávných úřadů a ve školách království Českého.

Budou snad činiti se jim různé výtky a různé námitky. — Dobrá. — Jedna námitka však se jim činiti nemůže, totiž ta, že nevyplynuly z nejlepší vůle a snahy.

II.

Rovnoprávnost u soudů a u politických úřadů.

Příští pokolení zajisté v dobách budoucích diviti se budou, jak bylo to možné, že v zemích českých po celou řadu let vedeny urputné boje pro rovné právo jazyků u soudu a u úřadů politických.

Jako my dnes s podivením pohlížíme na náboženské boje středověku, tak zajisté pohlížeti se bude na století devatenácté a národnostní jeho boje. —

Zejmena boj o rovné právo jazyků u soudů a úřadů politických, jest toho druhu, že se nebude chtít ani věřit, že tu byly strany politické, i národové, kteří nechtěli popřát jiným národům, aby právo své ať soukromoprávné, ať veřejnoprávné, mohli vyhledávati svým jazykem ve všech instancích. Vždyť přece možnost národa, vyhledávati ve své vlasti právo své svým jazykem u všech soudů i úřadů náleží všude a vždy k základním zásadám každého svobodně, ale i rozumně upraveného státu.

V zemích českých tím směšnější bylo počínání směřující proti českému jazyku, an lid byl si toho dobře vědom, že otcové jeho vyhledávali za starodávna právo své jen ve svém jazyku, a jen výminečně, že v některých městech německé právo městské mělo místa.

Nebudu zde *obšírně* pojednávat o tom, jaké byly jazykové poměry v zemích českých do dob obnoveného zřízení zemského odtud až do roku 1848 a dále jaké jsou až do nejnovější doby. —

Poněvadž však líčiti chci, jak právem poměry ty býti by měly, musím přece alespoň krátce poměrů těch se dotknouti.

Až do vydání obnoveného zřízení zemského (1627, 1628), byla v zemích českých v Čechách, na Moravě a Slezsku u všech úřadů a soudů řeč česká jedině platnou, v ní musela veškerá podání se činit, ano i v městech, kde připuštěno bylo německé městské právo, jak to výslovně za Ferdinanda III. dne 1. února 1640 tak zvanou „novella declaratoria“ bylo připomenuto.*) Od doby vydání obnoveného zřízení zemského oba jazyky, český i německý, byly v zemích českých úplně rovnoprávné. A to bylo zachováno i do dob císaře Josefa II. a i přes jeho dobu, ačkoliv tu již začala nejtužší centralisace a s ní ruku v ruce jdoucí germanisace, jež nejlépe zrcadlí se v již citovaném dekretu císaře Josefa II., ve kterém se praví, „že veliké výhody by to bylo, kdyby v celé říši mluvilo se jen jedním jazykem“.

Přes tyto germanisační snahy shledáváme, že ve všeobecném řádu soudním z 1. května 1781, čís. 13 sb. z. s. za císaře Josefa II. vydaném, v čl. 13. samé jest uloženo stranám i jejich zástupcům, užívati v zemi obvyklých řečí.**) Do výkladu, jaký v nejnovější době dáván byl významu „v zemi obvyklý“ nebudu zde se ani pouštěti.

Tolik jest jisto, že od vstoupení v platnost soudního řádu z r. 1781, jež stalo se 1. ledna 1782 česká i německá řeč stejně byla připouštěná k soudu i u úřadů správních a že

---

*) „Národnost a její význam v životě veřejném“ — sepsal Dr. Jindřich Šolc. „Die gesetzliche Gleichheit der böhmischen und der deutschen Sprache in den Ländern der böhm. Krone von Dr. J. Vašatý. Viz také v Dodatku CII. obnov. zříz. zemsk.

**) Viz v dodatku znění čl. 13. soudního řádu z 1. května 1781 čís. 13., 56. z. s.

nikomu nenapadlo dávati slovům „v zemi obvyklých“ význam, jaký jim byl pak v dobách vlád ústaváckých dáván. Rozlišování v řeč jednací a vnitřní úřední řeč nikde v tu dobu nenalezáme a vidíme-li v době té již praktické provádění germanisace, ani zákona, ani nařízení pro to nenalezáme.

Ale tolik jest jisto, že v těchto dobách u úřadů jak politických, tak soudních nadržováno bylo všemožně jazyku již německému. Byl to patrně proud času.

Nejtužší germanisační úsilí ovšem vidíme pak v letech padesátých za dob Bachova absolutismu, kde ku př. patentem ze 27. prosince 1852 čís. 260. r. z. prohlašuje se německý text říšského zákonníka za jedině autentický, patenty z 23. května 1852 čís. 11.815 a ze dne 30. června 1852 čís. 8103, kterými na jedné straně naprostá prævelance němčiny se připouští a zavádí se známá nyní distinkce v *jazyk jednací* a *jazyk vnitřní úřední.*

Patenty tyto praví ve svých úvodech jakoby ironicky, že chtějí „upraviti užívání obou zemských jazyků v království Českém.“ A co ustanovují?

První patent z 23. května 1852 čís. 11.815 stanoví, že *v trestních věcech* spisy, jež pro obžalovaného jsou určeny, ústní přednášky při hlavním přelíčení, výslechy obviněných, obžalovaných, svědků a znalců *smí se jen tehdá díti v českém jazyku, pak-li ten, jenž vyslýchán býti* má, *jen* českého jazyka znalý jest. —

„Vyjma tyto případy“ ustanovoval patent naduvedený »*užito budiž v trestních věcech jazyka německého, kterýž vůbec co jazyk vnitřní služby za pravidlo sloužiti má.*

V patentu druhém ze dne 30. června 1852 čís. 8103, jenž týkal se věcí civilních, stanovilo se: „že k *upravení* užívání obou jazyků zemských v řízení civilních soudů upotřebeno býti má ve vnitřní službě soudů zvláště *při sepisování výtahu ze spisů, navrhování zpráv a při poradách, pak při dopisování s jinými úřady výhradně německého jazyka.* —

Tato dvě ustanovení ač contra jus scriptum vydaná, byla pak základním pilířem germanisačního veškerého úsilí u soudův i politických úřadův.

O ustanovení těchto patentů opírali a opírají se také všickni oni, kdož hájí dosud *německý vnitřní jazyk* — neboť v soudní instrukci ze dne 3. května 1853 čís. 81 říš. zák., jímž upravují se veškeré poměry soudní, o něm nenalézáme ni nejmenšího ustanovení. Tento ostrý germanisační proud u soudů a politických úřadů setrval až do let šedesátých, kde po říjnovém diplomu nastaly poměry v jazykovém ohledu poněkud volnější. Byl to také reflex císařského vlastnoručního listu ze dne 20. října 1860, kterým v Uhrách byl jazyk uherský zase ve vnitřní službě i ve veškerých jednáních zaveden — neboť říjnovým diplomem řeči zemské částečně

k platnosti připuštěny. Bohužel to bylo v širším objemu jen v Uhrách a v Haliči, v zemích českých však jen z malé části.

V nastavších na to kolísavých dobách, jež brzy jevily centralistický, brzy federalistický směr, v jednom byla jakás stálost — v nadržování němčině. Převaha němčiny v soudech i u politických úřadů, to byla signatura doby. Praktická potřeba a nemožnost úřadovati jazykem německým v obyvatelstvu ryze slovanském ovšem nutily vlády vydávati nařízení, jako ono z 22. července 1861 pro Moravu, kde připuštěno vyřizování českých podání českým jazykem a výslechy stran, svědků i znalců v českém jazyku, jakož i přirozeně sepisování protokolů příslušných v českém jazyku. Podobné poměry panovaly v Čechách už dříve.

Takovéto poměry setrvaly až do let osmdesátých, kde soudcové němečtí počínajíce vykládat znění čl. 13. soud. řádu a slov „v zemi obvyklé," co „v okresu obvyklé," počali v okresích většinou německých zamítali česká podání, a tak sami byli jaksi příčinou vydání min. nařízení z 19. dubna 1880 o upravení zemských jazyků v království českém a markrabství moravském, ve kterém v hlavní věci bylo nařízeno, že v celé zemi podání vyřízena býti mají v té řeči, ve které byla učiněná.

Nařízením tímto nebylo na prospěch jazyků národních nic učiněno, co by dosud nebylo bývalo. Nařízení to faktickou vnitřní úřední řečí, kteráž byla základem stížností ani nehnulo, jen poměry, jak praktickou potřebou vzrostly a se vyvinuly, kodifikovala.

Nařízení to neznamenalo nikterak zlepšení v poměrech jazykových ale spolu stanovilo præjudic pro práce exekutivy při uspořádání poměrů jazykových, jež jak níže dokážu, rozhodně nenáleží ko kompetence exekutivy.

Nastává nyní otázka:

1. Jaký jest *zákonní* stav otázky jazykové při soudech i politických úřadech v království Českém?

2. A jaký je skutečný stav nynější této otázky?

Od. 1. Pravím *zákonní* stav otázky jazykové, poněvač jsem toho pevného přesvědčení, že jazykové otázky uspořádati možno jen cestou zákonodárnou a že k uspořádání tomu exekutiva není kompetentní. Proto také míním, že veškerá jazyková nařízení až dosud exekutivou vydaná postrádají zákonního základu a že uspořádání této otázky jest možné jen cestou zákonodárnou.

Po tomto předeslání ovšem jest stanovení zákonních stanovení jazykových v zemích českých velmi jednoduché.

Jest to především *obnovené zřízení zemské*, jež žádným zákonem nebylo zrušeno*) které *úplnou rovnost české* i německé řeči u soudů i úřadů politických v českých zemích stanovilo.

*) Viz Dodatek CII. ob. z. z.

— Na základě téhož obnoveného zřízení zemsk. pak přijato do čl. 13. soud. řádu z 1. května 1781 čís. 13. sb. z. s. ustanovení o v zemi *obvyklých řečích.**) A vedle těchto zákonních ustanovení jest to čl. XIX. základních státních zákonů.**) — To jsou *zákonná* ustanovení v českých zemích a ty stanoví rovnost německého a českého jazyka u soudů i úřadů.

Od. 2. A nyní se podívejme jak to vypadá ve skutečnosti? Vzdor *zákonní* rovnosti jazyků všude vidíme *skutečnou* převahu němčiny na úkor *přesnosti* rozhodování a na úkor *rychlosti* rozhodování ve věcech neněmeckých.

Přihlédněme ku věcem *civilním.* Na podání české, ať žalobu, ať žádost podá se nyní vyřízení české, ale sebe menší poznámka úřední, jež není určena pro strany, jež stane se ve sporu, děje se německy. Spor, jenž zahájen česky a česky se projedná, jakmile přijde k rozhodování soudu, dostane se do stadia němčiny. —

Výtah ze spisů dělá se německy; na základě německého výtahu ze spisů českých, děje se o českém sporu německá porada.

Kdo jest praktickým právníkem a ví, jak ve sporu civilním mnohdy na slůvku záleží a jak nepravým překladem téhož slůvka může celému sporu dán být jiný směr, pochopí, proč řekl jsem jak děje se to na úkor správnosti v rozhodování. Po německé poradě o české věci učiní se nejprvé německý návrh a pak český rozsudek. Jde-li pak věc k druhé instanci, podává se o *české* projednané věci německá zpráva (Bericht). O věci u druhé instance jedná se v témže nerozumném česko-německém způsobu, ano u nejvyššího soudu dokonce i rozsudek v české věci německy se vynáší a pak teprve do češtiny překládá. — Kdo rozváží, kolikráte se tu z českého na německý jazyk a zase z německého na český jazyk překládá, snadno nahlédne, jak toto jednání jest na úkor rychlosti *vyřizování* věci a opakuji zde opětně, na úkor správnosti v rozhodování. Neb pakli v jiné řeči se rozsuzuje spor než v jaké byl veden, jaká je to judikatura? Tvrditi, že domahání se odstranění takového nepraktického a nerozumného předsejití jest národním chauvinismem, svědčí jen o naprosté neznalosti věci. —

Podívejme se dále na věc během sporu, na př. pakli ve sporu stručném připouští se svědkové výměrem, neb v písemném neb ústním sporu přísudkem, to ovšem děje se v českém sporu českým výměrem neb přísudkem. Ale pakli o výslech svědků se dožaduje jiný soud, musí státi se to výměrem německým, kde thema pro-

*) Viz Dodatek, čl. 13. soud. řádu z 1. května 1781 č. 13. sb. z. s. Tento článek 13. novým soud. řádem ze dne 1. srpna 1895 č. 113 výslovně zrušen není. V motivech soud. řádu společnou permanentní komisí sněmovny vydaných pak se praví na stránce 2. výslovně „že čl. 13., jenž na otázku jazykovou se vztahuje, zůstává nezměněn."

**) Viz Dodatek, slovné znění čl. XIX. zákl. stát. zák.

bandi se uvádí německy, ač svědkové musí zase býti česky vyslýcháni a český protokol napsán. Co řekl jsem nahoře o chybném překladu, platí zde o svědeckých výpověděch v dvojnásobné míře, kde mnohdy u svědka přijde na slovo. — To jest zajisté jednání, jež nečelí ani k urychlení ani k zdokonalení justice. — A tomu se říká *vnitřní úřední řeč.* Podívejme se ještě na exekuční řízení. V české exekuční věci vydá se český exekuční výměr. Pakli soud exekuci povolující žádá jiný soud za výkon, mohl by to v českém jazyku učinit dvěma slovy. Ale to nejde. To musí se celý výměr přeložit do němčiny a německy žádat za jeho výkon. Není to zbytečné mrhání práce a času? A to vše proto, aby fantastický útvar „německé státní řeči" byl udržován. —

Podívejme se dále na trestní věci. Tu není to lépe. — V české trestní věci se svědkové, obvinění, znalci atd. vyslýchají česky. Však každá rekvisice k jinému soudu za výslech svědků píše se zase německy. Tu celá věc z české trestní věci zase musí se v německém jazyku překládat a přemýlat. Věc se jen zbytečně protahuje. A přijde-li to k přelíčení. Tu při českém přelíčení na mnoze píše se německý projednávací protokol. — Porada soudců o českém jednání, o českém zodpovídání obžalovaného i svědků děje se německy, píše se o tom německý poradní protokol a pak se česky proklamuje rozsudek a důvody, jež německy a v německé poradě se usnesly, Je v tom rozum? A pakli jde věc v odvolacím stadium na vrchní soud, jde s německou zprávou a u vrchního soudu opakuje se tento mišmaš českoněmecký znovu. A jde-li věc v záležitosti zmateční stížnosti k nejvyššímu soudnímu dvoru se zprávou německou, projednává se tu vše v české trestní věci německy. — A tak vyhlíží to rovné právo jazyků u soudů v praxi. —.

Krátké resumé toho tedy jest: Zákonní stav káže rovné právo jazyků českého i německého u soudů v českých zemích, praxe však tak zvanou vnitřní úřední řečí zákonem neodůvodněnou provádí praevalenci němčiny v českých věcech na úkor *rychlosti* ano na úkor *správnosti* v rozhodování. Stejně jako u soudů jest to také u politických úřadů a obmezím se tudíž na to, co o soudech jsem uvedl.

Není tedy pochybnosti, že zákonní stav a stav skutečný v otázce jazykové se nesrovnávají. —

Nelze upřít, že u soudů novým řádem soudním nastane přirozená nutná změna zavedením *ústního přímého bezprostředního jednání.*

Musí přirozeně odpadnout psaní německých výtahů z českých spisů, an o české žalobě a o českém sporu při ústním jednání v řeči sporu jednat se *musí*, n. př. při *odvolacích jednáních v sporech* v první instanci u okresních soudů projednaných. To přirozeně přivádí ssebou *zásada ústnosti*, jak to vidíme dnes ve věcech trestních při odvolacích jednáních, při přestupcích,

kde *výtah ze spisů* musí se dělat česky o přestupcích česky projednaných. Avšak v tak zvaném přípravném jednání by zase při všech rekvisicích ve sporu i při průvodech svědeckých vnitřní úřední řeč německá ve věcech českých na úkor správnosti věci dále se roztahovala, kdyby tomu zákonem konečně nebyl učiněn konec. —

Nový soudní řád se svým ústním bezprostředním jednáním přímo bude nutkat, aby také ve vyšších instancích upraveny byly konečně poměry takovým způsobem, aby sporné záležitosti, jež v jiném jazyku než německém byly projednány, mohly být v témže jazyku ve všech instancích dojednány. Vždyť ve všech instancích jest za jistých podmínek přípustné, ustanoviti veřejné líčení. — Či má se zde zase přikročit k překladům? To by věru bylo již na posměch správné justice. — Poukázal jsem již, že tato nešťastná vnitřní úřední řeč jest na úkor správnosti rozhodování a na úkor rychlosti v rozhodování. —

Jest otázka proč rozhodující kruhy tyto skutečné poměry trpí, když na škodu jsou nejen správnosti a rychlosti vyřízení, ale také proti zákonnímu stavu věci? — Důvody pro udržení toho stavu jsou skutečně nicotné. —

Na jedné straně tvrdí se, že prý provedením úplné rovnoprávnosti trpěla by *jednota justice*.

To jest důvod velice lichý, neb jednota justice nespočívá v stejnosti řeči, nýbrž v stejnosti judikatury. A ti, kdož toto píší a praví, sami tomu již nevěří.

Co ustanovuje čl. 1. min. nařízení ze dne 4. června 1869 č. 2354 z. z. č. 24 pro Halič? Tu praví se výslovně: „Ministerstvu vnitra, financí, obchodu a orby, ministerstu zemské obrany a veřejné bezpečnosti podřízené úřady, dále zemská školní rada a sousedové mají jak **ve vnitřní službě**, tak také v korespondenci se státními nevojenskými úřady a soudy užívati **řeči polské.** —

Tu tedy nevadí jednota justice a vidíme, že od roku 1869 v Haliči věci jdou stejným směrem jak před tím. —

A což v italském Tyrolsku, Dalmacii i Istrii, kde *italština* připouští se i do vnitřního úřadování a to i proti většině slovanského obyvatelstva? Fischhof ve svém již citovaném spisu*) na str. 56 k této inkonsekvenci poukazuje, jež leží v domahání se vnitřní úřední řeči německé na straně jedné a opačném jednání na straně druhé.

Přicházím nyní k otázce vlastně nejdůležitější: jak upravit poměry jazykové u soudů a politických úřadů v království Českém, aby nastal skutečný národnostní *klid?*

Tu především nutno k tomu poukázati, že němečtí krajané v Čechách co do jazykových poměrů jsou úplně zabezpečen

*) Viz Die Sprachenrechte in den Staaten gemischter Nationalitäten von Dr. Adolf Fischhof Wien Carl Conegen.

a že kdyby ve věcech jazykových stejná práva byla dána českému národu, jež má národ německý, úplně by byl spokojen.

Resumujme co nahoře se řeklo. Do roku 1627 byl v království Českém český jazyk jediným zemským jazykem, po roku 1627 až na nejnovější dobu byl *zákonně* český i německý jazyk rovnoprávným; *ve skutečnosti* ale německý jazyk úředním, český jen jednacím s českými stranami, na úkor zákoním ustanovením a na úkor *skutečné potřebě*.

Vyžaduje toho tudíž *spravedlnost*, aby jazykové poměry upraveny byly tak, aby *skutečné potřebě* a *zákonním poměrům* základními zákony státními českého království i říše odpovídaly.

Pravil jsem, že jest to základním principem rozumné a spravedlivé státní správy v každém státním ústroji tedy také v Českém království, aby každý státní občan domahati se mohl svého práva ve svém jazyku.

Rozřešení otázky jazykové v království Českém tedy spočívá u vyhovění *prosté spravedlnosti*.

Spočívá v postavení principu rovnoprávnosti a rovnocennosti obou zemských jazyků v obvodu Českého království, tak že každý Čech v *celé* zemi a každý Němec v celé zemi u všech soudů a úřadů ve svém mateřském jazyku hledati a nalézti musí své právo. —

Tento princip musel by bezvýminečně učiněn být zákonem, má-li rozřešení otázky jazykové býti zváno spravedlivým.

Přirozeným následkem takového principu muselo by býti *definitivní* uzákonění zásady, *že v Českém království každý státní i zemský úředník musí býti obou zemských řečí v řeči i v písmě úplně znalý*«.

Pravím, jen každý státní a zemský úředník v Českém království musí bezvýminečně znáti oba zemské jazyky, aby v zemi, kde oba jazyky zemské jsou rovnoprávné a rovnocenné, mohl co státní a zemský úředník působiti.

Pak-li stát a země mohou žádat, že ten, jenž žádá za místo státního a zemského úředníka, musí k tomuto úřadu vykázati kvalifikaci znalostí judicielních i politických zákonů, jest také stát a země oprávněná žádati, aby dotyčný žadatel měl příslušné jazykové znalosti, aby vyhověti mohl oběma národům. Kdo chce být úředníkem zemským a státním v království Českém, ať se jim naučí, kdo se jim učiti nechce může ~i obrat jiný obor své působnosti. Každý úřad ale vyžaduje rčité vědomosti a znalosti, tedy také vědomosti jazykové, .chž k úřadování v zemi v které úřaduje, potřebuje. Žádost terá se zde klade, jest taková, že jest spravedlivým požaavkem vůči oběma národům v zemi.

Ona ale jest nejen spravedlivým požadavkem, ale i poadavkem skutečné potřeby, a poslouží nejen správnosti u rozodování, ale i urychlení prací. —

Tento požadavek jest abych tak řekl kardinálním. Toto rovné právo nesmí se však obmezovati jen a pouze na instanci první, nýbrž musí být konsekventně provedeno *ve všech instancích* až do nejvyšší. —

Každé podání ať učiněno v té či oné řeči zemské *musí* v téže řeči ve všech stadiích až do svého konečného a právoplatného rozhodnutí být projednáváno a rozhodováno.

Tak tomu vyžaduje nejen spravedlivá ale i správná judikatura ať ve věcech soudních, ať ve věcech politických. Tyto zásady jsou nezbytné k spravedlivému řešení otázky jazykové a musí *definitivně* jim dle zákona býti zjednán průchod vůči nynějšímu skutečnému stavu, spravedlnosti neodpovídajícímu.

Samo ssebou se rozumí, že tímto upravením rovnoprávnosti naprosto odpadlo by dělení ve vnitřní a zevnitřní řeč jednací, která bez toho nemá žádného *zákonního,* ale také ne *praktického* podkladu a každý praktický právník znající poměry musí doznat, že dnešní poměry s vnitřní úřední řečí jsou při soudech i politických úřadech v zemích německých neb smíšených, co již po třetí opakuji, na úkor správnosti rozhodování, ale také na úkor rychlého vyřízení, any působí zbytečným sem a tam předkládáním značné průtahy.

Z německé strany vedou se proti této spravedlivé zásadě do boje námitky, jež vlastně ani žádnými námitkami nejsou. — Jednota justice se praví, by byla poškozena, jak jsem již uvedl. To jest pouhou frází. — Frází — kterou jazykové poměry v Haliči, italském Tyrolsku a Dalmacii usvědčují ze lži. —

A praví-li se že nemáme dostatek úřednictva obou jazyků znalých v království Českém, pak jest to chyba správy, že nepostarala se v čas, aby takové úřednictvo zde bylo. — To však pro budoucnost nesmí a nemůže býti rozhodným; možná že pro dobu předchodní se může provisorium stanovit o němž později promluvím — pro budoucí časy musí čistá zásada spravedlnosti jazykové se uzákonit. —

Konečně nesmí se ale hlavně a v první řadě zapomenouti že úřednictvo je přece zde k vůli obyvatelstvu a nikoliv obráceně, obyvatelstvo k vůli úřednictvu.

Právě že se tato zásada převrátila hlavou dolu, právě proto vidíme u nás ty nepřirozené poměry jazykové. —

A pak-li rovněž proti zavedení úplné rovnoprávnosti u nejvyšších instancí namítá se nedostatek sil jazyků znalých, jest to rovněž nedostatek řádné správy.

Při ústředních nejvyšších úřadech mají býti právě zástupcové všech národů, tak aby tam zastoupena byla znalost všech jazyků, aby záležitosti všech rakouských národů v jejich mateřštině mohly býti vyřizovány. —

Co ale máme říci, když na př. čteme ve spisu Dr. Russ, jenž ve věcech jazykových platí za umírněného, »*der Sprachenstreit in Oesterreich*« na str. 20 následovně:

„U třetí a poslední instance počíná fysická hranice možností rovného práva a hranice, aby ji stát vyhověl.“ — „Kdo se neleká nákladů provedení práva u ústřední vlády, neb u nejvyššího soudu, *jest zajisté také s to nésti větší útraty, které spojeny jsou s překladem.* Ostatně může si vzít advokáta, který jest jazyka třetí instance mocný.“ —

Takovéto prohlášení v záležitostech jazykové rovnoprávnosti jest přímo cynismem. —

Co se týká *úřadnictva*, řídí se naší němečtí spolukrajané také tou nešťastnou převrácenou zásadou *pohodlí* úřednictva neučiti se druhé zemské řeči a čteme-li jejich názory o jazykové rovnoprávnosti, vidíme, že scvrkla se u nich celá otázka jazyková v prostou otázku úřednickou, kterouž rozhodně není.

Její rozřešení pak také nezáleží v zaopatření a pohodlí několika úředníků, v čemž rozhodně jen zakládá se odpor německé strany proti rozřešení tomu, ale její rozřešení záleží toliko u vyhovění spravedlnosti a zdravému lidskému rozumu.

Pohodlí německého úřednictva jest základem odporu proti rozumnému upravení jazykových poměrů, ač system poněmčovací odpor ten odůvodňuje „prospěchem státu a úředními potřebami života“.

A na tomto nešťastném stanovisku pohodlí a opatření svého úřednictva, stáli bohužel němečtí poslancové z Čech až do poslední doby, nikoliv na onom širokém a spravedlivém stanovisku, vyhověti potřebám lidu a národů.

Neboť čteme-li řeči německých poslanců v sněmu českém, na př. řeč *dra. Herbsta* při odůvodňování návrhu jeho na národnostní rozdělení země dle okresů, 22. září 1884 (str. 173 st. prot.), neb známého navrhovatele německé státní řeči *Dr. Scharschmidta*, o témže návrhu v sněmu českém promluvenou dne 14. října 1884 (str. 699 st. prot.), neb konečně řeči posl. *Plenera* promluvené o jeho návrzích na národnostní rozdělení Čech r. 1885 a 1886 podaných, zejména pak řeč dne 22. prosince 1886 str. 182 st. prot. promluvenou, vidíme, že veškerá obava při spravedlivém upravení národnostní otázky u našich německých krajanů, vždy má refrén „ale co by dělal úředník německý, jenž české řeči není znalý?!“ —

K vůli *pohodlí* úředníků, k vůli jeho *neznalosti* se chce o ětovat zájem veřejný. —

Jest pravda bohužel, že jest nyní v českém království t anomalie, že jest tu úředníků obou zemských jazyků neznal ch. — To jest vinou poměrů.

A nelze upříti, že k těmto poměrům při rovnání jazykové o izky nutno vzíti jakýsi zřetel, nikoliv však *pro budoucnost*, n brž pro přechodní dobu jakousi, pro dobu stanoveného j éhosi provisoria.

Pro budoucnost jest, jak jsem již uvedl, nevyhnutelná a nezvratná zásada: „každý úředník *musí* být nevyhnutelně obou zemských jazyků ve slově i v písmě znalý".

Ve své řeči, kterou jsem o té záležitosti dne 1. července 1895 v radě říšské při generalní debatě měl, jsem pravil: „Jest-li že takovýto princip (t. j. znalosti obou jazyků), by byl definitivně usnešen, pak lze ovšem vzhledem *na stávající faktické poměry* časem omezená provisoria učinit, která vzhledem na *tento princip a na stávající poměry v konkretním případu*, tak byla by zbudována, aby ani principu ani poměrům faktickým nebyla by na odpor!! —

Mínil jsem tím do té doby, pokuď by nebylo úplně kvalifikovaných úředníků, znalých obou zemských jazyků stanovit *provisorium* takové, aby ním jazykové rovnoprávnosti nebylo ublíženo, a při němž by dočasně užíti se mohl i úředník, jenž není znalý úplně obou jazyků.

Nešťastná státní správa této, tak spravedlivé zásadě znalosti obou jazyků zemských nerozuměla a k ním nehleděla a proto *dočasně* musí se s tímto nedostatkem počítati.

Toto *provisorium* ovšem by mohlo býti jen dočasné, obmezeno na určitou dobu let, v níž bychom se mohli nadíti, že by již nastoupiti mohla nová generace, vychovaná v nových názorech na nových základech, znalá již obou zemských jazyků.

Provisorium to obmezeno by býti mohlo ku př. na 10—15 let. Aby ale starý rakouský šlendrián z tohoto zákonního provisoria neučinil definitivum, muselo by se v zákoně stanovit, že tato doba provisoria nemohla by se prodloužit na delší dobu 5. let, leč z velice důležitých příčin a to ostře kvalifikovanou většinou sněmovny případně i národnostních kurií a sice novým zákonem podlehajícím sankci koruny.

Kautel náležitě by se ovšem muselo užíti, aby z provisoria nestalo se definitivum.

Takováto myšlénka provisoria není novou, nalezáme ji také v jiném zákonodárství na př. v zákonech *belgických* tak *zvaná přechodní* ustanovení čl. 13. ze dne 17. srpna 1873; v národnostním zákonu pruském ze dne 28. srpna 1876 v čl. 3., v haličském nařízení jazykovém ze dne 4. června 1869 v čl. 6. ano i v národnostním zákoně fundamentálních článků v odstavci 9 alinei druhé,*) ač poněkud v jiné formě než jej zde navrhují.

V čem zakládá se toto mnou dočasně navrhované provisorium?

V tom, aby do té doby, než v českém království *veškeří* státní a zemští úřednici budou znalí obou zemských jazyků, znaly byly těchto jazyků v celé zemi všecky soudy a úřady.

*) Viz belgické zákony, pruský zakon, haličské nařízení a národnostní zákon fundam. článků v Dodatku.

Proti tomu ani němečtí zástupcové ničehož namítat nemohou. Píše sám Dr. Russ ve svém již citovaném spise „Der Sprachenstreit in Österreich“, na stránce 21. doslovně: Jazykovým poměrům státních občanů odpovídají státní povinnosti státu, totiž aby *státní úřady* v obvodech s různými národními jazyky ve více těchto jazycích byly s to úřadovat, ale také *jen úřady* co celek“. — Dr. Russ také míní, že to stačí, když úřady co celek umí oba jazyky a nikoliv jednotliví členové t. j. úředníci a spolu obmezuje tuto zásadu jen na první instance, a spolu myslí tuto zásadu *definitivně* zavést k uspořádání poměrů jazykových.

Já s touto zásadou Dr. Russe nesouhlasím pokuď ji chce zavést definitivně, dále ne, pokuď ji obmezuje na první instance. —

Avšak co do času ostře omezené provisorium tohoto ustanovení jest možné. Řeknu hned jak. Myslím si totiž uspořádání *provisorních* poměrů takto: V okresích silně smíšených t. j. v okresích, kde obyvatelstvo obou jazyků stojí stejně silně proti sobě, museli by ihned jak to již nyní na většině jest a jak to skutečné potřebě odpovídá, býti veškeří úředníci státní i zemští znalí obou zemských jazyků. V okresích, jež jsou buď převahou německé, buď převahou české, možno však provisorně učinit ustanovení, aby při soudě a úřadě, tolik bylo úředníků znalých obou zemských jazyků, pokuď u téhož úřadu neb soudu jest možno dle zákona žádat úředních výkonů. —

Tu nutno mluvit poněkud konkretněji. Tedy na příklad v okresích převahou německých neb v okresích převahou českých nutno ustanovit takový počet úředníků obou jazyků zemských znalých, jaký k veškerým výkonům úřadním jest zapotřebí.

Tedy ku př. u *krajských soudů* tolik, aby v *trestních* i *civilních* věcech sestoupiti se mohl *tříčlenný i čtyřčlenný* senát, tedy nejméně *čtyři* členové soudů krajských znalí by býti museli *i v době provisoria* obou zemských jazyků.

Mimo to musely by býti dvě síly k výkonu úředních jednání, tedy jeden kancelista a jeden úřední sluha; dále jedna síla zapisovatelská a jedna síla v listovně k zanášení v knihy veřejné.

V pádu, že by v tomto kterém kraji nebylo lze sestaviti porotní lavici ze znalců druhého zemského jazyka, přikázal by se případ jinojazyčný rozhodnutím vrchního zemského soudu nejbližšímu krajskému soudu téhož jazyka.

U *okresních* soudů v okresech svrchu naznačených musely by býti následující síly, znalé obou zemských jazyků; jeden soudce způsobilý k samostatnému rozhodování ve věcech civilních i trestních, jeden zapisovatel, síla k výkonu úředních jednání, tedy jeden kancelista, jeden sluha a jedna síla v listovně k zanášení do kněh veřejných. —

Zcela *obdobně* obsadit by se také musely síly v úřadech politických, v úřadech berních, poštovních, železničních, horních, telegrafních atd. — To by v době provisoria pro obě strany úplně stačilo, poněvadž by na obě strany stejnoměrně síly musely se rozdělit.

Provedení rovného práva ale ať už definitivního, ať časem obmezené provisorium nesmělo by vztahovat se jen na instance první, nýbrž na instance všecky.

A pokuď v Českém království nebude jak toho potřeba justice vyžaduje, zvláštní nejvyšší soudní dvůr, musel by u nejvyššího senátu — zřízen býti ryze český senát, jenž o věcech českých by jednal a rozhodoval. — Nový soudní řád se svojí ústností a bezprostředností přímo k tomu pobádá. A jak nový soudní řád k tomu pobádá, tak také přímo musí podlámat základy zastaralému nešváru vnitřní německé úřední řeči při jinojazyčných, ať civilních sporných neb nesporných neb trestních záležitostech. Že sami dost zatvrzelí zastancové vnitřní úřední řeči z praktického hlediště nahlíží její bezdůvodnost, vidíme ku př. v spisu samého Dra. Russe „der Sprachenstreit in Österreich", jenž na str. 46. ve svém návrhu zákona B. odst. 3., sám v českých okresích českou úřední řeč uznává za nutnou. —

Provisorium, které jsem zde uvedl, ovšem mohlo by býti jen *dočasné*. Principialní zásada, *»že v českém království každý státní úředník musí býti znalý obou zemských jazyků v mluvě i písmě«*, musela by zůstat vedoucí pro budoucnosť navždy, a vstoupit v platnost po celé zemi ihned po uplynutí doby provisoria, t. j. i v oněch krajích a okresích, kde bylo provisorium.

Zvláštní je, že němečtí politikové, kteří o jazykové otázce psali jako *Dr. Russ**) ve svém často citovaném spise, uznává nutnosť, že každý úředník musí znát řeč ústřední vlády, ale vice versa nechce uznat, že každý úředník *musí* znát řeč lidu, v němž úřaduje. Ostatně i v samých Fischhofových spisech, jež o jazykových věcech vydal, nalézáme náhledy zcela zvrácené, svědčící o neznalosti poměrů českých a skutečném stavu věci.**)

---

*) Der Sprachenstreit in Österreich str. 22.

**) Viz Dr. Adolph Fischhof „Die Sprachenrechte in den Staaten gemischter Nationalitæten" (str. 47. 55. 56.), dále Dr. Adolph Fischhof: „Der Österreichische Sprechenzwist." — Naproti tomu anonymní spis nadepsaný Sine ira der sogenannte Sprachenkampf in Österreich, Zürich, ve kterém na str. 17. se praví: „Neboť doba, ve které se myslelo, že pro veřejný úřad v Rakousku v jazykovém ohledu stačí znalost němčiny jest tatam a z hlubokých důvodů neodolatelně tatam a rozumně se musí s novými poměry počítat a s účinky a následky počítat jak v politice, tak i v obyčejném životě. Viz dále spisek býv. ministra z Taaffova ministerstva: „Die Nationalitätenidee und der Staat" von Alfred von Krémer, jenž praví: „Chceme-li ustálené poměry dosíci, musí se těmto oprávněným nárokům vyhovět. Pouhou negativou se nic nevyřídí, nejméně pak slibováním a nedodržováním slibu."

Nastává nyní otázka, jak provede se důkaz u toho, jenž uchází se o úřad zemský neb státní v Českém království, o znalosti obou zemských jazyků.

Také v tom ohledu rozchází se náhledy.

Česká konservativní strana, jež taktéž tuto zásadu hájila, jak ji nalézáme také v národnostním zákoně fundamentálních článků 9 alinea 1 a v zákoně z r. 1866 měla za to, že příprava stane se tím způsobem, když na gymnasiích, k tomu nejlépe vyšších v Českém království *oba jazyky zemské obligátně se budou vyučovati.*

Německá strana tehdy ještě zvaná ustavovérná dosáhnuvši vlády, zrušila tento zákon nazývajíc jej *znásilňujícím zákonem jazykovým* (Sprachenzwangsgesetz), ano šla ještě dále, že k čl. XIX. zákl. stát. zákonů přičinila přímo článek stanovící, „že v zemích s různými národnostmi k učení se druhé řeči zemské *nesmí* být nikdo nucen.

Nyní však vidíme pravý opak toho. Na Moravě z německého popudu a za souhlasu české strany zdělán byl zákon, kterým se na moravských realních školách zavádí obligatní učení oběma zemským jazykům. Ten samý názor panuje dnes také u konservativních velkostatkářů, jak tomu nasvědčuje návrh hrab. Vojt. Schönborna v loňském zasedání sněmu českého.

U nyní v Čechách rozhodující strany české, a míním, že mohu také říci u nyní tamtéž rozhodující strany německé tento názor není. —

Nelze upřít, že dá se o tom mluvit, je-li tento návrh výhodný čili nic, pro zásadu svrchu hájenou, aby každý zemský i státní úředník v Českém království znal oba zemské jazyky. —

Ale rozhodně jisté jest, že toto *obligátní* nucení k učení oběma jazykům jde dále, než vyžaduje toho zásada svrchu hájená, a při oboustranné velké národní citlivosti jest nevyhnutelně nutno uvarovati všemu, co by se zdálo nucením. Má-li smír národnostní a jazykový býti trvalým, musí býti dobrovolným. Návrh na obligatní se učení oběma zemským jazykům jde dále než návrh náš.

Oným návrhem nuceni byli všickni bez výminky státem a zemí učiti se druhému zemskému jazyku. To k našemu účelu není zapotřebí. Stát a země jsou oprávněny jen od oněch žádat znalosť obou jazyků zemských, kteří nastupují na úřad státní neb zemský. Starati se o to ale u ostatních není ani účelem státu ani země. — Naopak takovéto plus rozhodně může poškoditi dobrou intenci. Při otázkách národnostních nutno přesně obmezit hranici nutností, an jinak při veliké národnostní citlivosti částečným překročením této nutné hranice dobrá věc se spíše poškodí než se ji prospěje.

V tom ohledu souhlasím výminečně úplně, s tím co o tom řekl ve svém již často citovaném spisu *Dr. Russ,* jenž roz-

hodně odsoudil zavedení německých, theoretických státních zkoušek na české pražské universitě řka, „že je to zbytečné a nebezpečné porušování jazykové rovnoprávnosti, ale spolu také veliký klam, a praví pak doslovně: „Nutné jest požadování znalosti jazykové (on ovšem zde má na prvním místě na zřeteli jen němčinu) nikoliv pak-li se jedná o praktikanty, aspiranty elevy, a t. d., nýbrž o definitivní ustanovení ve službě státní.

Způsobilost k stavu soudcovskému a politickému úřadování zjišťuje se praktickou zkouškou, při které by znalosť obou zemských jazyků přísnějším než nyní způsobem musela se zjišťovat. —

Spolu pak *co základní zásada, by se musela stanovit, že k definitivnímu ustanovení co úřednika zemského neb státního, znalost obou zemských jazyků v mluvě i písmě se vyžaduje.*

Zjištění způsobilosti té státi by se muselo při přijímání vysvědčeními školními, před definitivním ustanovením ústní i písemní zkouškou, při zkoušce způsobilosti. Bylo by to pak věcí každého, kdož o státní neb zemské úřad se ucházeti chce, zjednati si náležitou znalosť obou zemských jazyků. — Tu ovšem bylo by to vše dobrovolné, neb se nikdo nenutí, by do zemských neb státních služeb chodil. O nucení pak by mluviti se nemohlo. — — — —

Zásady v odstavci II. hájené, vtělil jsem pak v zákonní ustanovení v odstavci V. §§ 1—16 incl.

III.

Rovnoprávnost u samosprávných úřadů.

Věčná škoda, že návrh zákona, který co zákon platný pro království České, *jenž se týká užívání obou jazyků zemských při samosprávných úřadech a orgánech* usnešen byl dne 18., 19. a 21. listopadu 1889 sněmem království Českého, nebyl vládou odporučen k nejvyšší sankci.. Byli bychom v ohledu tom alespoň o krok dále. Tento návrh, jemuž roku 1889 konečně dostalo se projednání v plenum sněmovním má dlouhou historii a datuje se z let šedesátých. —

První návrh na provedení rovného práva jazyků v království Českém podal sněmu českému dne 16. dubna 1861 pod čís. sněm. 106 poslanec *Václav Seidl.* Byl to návrh všeobecný a nebudu jej zde opakovat, an v celém znění podávám jej v dodatku.*) — Ve sněmu o tom návrhu nebylo jednáno. Zemský výbor pak usnesl, nepustit se o návrhu tom do jednání, pokud by nevyslechl dobrozdání vrchních úřadů v království českém. Vrchní zemský soud i c. k. finanční ředitelství zemské v Praze přípisy ze dne 6. listopadu 1861 čís. 3059 a z

*) Viz Dodatek: Návrh poslance Václava Seidla:

dne 31. března 1862 čís. 6216 vyslovily se v ten smysl, „že jim nepřísluší vyslovovati nějaké zdání o této věci.“ —

C. k. místodržitelství přípisem ze dne 24. března 1862 čís. 675 především prohlásilo co se týká poměrů jazykových v českém království: „Že strany mají právo zdělávati podání v jazyku, jehož jsou znalé, že ústní i protokolární jednání děje se s nimi v témže jazyku a že tímtéž způsobem vydány jim býti musí rozsudky, vyřízení atd.“ —

Při tom podotklo c. k. místodržitelství „že v tom sněmu zemskému nepřísluší žádná činnost zákonodárná, an prý dle čl. 17. zřízení zemského má sněm právo navrhovati zákony jenom v záležitostech zemských a že článek 18. uvádí taxativně, které za takové pokládati sluší, aniž by se zmiňoval o otázce jazyků.“ Při tom c. k. místodržitelství výslovně uvedlo, „že upravení vnitřního jednání úřadů, jakož i podmínky jmenování úředníků se strany státní správy náležejí *v každém způsobu výhradně v obor exekutivy* a že by tedy každé jakékoliv mísení se v ten obor ze strany zastupitelstva zemského vláda musila odmítnouti pro úplnou jeho nepříslušnost.“ —

Zemský výbor obrátil se nyní k státnímu ministerium podáním ze dne 1. prosince 1863 čís. 18.091, ve kterém vylíčiv celý tento stav věcí, hájil kompetenci sněmu poukazuje k tomu, že vláda právě 28. června 1863 předložila sněmu sedmihradskému návrh zákona národnostního, *) že tedy uznává kompetenci sněmu. Toto podání vládě končilo žádostí, „aby c. k. stát. ministerium zařídilo, aby ústavní cestou byla ve smyslu čl. 18. zř. z. českému sněmu zvláštním opatřením přikázaná nařízení o užívání obou jazyků zemských v království tom vedle zásad rovného práva při veřejném jednání úředním.“ —

O podání tohoto memoranda čili petice podána zpráva pod čís. 28. r. 1864 sněmu českému, jenž je vzal na vědomí.

Jak uvádí zpráva Dr. Škardy ze dne 20. srpna 1888 čís. 135 sněmu (Tisk XLIX) podaná, sepsal veškerá svrchu uvedená podání ve věcech jazykových *Dr. Schmeykal*, jak dokládá *Dr. Škarda*, „uznávaje už tehdá před 25. lety, že toho *vyžadují blaho a potřeby země, aby v království Českém upraveno a provedeno bylo rovné právo obou jazyků zemských v úředním jednání.*“ C. k. místodržitelství v Praze přípisem ze dne 5. února 1864 odpovědělo zemskému výboru, odvolávajíc se na poukaz c. k. ministeria státního ze dne 28. ledna 1894 čís. 561 státního ministeria „že po náhledu vlády zásada rovnoprávnosti v zevnějším řízení soudů bez toho je uznaná a že vedle ní také se úřaduje. Pokud že jde však snaha po upravení kononárnou cestou, to že státi se může jenom cestou v ústavě měřenou za spolupůsobení říšské rady podáním dotýčné sněmovny vládní a tu že vezme vláda přání to ve vážnou a

*) Viz v dodatku. Sedmihradský zákon národnostní z r. 1863.

zralou úvahu a bude na všechen způsob pamětliva, *aby v dotýčném zákonu říšském vyhraženo bylo zákonodárství zemskému takové působení, jaké se ukáže skutečně podmíněným zvláštními poměry zemskými.*

V roku 1864, ana vládou žádná podobná předloha žádnému zákonodárnému sboru podána nebyla, učinil zpravodaj návrh, „aby sněmem zřízena byla komise složená z 9. členů zvolených po třech z každé kurie. — To se sice stalo, avšak komise ta žádných zpráv nepodala. —

Mezi tím vydáno bylo známé jazykové nařízení Stremayerovo ze dne 19. dubna 1880, o němž jsem svrchu již mluvil. Poslanec Plener a soudruzi podali v českém sněmu pod čís. 159 sněm. roku 1885 návrh na odvolání nařízení jazykového a rozdělení okresů v českém království dle národnosti a *Dr. Trojan* podal co odpověď na návrh Plenerův návrh ze dne 12. prosince 1885 čís. 200 sněm. (Tisk LXIII.*)

Tento návrh přikázán svrchu uvedené devítičlenné komisi, která podala, jak jsem již také dříve uvedl, zprávu pod čís. sněmu čís. 358 r. 1885—1886 o níž sněm jednal v sezeních dne 18. a 19. ledna 1886 — a usnesl se na čtyrech resolucích.**) Čtvrtá resoluce zní: Vláda se vyzývá, aby ve srozumění s výborem zemským připravila osnovy zákonů a aby je předložila sněmu v zasedání nejprvé příštím a to zákonů takových, jimiž by se dle úplého rovného práva obou jazyků určitě a zřejmě ustanovilo:

a) Kterak by se měla určovati úřední řeč samosprávných úřadů a kterak by se mělo při tom spolu také šetřiti práva národních menšin.

b) Kterak by měly úřady samosprávné užívati jazyků zemských, když jim bude jednati jedněm s druhými, anebo se stranami, nebo:

c) Když bude úřadům samosprávným jednati s úřady státními. —

Poněvadž i po tomto usnešení sněmu vláda návrhy nepodávala, podal posl. *Dr. Vašatý* dne 21. prosince 1887 v sněmu návrh, jenž obsahoval usnešení sněmu z r. 1886 a důrazné vyzvání vlády, by snešením sněmu konečně vyhověla. —

Tento návrh přikázán byl obecní komisi, která se usnesla činiti sněmu návrh, aby se usnesl takto: „Výboru zemskému se ukládá, aby podal sněmu v zasedání jeho nejprvé příštím zprávu o tom, co učinil, aby byla usnesení sněmovní ze dne 16. ledna 1886 čís. sněm. 200 co do provedení rovného práva jazyků zemských uvedena ve skutek a aby předložil osnovu zákona, jímžto by se užívání obou těch jazyků na základě rovného práva v úřadech samosprávných upravilo.“ Ten o

*) Viz v dodatku doslovné znění návrhu Dr. Trojana a soudruhů.

*) Doslovné znění těchto resolucí obsaženo jest v návrhu Dr. Vašatého ze dne 19. prosince 1887 čís. 275 sněm. (Tisk LXXXVI.) viz Dodatek.

návrh podán byl sněmu zemskému dne 17. ledna 1888 čís. 418 sněm.

Ač tato zpráva nebyla v plenum sněmu vyřízena, uvázal se zemský výbor, resp. její referent Dr. Škarda o vypracování příslušného zákona a zprávou ze dne 20. srpna 1888 čís. 135 sněm. čís. XLIX., z níž já čerpal také dáta k této stati podal sněmu *návrh zákona, jenž se týká užívání obou zemských jazyků při samosprávných úřadech a orgánech.* A to jest právě návrh, o němž na počátku své statě jsem se zmínil, jenž ve schůzi sněmu dne 19. listopadu 1889 byl projednán. Návrh zemsk. výboru ze dne 30. srpna 1888 čís. 135 odkázán byl v říjnu 1889 zvláštní komisi pro osnovu zákona v užívání obou jazyků zemských při úřadech samosprávných, která zprávou svojí de praes. 30. října 1889 čís. 397 sněm. (Tisk CVI.) předložila sněmu příslušnou osnovu zákona ze dne 30. října 1889*).

Tento návrh zákona projednán byl v sněmu českém, jak jsem již uvedl, dne 18., 19. a 21. listopadu s některými změnami.*)

Zásady, na nichž spočívá, jsou zásadami nejsprávnějšími, na kterých podobný návrh vůbec spočívat může a také v budoucnosti spočívat musí na zásadě, *že samospravným orgánům samým* přísluší stanovit si svojí řeč jednací. — Tyto zásady shledáme i v zákonodárstvu jiném a tyto jsou to také, jak níže dokážu, na které s některými změnami zástupcové obou národností v království Českém mohou přistoupit. —

V motivech zákona ze dne 20. srpna 1888 (čís. 135 sněm. Tisk XLIX.) jsou tyto důvody z pera Dr. Škardy velice pěkně provedeny. — Při provádění naduvedené zásady rozeznává se přesně a přísně. *1. obec, 2. okres, 3. země.*

Od. 1. Co se týče obce, tu „byla přijata zásada, že v obci přísluší obecnímu *zastupitelství* ustanoviti svou jednací

*) Viz v dodatku návrh zákona ze dne 30. října 1889, jenž se týká užívání obou jazyků zemských při samosprávných úřadech a orgánech. Osnovu ze dne 30. srpna 1888 jsem v dodatku neotiskl, poněvadž jest skoro doslovně souhlasná s návrhem jazykového výboru ze dne 30. října 1889 až na následující změny: „Čl. 3. al. 2. a 3. návrhu z r. 1888. žadá, že v obcích s vlastním statutem musí se vyřízovat podání v onom jazyku, v kterém došla. V obcích jiných žádá-li za to třetina všech členů obec. zastupitelstva. Návrh výboru ze dne 30. října 1889 změnil toto ustanovení v ten smysl, že musí se tak státi již, „když za to žádá pětina všech členů obec. zastup. Článek 7. návrhu zemsk. výboru stanovil, že okresní výbor jest povinnen vyřízovat podání v jazyku zemském, v kterém přišla „má-li nejméně pět obcí jeho okresu jinou řeč jednací, než jest řeč úřední okresního zastupitelství.“ Toto pozdější ustanovení změnil jazykový výbor v ten smysl, „má-li alespoň jedna obec jeho okresu jiný jazyk jednací nežli jest jazyk úřední okres. zastupitelství.“ Mimo to přijal jazykový výbor nový čl. 9., znějící takto: „V městech s vlastním statutem, pak v obcích a okresích co do jazyků smíšených (§§ 3 a 7) mají se vyhlášky ve všech obcích, pokud se týče okresních, díti v obou jazycích zemských.

*) Viz v Dodatku: Návrh zákona ze dne 9. dubna 1890 a tamtéž navedené změny u §§ 2., 3., 6., 7. a změněný článek 9.

řeč, poněvadž toto dle § 30. obecního zřízení ze dne 16. dubna 1864 jest v záležitostech obecních orgánem usnešení činícím a že také při městech, jež mají zvláštní statut, není pochybnosti, že spadá usnešení takové v působnost oboru obecních starších, tudíž také zástupitelstva obecního.“ —

Od. 2. Co se okresu týká, uznává se za platnou zásada, „že náleží okresnímu zastupitelství ustanoviti svou řeč úřední, poněvadž dle § 50. zák. ze dne 25. července 1864 náležejí k působnosti jeho všeliké záležitosti vnitřní, ježto se dotýkají společného prospěchu okresu a jeho příslušníků a ono jest v těchto věcech orgánem usnešení činícím.“

Od. 3. Co týká se *země*, resp. representanta téže, *zemského výboru*, tu uznáno konečně zásadně, „že ve sněmu království Českého vždy bez všeliké námitky bylo uznáváno, že oběma jazykům zemským přísluší totéž právo bez všeho obmezení, že zásada ta v jednacím jeho řádu také jest uznána a provedena, že zákony zemské vydávají se v obou jazycích zemských se stejnou platností a že v království Českém žijí vedle sebe příslušníci dvou národů stejně oprávnění, tudíž z toho samého vyplývá, *že výbor zemský musí obojího jazyka zemského užívati za řeč úřední.*

Tyto zásady provedeny jsou v článcích 1., 5. a 10. návrhu zákona ze dne 30. října 1889*). Následek a také přirozený důsledek této zásady musí býti:

1. „Že obec z pravidla má na vůli, by všechna podání k ní přicházející vyřizovala ve své jednací řeči,“ a

2. „že také okresní výbor všechna naň došlá podání rovněž z pravidla vyřizovat může v úřední řeči okresního výboru.“ —

3. U zemského výboru jen zde podotýkám, že dle zásad svrchu uvedených musí se každé podání vyřizovat v řeči, ve které bylo podáno, pakli jest to v jedné ze zemských řečí.

Stanovení svrchu uvedených zásad provedena nalézáme v čl. 3. a 7. svrchu již citovaného zákona. Z pravidla toho musí však býti určité výminky tam, „kde toho vyhledává zřetel *k národním menšinám.*“ V obcích a okresích, kde se jen nepatrný zlomek občanstva druhé národnosti nalézá, nutno mu ovšem přiznat právo, že podání své může činit k obci a okresu ve svém jazyku, a nutno dále stanovit, „že obce a okresy přijmout je a v pojednání vzít musí i tehdáž, když sepsána jsou v jazyku zemském, jenž není jednací řečí obce neb úřední řečí okresu.“ Dotýčným obcím a okresům naproti tomu musí být ponecháno právo, „by podání ta jen vyřizovaly ve své jednací neb úřední řeči, byť by i tato byla přišla v druhém jazyku zemském.“ — To jest jak již řečeno pravidlem. —

Výminku, jak jsem pravil, stanovit musí „zřetel k národním menšinám“ to jest „při obcích a okresích, kde vedle

*) Viz v Dodatku zákon ze dne 30. října 1889.

příslušníků jednoho kmene žije též větší počet příslušníků kmene druhého“ a kde „toho žádá spravedlnost, by vyřízení dělo se v řeči, v které podání bylo učiněno.“ —

Jedná se jen o to: *a)* jaký tento počet má býti? *b)* jak se má ustanoviti?

Nastává tu otázka výše počtu toho obyvatelstva. Má to býti třetina, čtvrtina neb pětina celého obyvatelstva aneb třetina, neb pětina dotýčného obecního neb okresního zastupitelstva?

Zemský výbor přidal se k druhému náhledu a ustanovil v čl. 3. alinea 3, že vyřízení podání v jazyku, v němž podání učiněno bylo, státi se má v obcích „žádá-li za to nejméně třetina všech členů obecního zastupitelství.“ Tento názor svůj odůvodňuje zemský výbor následovně:

„Výboru zemskému vidělo se, že také v tom kuse třeba přihlížeti k zastupitelům obce. Jim přiznáno právo ustanoviti řeč jednací; rozhoduje se při tom arciť většinou, jako v záležitostech jiných, ale když při tom ustanovování objeví se menšina, která žádá, by podání k obci vyřizována byla v řeči, v které byla přednešena, tuť *z poměru té menšiny* patrno jest, že velká část obyvatelstva hlásí se k jinému jazyku, než většina zastupitelstva obecního, jinak by vedle ustanovení o řádu volení v obcích nebyla toho provedla, že zástupci jejího smýšlení zvoleni byli mezi zástupce obce a když menšina ta činí až třetinu všech zastupitelů obecních, musí za spravedlivo uznáno býti, by vedle její žádosti, podání vyřizována byla v onom jazyku zemském, v němž byla přednešena“.

Výbor jazykový, který zdělal zákon z 30. října 1889, nesrovnával se s výborem zemským v tom ohledu a praví ve své zprávě ze dne 30. října 1889 čís. 397. sněm. (Tisk CVI.), doslovně: „Komise neshoduje se v tom s výborem zemským, aby při určování povinnosti, kdy mají býti v obci vyřizována podání v tom jazyku, ve kterém se stala, za základ sloužil jazyk jedné třetiny zastupitelů, které národní menšina v obci do obecního výboru byla zvolila, nýbrž spíše se snesla komise o zásadu, že v obcích nemajících vlastního statutu, povinnost, aby vyřizovaly podání v tom jazyku, v kterém došla, nastává tehdáž, užívá-li nejméně jedna pětina obyvatelů jazyka zemského, jenž není jazykem jednacím této obce.“

„Důvod usnešení komise“ — praví se ve zprávě komise dále, „jest, že v obcích smíšených práva obyvatelů jiného jazyka, než-li jest jednací jazyk obce, tímto ustanovením lépe budou chráněna, než-li by se stalo dle předlohy zemského výboru“.

„Jak učí zkušenosť, žijí v mnohých obcích značné národní menšiny, kterým bývá nemožno dáti výraz svému smýšlení národnímu volbou zástupců svého jazyka do výboru obecního. Bývají při volbách obecních voliči k národní menšině v obci náležející roztroušení ve všech třech sborech

a docílí při volbách snad slušných menšin, ale nedospívají k takovému počtu hlasů, jaký bývá zapotřebí k volbě zástupců ve výboru. — A bylo-li při posledním popisu lidu z r. 1881 za těžko, zvláště v obcích smíšených, na mnoze za příčinou různých ba i nepřístojných vlivů, docíliti výsledků spolehlivých, bývá národním menšinám tím obtížnější zvoliti do obecního výboru celou třetinu všech členů obecního výboru a obsaditi místa občany svého jazyka.“ —

Tento názor jest mnohem správnější a spravedlivější, než onen zemského výboru, zejména uvážíme-li nedostatky nynějšího volebního řádu do obcí pro království České. —

Dle tohoto názoru svého změnila také komise jazyková čl. 3. alin. 3. v tom směru, „že v obcích, kde nejméně *jedna pětina* užívá jazyka zemského, jenž není jazykem jednacím této obce, nastává povinnost obce vyřízovat podání v jazyku, v němž podání bylo učiněno, kteréžto ustanovení ovšem neobsahuje v sobě snad nařízení, že se o podání tom v zastupitelstvu dotýčném také v jazyku podání jednat musí.

Vždyť obsahuje čl. 4. zákona příslušného ustanovení souhlasné s článkem 8., „že členové obce mají na vůli užívati ve svých schůzích jednoho neb druhého jazyka zemského.“ Článek 3. zákona z 30. října 1889 byl vůbec příčinou, alespoň příčinou veřejně udávanou, že zákon ten nedosáhl sankce. Nebyla to sice alinea 3. článku 3., pro kterou zákon nebyl nejvyšší sankci odporučen, ale byla to alinea 2. článku 3., jež tento zákon přivedla k pádu. —

V článku 3. alinea 2. se totiž ustanovovalo: „V městech, která mají vlastní statut, jsou obecní orgánové povinni vyřízovati podání písemní i ústní, jež k nim přicházejí v záležitosti stran v onom jazyku zemském, ve kterém byla přišla“.

Vláda neodporučila tento návrh zákona k nejvyšší sankci následkem vlivu zástupců německé strany z Čech a přípisem c. k. místodržitelství, ze dne 7. února 1890 čís. 1047 a c. k. ministeria vnitřních záležitostí ze dne 29. dubna 1890 č. 370. (otištěné ve zprávě zem. výboru ze dne 9. dubna 1890 čís. 37. sněm. Tisk II.), za důvod toho udávala následovní: „že ustanovení obsažené v § 3. odst. 2. osnovy té učinilo pochybným, lze-li přijati tuto osnovu zákona, dle kteréhož ustanovení v městech, jež mají vlastní statut, orgánové obecní jsou povinni vyřízovati podání, jež k nim přicházejí v záležitostech stran v onom jazyku zemském, v kterém přišla“. —

„Ustanovení toto“ — praví se dále v minist. výnosu — „vztahuje se k městům Praze a Liberci, která jedině v Čechách mají vlastní statuty. Co se týče Prahy odpovídá ustanovení dotýčné toliko zvyku dosud zachovávanému, jehož podržení v Praze, jakožto v hlavním městě království dvěma národy obývaného, jest prospěšno a ospravedlněno.

Naproti tomu není příčiny, aby obec města Liberce a na příště i jiné obce v Čechách, které nabudou vlastního

statutu ve právu, aby samy určily sobě jazyk jednací, obmezovány byly více než-li obce jiné, které nemají vlastního statutu, a by jim vyřizování podání, která jich docházejí a přirozené působnosti se týkají, v jiné než-li jejich řeči jednací i tehdy ukládáno bylo, není-li tu podmínky § 3. odst. 3.

Toto rozhodnutí vlády, na jejímž základě zákon k nejvyšší sankci nepředložila, není správné, uváží-li se jen jeden důvod, totiž že města s vlastními statuty jsou také spolu *politické úřady prvních instancí.* —

Pak-li jest pravda, že zákon ten nepředložen k sankci nejvyšší vlivem *strany německé* a to zdá se velmi pravdě podobno, an to hned následovalo po nešťastných, tak zvaných punktacích vídeňských, pak jest vidět, jak *německá strana v Čechách ve svých názorech jazykových* jest nekonsekventní. Vezmeme-li k rukoum jazykový návrh Scharschmidův, jejž podepsali všickni němečtí poslancové z Čech, co tam nalezáme?

V článku 19. návrhu Scharschmidova alinea 2. čteme doslovně: „Pro obce s vlastním statutem platí v přenešené působnosti zákony a nařízení jež vydány byly pro c. k. úřady prvních instancí.“ —

K odmítacím důvodům vládním odpověděl také zemský výbor ve svrchu citované již zprávě takto: „Ve městech, které mají vlastní statut, stýkají se příslušníci obou národností u větším počtu; v městech těchto jsou *obecní úřady také politickými úřady* první instance, a tu jest zajisté obapolným prospěchem příslušníků obou kmenů, aby se jejich rovnému právu co do jazyka vyhovělo, což zdá se býti snadno možné, uváží-li se, že jsou v takových městech ustanoveni stálí úřednící obecní, práv znalí, od nichž se žádati může, aby byli obou jazyků zemských znalí.“ —

„Ježto však,“ dle 3. odstavce téhož § 3., „v jiných obcích tato povinnosť nastává tehdáž, přiznává-li se,“ dle výsledku posledního popisu lidu nejméně čtvrtina přítomného obyvatelstva k druhému jazyku zemskému,“ vychází z toho, že v Liberci nastala by tatáž povinnosť, kdyby tam počet právě uvedený přiznal se k druhému jazyku zemskému, že tedy rozhodným byl jedině druhý důvod té zprávy, totiž, *že v městech s vlastním statutem jsou obecní úřadové také politickými úřady první instance.* —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jednal jsem dosud o pravidelném jednacím jazyku obce a výminkách z toho. Jednal jsem dále o pravidelném úředním jazyku okresů a zbývá mně pojednati o výminkách z toho, za těchže podmínek jak při obcích.

Dr. Škarda ve své často citované zprávě praví: „Při okresích bylo uvažováno, že okresní zastupitelství, jemuž přiznáno bylo právo ustanoviti svou řeč úřadní, užívajíc toho práva, musí také uznati právo obcí, ustanoviti si svou řeč jednací a když v okresu jeho je nějaká obec, která za svou

jednací řeč ustanovila zemský jazyk, jenž není úřadní řečí zastupitelstva okresního, že musí uznávati právo obce k ustanovení řeči jednací v tom, *že s ní jedná v její řeči jednací*, čehož také žádá slušnost, neb okres snáze než obec může si opatřiti, čeho k tomu třeba při orgánech jeho.“ —

Na základě tom stanovil zemský výbor v čl. 7. alinea 2. v návrhu podaném, „že okresní výbor jest povinnen všechna podání přicházející k němu nebo k zastupitelstvu okresnímu tehdáž vyřizovati v jazyku zemském, v kterém přišla, má-li nejméně pětina obcí jeho okresu jinou řeč jednací, nežli jest řeč úřední okresního zastupitelství.“

Tento svůj návrh odůvodňuje Dr. Škarda resp. výbor zemský těmito slovy: Kdyby však počet takových obcí, které mají jinou řeč jednací než jest řeč úřední okresního zastupitelství, v některém okresu byl takový, že by činil aspoň pětinu všech obcí okresu jeho, tuť ovšem musí předpokládati se, že podání a vyřízení v té jiné řeči budou tak hojná, že musí se učiniti opatření pravidelné při orgánech okresního zastupitelstva a když se to stane, není žádné obtíže v tom, by podání vůbec vyřizována byla v řeči jich.“ —

Jazykový výbor ve své zprávě ze dne 30. října 1889 nepřidal se úplně k názorům zemského výboru a změnil čl. 7. v ten smysl, že uložil zemsk. výboru za povinnost „všechna podání k němu učiněná vyřizovati v jazyku, ve kterém podání učiněno bylo; „má-li jen jedna obec jeho okresu jiný jazyk jednací nežli jest jazyk úřední okresního zastupitelství.“ —

Tento svůj změňovací návrh doložil výbor jazykový následujícími důvody: „Okresní zastupitelstvo má právo, aby si ustanovilo svou řeč jednací a *musí stejné právo přiznat obci.* Je-li v okresu *jen jedna obec*, která si ustanovila za jednací jazyk — jazyk zemský, který není úřední řečí okresního zastupitelstva, žádá toho slušnost a rovné právo, aby okres v ní jednal a podání její vyřizoval v její řeči jednací, neb okres může si snáze opatřiti to, co jest v té příčině zapotřebí, nežli obec, jejíž prostředky proti okresu bývají malé.“

U zemského výboru království Českého, jehož řečmi úředními jsou oba jazyky zemské, *přirozeně že ustanoveno aby se řídil řečí těch, s nimiž jedná*, čili aby *podání vyřizována byla v řeči, v které byla přednešena.*

V čl. 9. návrhu zemsk. výboru resp. 10. návrhu jazyk. výboru ustanoveno tedy *o zemském výboru*, „že užívá obojího jazyka zemského za řeč úřední a že jedná *z praviala* se zastupitelstvy okresními *v jejich úřední řeči* a se zastupitelstvy obecními v jejich *jednací řeči.* Jedinou výminku z toho pravidla připustilo se výminečně při vyřizování záležitostí stran tehdáž, není-li podání strany sepsáno v jazyku zemském, který jest řečí úřední neb jednací nižší stolice samosprávné. —

Při přímém jednání výboru zemského s jednotlivými stranami stanoveno, že díti se má v tom jazyku zemském, v kterém sepsáno jejich podání. —

Velice důležitou otázku dopisování si samosprávných úřadů s c. k. státními úřady rozřešil zemský výbor a s ním souhlasně výbor jazykový v čl. 10. resp. 11. v ten způsob, že stanovili, „že okresní výborové a obce jednají se státními úřady ve své úřední řeči neb jednací“ a že c. k. úřadové političní, soudní, finanční a školní jednají s výbory okresními a obcemi svého okršku úředního v tom jazyku zemském, který jest úřední neb jednací řečí zastupitelstva okresního neb obecního, jehož se týče. Na odůvodnění tohoto ustanovení praví zemský výbor ve své zprávě, „že toho nevyhnutelně vyžaduje náležitá správa veřejná, by zřízenci úřadů státních byli znalí jazyka zemského, jehož v jich okršku užívají okresní zastupitelstva za svou řeč úřední a obce za svou řeč jednací a že *nelze při spořádané správě ani mysleti, že by proti tomu pravidlu mohly činěny býti námitky.* Zemský výbor pak pokračuje ve své zprávě dále: „Nastati by mohla jen ještě pochybnost o tom, zdaž náleží do předložené osnovy zákona ustanovení, jak mají c. k. úřady jednati s úřady samosprávnými.

Po mínění výboru zemského není a nebylo posud o tom pochybnosti, že zákony zemské mohou též obsahovati ustanovení, jimiž se c. k. úřadům ukládají jisté povinnosti, pokud se týká jich úřadování. Na př. uvádějí se všechny zákony školní, zákon o knihách pozemkových, zákon o vodě, kteréž vydány byvše k návrhu sněmu království Českého, obsahují ustanovení o činnosti příslušných c. k. úřadů školních, soudních a politických, ukládajíce jim jisté povinnosti úřední. —

Uváží-li se to, uváží-li se dále, že ustanovení v osnově navržená týkají se jenom úřadů v království Českém a platiti mají jenom pro jeho obvod, ... že mají upraviti jednání jich s úřady samosprávnými . . přijde se zajisté k přesvědčení, že sněm království Českého nevykročil by z kompetence své, kdyby usnesl se o ustanovení, jak jest navrženo v § 10. osnovy zem. výb. —

O otázce příslušnosti sněmu praví zpráva zem. výboru ještě dále: „Především sluší k tomu ukázati, že od té doby, kdy c. k. vláda příslušnost tu neuznávala, (r. 1864) ukazujíc k ustanovení §§ 17. až 19. zem. zříz., poměry valně se změnily vydáním státních zákl. zákonů, kde v článku XI. zák. ze dne 21. prosince 1867 čís. 141 ř. z. uvedeny jsou záležitosti, jež náležejí v působnost rady říšské, kdežto čl. XII téhož zákona ustanovuje: „Že všechny ostatní předměty zákonodárné, které v zákoně tom nejsou výslovně vyhraženy radě říšské, příslušejí k působnosti sněmů království a zemí v říšské radě zastoupených a budou na těchto sněmech a s nimi způsobem ústavním vyřizovány.“ Předmět, o nějž tu jde, není v uvedeném čl. VI. vyhražen radě říšské, tudíž náleží v působnost sněmu.

Tolik zemský výbor ve své zprávě ze dne 20. srpna 1888 čís. 135 sněm. (Tisk. XLIX.) — Bohužel byl tento článek 10. resp. 11. při jednání sněmu království Českého dne 18. listopadu 1889 úplně škrtnut a ze zákona vynechán, když zástupce vlády hrabě Thun byl prohlásil, „že vláda nejen v sněmu, ale i v radě říšské vždy tvrdila, tvrdí a *při tom trvá*, že právo k upravení otázky jazyka, v jakém úřadové mezi sebou a s jinými mají jednat, přísluší výlučně exekutivě a státi se musí cestou nařízení.“ Toto žádným zákonním ustanovením nedoložené prohlášení vlády mělo bohužel ten účinek, že většina sněmu rozhodla se pro škrtnutí tak důležitého a pro pravou rovnoprávnost v království českém nezbytného ustanovení. Bohužel, že tato pro zákon nepříznivá změna nezůstala při jednání dne 18. listopadu 1889 ojedinělá. Hned při čl. 2. činil hrabě Kurt Zedwitz návrh, jenž pak se stylistickou změnou Dr. Škardy přijat a jenž rozhodně není na prospěch zákona. Známo jest ze svrchu uvedeného, že v čl. 2. bylo prvotně ustanoveno, „že písemná podání, jež k obci dojdou od kohokoliv, mají býti přijata a v pojednání vzata i tehdáž, jsou-li sepsána v jazyku zemském, který není jednacím jazykem obce.“

K tomu navržený dodatek pak zní: „Není-li při obci znalosti onoho jazyka zemského a nemůže-li si obec jinak překladu opatřiti, obrátiž se za sprostředkování k okresnímu výboru a není-li ani při okresním výboru znalosti jazyka onoho, ani možnosti opatřiti si překladu, obrátiž se skrze výbor okresní k výboru zemskému za sprostředkování.“

Referent jazykového výboru pravil tehdy o tomto návrhu, jenž dříve v komisi byl učiněn a nepřijat, a jehož přijetí stalo se teprvé většinou sněmu, takto: „Bylo v komisi uváženo, že nelze připustit a vyslovit zákonem, že jazyk jednoho neb druhého kmene jest tak neznámý, že by bylo zapotřebí až do Prahy pro překlad se utíkat, tedy ze stanoviska národnostního nepřistoupila komise k tomu návrhu a sice ze stanoviska cti národní Čechů i Němců.“

A *dr. Škarda*, jenž k vůli zachránění zbytku zákona konformoval se se zněním Zedwitze, pravil: „Hrabě Zedwitz řekl, že jsou i české i německé obce v království Českém, kde není nikoho, jenž by rozuměl druhému jazyku zemskému. Ono to však tak zlé není jak on to líčil, poněvadž je známo, že takových obcí jest počet skrovný, a že veliká většina obcí je smíšená, že třeba neveliká část, aspoň někdo je v ní, kdo je mocen druhého jazyka, než který je tam obyčejný.“ —

Stejný návrh učinil hr. Zedwitz při obdobném ustanovení čl. 6., jednajícím rovněž o „vyřizování podání učiněných v jazyku, jenž není úředním okres. zastupitelství“ — I de žádal, by stejně jak v čl. 2. přijato bylo ustanovení: „Není-li při okresním zastupitelství znalosti onoho jazyka zemského a nemůže-li si okresní zastupitelství jinak překladu opatřiti, požádej za sprostředkování zemský výbor.“

Tyto návrhy Zedwitzovy byly bohužel přijaty, jak jsem již pravil, nikoliv na prospěch zákona, any chikaně národnostní otvírají plné dvéře a prolamují *dobrou vůli*, jež musí býti základem provádění takového zákona, má-li tento míti úspěchu. —

Jen ještě zmíniti se chci o jedné změně, jež v zákoně samém stala se k návrhu hr. *Zedwitze*, totiž ta, že článek 7. v sněmu přijat dle návrhu zemského výboru a nikoliv komise jazykové, totiž že místo „jedné obce v okresu“, vyžaduje se „pětina obcí v okresu“, má-li „okresní zastupitelství míti povinnost, vyřízovat podání k němu došlá v jazyku, v kterém podání učiněna byla“. —

Tím probral jsem zásady, na nichž zákon upravující jazykové poměry u samosprávných úřadů spočíval, a jak má-li uznán býti návrh ten za správný, spočívati musel a musí. —

Řekl jsem již, že zákon ten nedosáhl nejvyšší sankce, uvedl jsem také důvod formální, jenž udán co důvod, proč zákon nebyl předložen sankci, ač míním, že důvod k tomu spočíval více v tehdá právě uzavřených vídeňských úmluvách.

Zemský výbor království Českého, podal pak ve své zprávě ze dne 2. dubna 1890 čís. 57. sněm. Tisk II., sněmu o tom zprávu i s novým návrhem zákona, jenž bohužel zákonem se nestal.

A pak-li přikročí se ku zdělání nového podobného zákona, není žádné pochybnosti, že na jiných základech spočívat nemůže než na těch, na kterých spočíval tento zákon — to jest, *že obce a okresy samy jsou oprávněny, ustanovovati svůj jednací a úřední jazyk; že v tom svém jazyku z pravidla jsou oprávněny podání k nim došlá vyřizovat a jen tehdy v řeči podání, náleží-li se v obci neb okresu zákonem určitě stanovený počet obyvatelů druhé národnosti, v téže řeči pak že ony smí korespondovat se státními i zemskými úřady a vice versa; a že v zemském výboru oba zemské jazyky jsou úřednimi.*

Pravil jsem v předu, že se zásadami zákona toho srozumění jsou:

1. Zástupcové obou národů, českého i německého,

2. že i jiná zákonodárství návrhy na těchže zásadách přijaly za své. —

Od 1., že zástupcové českého národa je za své přijali nejlépe nasvědčuje tomu, že dne 18. listopadu 1889 pro zásady tyto hlasovali. Zástupcové německého lidu tehdy ošem v sněmu nebyli. —

Pak-li ale prohlédneme návrh posl. *Scharschmida* o zavedení státní německé řeči, který veškeří němečtí poslancové Čech podepsali, nalezáme v čl. 19*) zásadu tutéž, „obecní zastupitelství stanoví si svoji úřední řeč samo.“ — Ovšem jsou v návrhu tom i v čl. 19. samém, různé od návrhu našeho

*) Viz v Dodatku „Scharschmidův“ návrh jazykový.

valně se líšící názory, avšak v hlavní věci je za jedno s naší hlavní zásadou. —

Citovaný již často spis *Dra. Russe*, jednoho z předáků německých »*Der Sprachenstreit in Österreich*« na str. 37., 56., 58., et seg., kde píše o stanovení jednacího jazyka obec. zastupitelstev, co do hlavní zásady srovnává se rovněž s hlavní zásadou sebeurčení obcí a okresů.

Od 2. Pravil jsem dále, že tyto zásady sebeurčování i v cizích zákonodárstvích jsou přijata.

Podívejme se ku př. na *Švýcarsko*, kde každému kantonu toto právo sebeurčení jazyka jednacího a uvnitř každé obci jest dáno, jak v naznačeném návrhu zemského výboru českého. Tomu nasvědčují mnou v Dodatku citované zákony kantonu *Bernského, Fribursk*é*ho a Walliského.**)

Dále v uherském zákoně národnostním ze dne 9. pros. 1868 XLVI čl. zák.,**) kde v čl. 14.—15. církevním obcím dává se právo, voliti dle vůle své řeč k vedení matrik a vyřizování svých záležitostí a vyučovací řeč ve svých školách a v čl. 20.—24., kde „obecním zastupitelstvím se ponechává voliti si svoji řeč jednací a protokolní“ a poměry ty se upravují. —

Stejná ustanovení nalézáme v tak zvaném *Sedmihradském zákoně národnostním****) z roku 1863, jenž není sice více v platnosti a vydán byl ještě rakouskou vládou v Sedmihradsku před uherským vyrovnáním. Tu v čl. 10.—16. nalezáme provedeny tytéž zásady, jež svrchu jsme uvedli.

V čl. 10. téhož zákona se praví výslovně: „V městských i venkovských obcích ustanovují obecní zastupitelství vnitřní jednací řeč svých obecních záležitostí,“ — a v čl. 11. „v municipiích ustanovuje zastupitelstvo dotýčného municipia jednací řeč téhož.“

Zcela stejné zásady shledáváme v národnostním zákoně, jenž fundamentálním článkům v roce 1871 byl přiložen, v §§ 5., 6., 7. a 8.†) Míním, že nemůže se tedy zdělat jiný zákon pro upravení poměrů jazykových u samosprávných úřadů než na těchto zásadách založený. — An těm zásadám návrh zemsk. výboru král. Českého vyhovuje, míním, že učiním nejlépe, přijmu-li jej do národnostního zákona, jejž pro království České co celek navrhuji, celý, s vynecháním oněch přívěsků, jež ku jeho škodě později přijaty byly. Odstavec zákona, těchto poměrů se týkající zní tedy jak uvedeno v kapitole V. v §§ 17 — 27.

---

*) Viz v Dodatku, Švýcarské zákony národnostní.

**) Viz uherský zákon národnostní v Dodatku čl. 14.—15., 20., 21 22., 23., 24.

***) Viz v Dodatku „Národnostní zákon Sedmihradský“ čl. 10.—1

†) Viz v dodatku „Národnostní zákon fundamentálních článků.“

IV.

Rovnoprávnost ve školách.*)

Řekl jsem již ve své předmluvě, že účelem této brožurky bylo vlastně napsati kapitolu druhou o rovnoprávnosti u soudů a politických úřadů, a přivésti na veřejnost myšlénku do jisté míry novou, stanovení tam provisoria při soudech a politických úřadech na ostře obmezenou dobu časovou. — Rovněž jsem tamtéž řekl, že v Dodatku sebraný material nutil mne jaksi, jíti dále. A já proto v odstavci III. a IV. z materialu parlamentárního doplnil, co v dodatku nemohlo býti uvedeno, a z toho stanoviska, žádám by na třetí a čtvrtou kapitolu bylo hleděno.

Přijal jsem do kapitoly té myšlénky o rovnoprávnosti jazykové, jež parlamentárně byly po řadu let hájeny a precisovány.

Nelze upřít, že škola jest a vždy bude základem budoucího pokolení a branou, kterou nové generace vcházejí do nových dob. My vidíme, jak usiluje se o to, zmocniti se škol, co klíče k nové budoucnosti. — Viděli jsme, jak stát k účelu germanisace školy se zmocňoval, jak klerikalismus k svým účelům školy zmocnit se snažil a vidíme v době nejnovější, jak naší němečtí spolukrajané pomocí svých škol šulvereinských dítky české chtějí získat německému národu. Dr. Russ ve svém již citovaném spisu „der Sprachenstreit in Oesterreich," str. 9. tuto tendenci přímo doznává, řka: „Jako národ staví si duševní hrady co opory svého kulturního pokroku, tak také se pokouší individua jiných národností, která mezi nim bydlí, svému jazykovému i národnímu kmenu alespoň v příští generaci uzmout a *takto na útraty jiných národů se rozmnožit.*« — Ostatně kdyby se to zde i přímo nedoznávalo, doznávají to denně skutečnosti. A není tudíž nižádné pochyby, že jest nutno učiniti zákonních opatření, aby takovéto „vypůjčování individuí národa jednoho na úkor druhého se díti nemohlo. — Známo, že až do polovice sedmnáctého věku latina byla po většině ve školách řečí vyučovací a to přes to, že náš veliký učitel člověčenstva Amos Komenský (1592—1671) z důvodů zdravého lidského rozumu dokazoval, že jen vyučování názorné a jen v mateřském jazyku dítěte může míti úspěchu. Za Ferdinanda II. odevzdáno bylo vyučování na vysokých školách Jezuitům. Na universitě vyučováno latinsky, na gymnasiích latinsky a česky, na obecních školách česky. Za císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. zlomena moc latinského jazyka, avšak vedle připuštění jazyka mateřského k vyučování, an nebylo na obecních školách jinak možno, počato s poněmčováním pomocí škol a jen nedostatek učitelů toho byl příčinou, že „ve školách venkovských se němčině vyučovat nemohlo, ačkoliv dekretem

*) Viz Národnost a její význam od Dr. Šolce. Helfert „Volksschule seit Maria Theresia." Dr. Russ „der Sprachenstreit in Österreich."

ze dne 18. října 1776 bylo poručeno, aby se jazyk německý vštěpoval od učitelů žákům i tam, *kde se pouze česky mluví.*«

Vší silou pracováno k uskutečnění zásady, již státní rada *Gebler* hájil ve své zprávě o poněmčování Haliče. »*Stát musí k tomu pracovati, aby byl znenáhla jedním národem.*«

Tak úsilovně podniknuta germanisace, že tehdejší německý paedagog *Kindermann*, později biskup litoměřický, mohl se chlubiti, „že za 50 let nikdo více v Čechách česky mluviti nebude.“ —

A stopujeme-li nyní tuto germanisační snahu dále, vidíme ten úkaz, ke kterému již v odstavci prvním poukázáno. Čím více se centralisovalo, tím více také se germanisovalo; — úleva v centralisaci a naklonění se k autonomii znamenalo také úlevu v germanisování. —

A podle toho, jak mezi těmito dvěma velkými principy centralisací a autonomií jest kolísání neb pevnost, jeví se také kolísání neb pevnost mezi germanisací a rovnoprávností ve školách. To sledovati můžeme za doby císaře Leopolda II., kde mocnější jeví se směr k národnostem; za císaře Františka I. a Ferdinanda II., ač němčině všude dávána přednost a neustáváno v poněmčování, přece českému jazyku ve školách sem tam poskytnuto většího místa než dříve. Tak trvaly poměry až do roku 1848, kde probuzení národní ostřejším počalo naléhati způsobem na uskutečnění rovného práva jazyka a ne bez úspěchu.

V kolísavé národnostní politice rakouské nastala jakási rozhodná změna dobou říjnového diplomu, t. j. 20. října 1860, která zlomila nešťastnou dobu germanisace Bacha, Schmerlinga a Thuna, uvolniviši také užívání českého jazyka na školách středních, za Thuna v letech padesátých úplně poněmčených, an mimo náboženství a někde řečtiny, jiným předmětům po česku se vyučovati nesmělo.

A od této doby teprvé lze mluvit o tom, že upravení jazykové rovnoprávnosti ve školách, parlamentárním způsobem vzato do ruky. Na základě zemského zřízení z r. 1861 byly to dva sněmy, jež této otázky úsilovněji se ujmuly, dříve ještě, než ústřední parlament, jenž zasáhl do řečené otázky té teprvé roku 1867 uzákoněním odstavce třetího článku XIX. základních státních zákonů.

Výsledek snah sněmu českého byl zákon z 18. ledna 1866, výsledek snah sněmu haličského zákon z 22. června 1867.

Český zákon zavrhoval utraquismus vyučovací řeči a postavil se na přesné stanovisko, že *jen jedna řeč zemská* může být řečí vyučovací, připouštěl však *obligatní* vyučování oběma zemským jazykům na středních školách, *haličský zákon* postavil základní princip, „že ustanovení řeči vyučovací v národních školách příslušeti má těm, kdož školu vydržují. —

Zásady ty udržely se až podnes. Zásada českého sněmu, že jen jeden jazyk, co jazyk vyučovací u dítek má býti užit

co paedagogická zásada zdravého lidského rozumu, razila si cestu. Druhá zásada téhož sněmu o obligatním nuceném učení se oběma jazykům zemským, nenalezla ohlasu ani zde, ani tam, ona nucenost v citlivosti národní nalezla odpor na mnoha stranách, poněvadž při nynějším národnostním rozpoložení jen dobrovolné učení se jazykům může nésti ovoce.

Další zásady zdravého lidského rozumu, jež v Čechách postaveny, t. j., že dítě smí se přijímati jen do té školy, jehož vyučovacího jazyka jest mocno, a že pro určitý počet dítek, nacházejících se v obcích s jiným jazykem, musí být zřízeny školy menšin — jen pomalu, polehounku razí si cestu, ač nelze pochybovat, že k cíli dostat se musí.

Zásady, které *v království Českém* co *základní zásady rovného práva jazyků na školách* lze označit, shrnout možno v následující:

1. zásada, že na veřejných národních školách v království Českém *jen jeden z obou zemských jazyků smí býti řečí vyučovací,*

2. že dítky školou povinné smějí přijímány býti *jen do těch škol obecných a měšťanských, jejichž vyučovacího jazyka jsou znalé,*

3. že při *určitém počtu* dítek druhého zemského jazyka školou povinných (30—40) *zříditi se musí zvláštní veřejná škola obecná s jejich mateřským jazykem, jako jazykem vyučovacím,*

4. náklad na tyto školy menšin, aby vedla země.

5. Ohledně učení se *druhému zemskému jazyku:*

a) na školách obecných jest ustálená zásada, aby nebylo vyučováno druhému zemskému jazyku ani jako předmětu mimořádnému,

b) na středních školách byla však zásada ta *kolísavá,* zdaž ve vyšších třídách gymnasijních vyučování díti se má *obligatně* neb *neobligátně.*

Samo sebou se rozumí, že přihlížeti chci jen k tomu, jak tyto *zásady zákonně* neb *parlamentárně* byly precisovány.

Zásadu, že na veřejných školách v Čechách z pravidla *jen jedna* z obou zemských řečí smí býti řečí vyučovací, nalézáme již precisovánu v zákoně zemském ze dne *18. ledna 1866* čís. 1. z. z. Zásada, zdaž na *středních školách* má vyučovati se oběma jazykům zemským, v různých dobách různě zodpovídána. V zákoně citovaném z r. 1866 přitakavě, v zákoně z 15. října 1868 *záporně.*

Chci zde uvésti celé znění zákona *z 18. ledna 1866* č. 1. z. z., jenž má tu zajímavou historii, že zákon ten sdělán byl v r. 1864 českou stranou politickou spolu se stranou konservativní, kdežto německou stranou ostře byl potírán a teprvé v. 1866 byl sankcionován.

Nejen opozděná sankce tohoto zákona byla zajímavá, ale i ta okolnosť, že hlasování dělo se tím způsobem, že 100 hlasů bylo pro zákon a 96 hlasů proti zákonu tomu, tak že vlastně prošel většinou jen 4 hlasů.

Jak známo roku 1868 jakmile německá strana v říši i v království Českém dostala se na vrch, ihned spěchala zrušiti tento zákon známým návrhem z r. 1868, jejž dále přináším.

Nyní však nalézáme tu zajímavou okolnost, že zákona podobného domáhá se strana německá na Moravě a z části také strana konservativní, kdežto strany české i část strany německé *najmě v Čechách* zcela chladně proti němu stojí.

Zákon ze dne 8. ledna 1866 č. 1. z. z., týkající se provedení rovnoprávnosti jazyků ve školách národních i středních zní:

Čl. 1.

Obě zemské řeči v království Českém jsou rovnoprávné ve škole, co řeči vyučovací.

Čl. 2.

Vyučovací řečí na veřejných školách v Čechách smí však *z pravidla býti jen jedna z obou zemských řeči.*

§. 3. Na školách národních s čtyřmi třídami (hlavní škola) a na nižších realkách s takovýmito čtyřtřídními školami spojených, má se vyučovati druhému jazyku zemskému, pakli se tak usnesou oni, kdož školu vydržují; počíti má však vyučování to teprvé od třetí hlavní školy a má se druhému jazyku zemskému vyučovati jen co neobligatnímu předmětu.

§. 4. Ve školách středních (gymnasiích a realkách) s českou vyučovací řečí, má se jazyku německému a v těchže školách s německou vyučovací řečí jazyku českému co *obligatnímu* předmětu vyučovati.

Osvobození od obligatního vyučování druhé zemské řeči může se státi k žádosti rodičů a poručníků v jednotlivých případech ze zvláště důležitých příčin, *jen od zemské vlády.*

§. 5. Kde nalezá se gymnasium, jež četně jest navštíveno, a v němž pravidelně nalézá se množství žáků, kteří jen onou vyučovací řečí mohou být vyučováni, která není vyučovací řečí ústavu, tu má se buď zřízením nižšího gymnasia s druhou zemskou řečí vyučovací v místě gymnasia samého, aneb na jiném přiměřeném místě, neb prozatímním zřízením oddělení postarati o vyučování druhé zemské řeči. Tato oddělení musí však počínat od nejnižší třídy a nesmí jíti dále, než nižším gymnasiem. —

Jak jsem již řekl, schválen byl tento zákon většinou hlasů stranou *českou a velkostatkářskou* proti straně *německé*, a poslednější nasadila všecky páky, aby zákon tento zrušila.

Zákon z r. 1866 byl také příčinou a základem třetího odstavce, jenž ku článku XIX. zákl. stát. zákonů ze dne 21. prosince 1867 čís. 142 byl ohledně školství přidán a jenž zní: „V zemi, ve které více národů bydlí, mají veřejná učeliště tak býti zřízena, *aby bez užití nějakého nucení, učení se dru*

zemské řeči každý z těchto národních kmenů měl dostatečných prostředků ku vzdělání se ve svém jazyku.“ — Kdo čte v stenografických protokolech rady říšské debatu o základních státních zákonech, najmě o čl. XIX., jež dne 8. října 1867 se děla (sten. prot. str. 778—795), přesvědčí se z celé debaty i z řeči zpravodaje *Dr. Šturma*, že jen tento národnostní zákon český, jejž Němci nazývali „Sprachenzwangsgesetz“, jest jak jsem již řekl, jedinou příčinou a také základem odstavce tohoto třetího článku XIX. zákl. stát. zák. —

Vláda také pospíšila si ihned, jakmile sešel se český sněm r. 1868, tehdá ovšem ve své většině německý, ana česká strana úplně se absentovala, předložit návrh zákona na zrušení tohoto zákona. —

To stalo se v schůzi dne 29. srpna 1868 (sten. protokol str. 2.). Návrh vládní předložen sněmu pod čís. 89 sněmu. a zněl: Zákon z . . . týkající se *zrušení ustanovení o rovnoprávnosti obou zemských jazyků na národních i středních školách v království Českém, jež ustanovují povinnost učiti se druhému zemskému jazyku.*

Tento návrh zákona obsahoval jediný článek, a úvod jeho zněl: Se souhlasem sněmu Mého království Českého vidí se Mě u *provádění čl. XIX. zákl. stát. zákonů, ze dne 21. prosince 1867, čís. 142 ř. z.* nařídit takto:

Čl. 1.

Čl. 4. zák. z 18. ledna 1866 o provedení rovnoprávnosti v národních i středních školách král. Českého se zrušuje.“ —

Druhé čtení o této vládní předloze dělo se v českém sněmu dne 29. srpna 1868 (sten. prot. str. 28. VI.). Referentem byl *Dr. Hasner*, jenž navrhoval projednání zákona toho, *aniž by zpráva byla do tisku dána*, což také se stalo. Návrh ten schválen, dosáhl sankce a stal se zákonem ze dne 5. října 1868, čís. 29. z. z.

A nyní vidíme tu zajímavou okolnost, že z dvou stran a sice z *moravské strany* německé, ze strany velkostatkářů dílem se již činily s úspěchem, dílem se činí návrhy na uskutečnění zásad těch. —

Na sněmu moravském podali němečtí poslancové *Dr. Weber, Dr. Promber, Dr. Fux* návrh pod čís. 344. sněmu, ve kterém navrhují změnu čl. 8. odst. b) zákona o realkách v tom směru, „že *obligatními předměty vyučovacími* na realkách má býti *1.) řeč vyučovací, 2.) druhá zemská řeč* atd. (sten. prot. s . 197).

První čtení návrhu toho dělo se dne 23. ledna 1895 a návrh ten odkázán byl školní komisí (sten. prot. str. 322).

Již dne 30. ledna 1895 pod č. 771/344 podává školní výbor s ij návrh, souhlasný s návrhy navrhovatelů, a dne 5. února 1 95 děje se druhé čtení, při němž skoro celým sněmem p jímá se tento návrh, aby na vyšších realkách na Moravě v čováno bylo *obligatně* oběma zemským jazykům. —

Při tom přijata spolu resoluce, kterou se vyzývá vláda, aby také na vyšších gymnasiích učení se druhému zemskému jazyku bylo *obligatně* zavedeno.

Návrhy ty byly přijaty, návrh stal se zákonem a to vzdor čl. XIX. odstavci třetímu, jejž *německá* strana v roce 1867 co závoru vystavila *proti* podobným zákonům, a co jest na věci té nejpodivnější, zákon ten stal se zákonem k návrhu přímo téže německé strany. —

Při debatě o tomto zákoně dne 5. února 1895 přímo a bez obalu to řekl Dr. Žáček německé straně, že k podání tomu ji vede „železná nutnost.“ Neboť bez znalosti českého jazyka synkové němečtí u tak ohromné většiny obyvatelstva moravského nikterak nemohli se obejít. Tímto návrhem německým nejlépe se ukázala nepravdivost slov Hugelmanových, jenž pravil ve svém spisu o českém zákoně z let 1866, zejména o jeho článku čtvrtém*): „Poněvadž Čechové své syny chtějí nutit, aby učili se německému jazyku, poněvadž jej potřebují, mají také Němci býti nuceni učiti se řeči české, ač tutéž nepotřebují.

Také na sněmu českém otázka ta ventilována za dobu tu po několikráte. Přesně precisovaných návrhů však mnoho nebylo podáno za celou dobu od zrušení téhož zákona. —

Dne 15. října 1884 (sten. protokolu čís. 759) podal v Českém sněmu hrabě *Jindřich Clam Martinic* resoluční návrh, znějící v ten smysl, by vláda byla vyzvána, by předložila návrhy příslušné, „kterými by na středních školách zjednal se průchod zásadě, aby vyučování druhému zemskému jazyku stalo se na ústavech, celkem neb z části státem vydržovaných, předmětem obligatním pro všecky žáky, výjmouc ty, jichžto rodičové by žádali za osvobození. — Na ústavech pak výhradně od obcí neb soukromými prostředky vydržovaných, aby závisela závaznost na usnešení těch, kdož ústav vydržují.“ —

První čtení toho návrhu dálo se dne 20. října 1884 (sten. protok. sněmu str. 942—949) a přikázán návrh ten školnímu výboru, kdež zůstal nevyřízen. Zemský výbor pak předkládal jej sněmu co nevyřízený dne 13. října 1886 pod číslem 103, dne 12. prosince 1887 pod. čís. 186 a dne 15. září 1888 pod čís. 98. až při novém období zmizel z parlamentárního obzoru. — Zdá se ale, že mezi velkostatkářstvem v tu dobu také názory v tomto ohledu se změnily. Neboť na sněmu českém podal dne 15. prosince 1885 (sten. protok. str. 269) kníže arcibiskup hrabě Schönborn návrh na změnu čl. 14. zák. o realkách ze dne 13. září 1874, ovšem z důvodů jiných než jazykových. Znění jazykové však téhož článku znějící v ten rozum: „že na každé škole realné musí být postaráno o to, aby žáci mohli se učiti druhému zemskému jazyku“ zůstalo nedotknuto, a ani zmínka o něm nebyla učiněna, ani při prvním čtení dne 19.

*) Das Recht der Nationalitaeten in Oesterreich von Dr. Karl Hugelmann. Graz 1880.

prosince 1885 (sten. protok. sněmu str. 390—392,) ani při druhém čtení dne 15. ledna 1886 (sten. protok. sněm. str. 861—873).

Teprvé v roku 1895 na sněmu zemském Českého království otázka tato uvedena opětně na přetřes. Právě v době, kdy na Moravě projednával se obdobný návrh poslanců Webra a sp. navrhnul v českém sněmu dne 15. února 1895 (sten. protok. str. 1005) velkostatkářský poslanec hrabě *Vojtěch Schönborn* při debatě o subvencích na střední školy následující resoluci:

„Zemskému výboru se ukládá, aby v dorozumění s c. k.“ „vládou učinil opatření, směřující k zavedení druhého jazyka“ „zemského jako *povinného* předmětu vyučovacího na středních“ „školách v království Českém.“

K tomuto návrhu poslancové *Dr. Engl* jménem české strany svobodomyslné a *Dr. Schlesinger* jménem strany německé učinili prohlášení. Obě strany nezaujali k návrhu tomu stanovisko příznivé. *Dr. Engl* pravil: „Otázka, již p. hrabě se dotknul, jest jedna z těch, která po mém úsudku nemůže být vytažena z celé řady otázek jiných, které tvoří soubor, jediný soubor věcí týkajících se onoho, tak často jmenovaného vyrovnání v Čechách. —

A *Dr. Schlesinger* pravil: „My nejsme sice neochotni svého času pustiti se v uvažování důležité otázky v resoluci dotknuté; nemáme však nynější dobu v poslední hodině posledního sněmovního zasedání za přiměřenou, tak obtížnou, nejširších kruhů se dotýkající otázku vzíti v poradu, poněvadž tato záležitost již v prvním projednání musí býti předmětem nejzralejších a nejdůkladnějších úvah.“

Zůstávám při tom, co o tomto návrhu, aby *obligatně* vyučováno bylo oběma zemským jazykům na vyšších třídách gymnasijních, jsem svrchu řekl v odstavci o rovnoprávnosti u soudu. Jsem pro to, aby každý státní i zemský úředník znal oba zemské jazyky. Jsem ale rovněž proto, aby do té doby, než se někdo přihlásí k státnímu neb zemskému úřadu jemu to bylo ponecháno samému, k úřadu, k němuž se hlásiti hodlá, zjednat si náležité znalosti.

Jen žádné nucení se učení jazykům.

Nezapomeňme té ostré národní citlivosti v Čechách, kteráž by, to co jest dobrým úmyslem v té myšlénce, obrátila v opak. Známo, že namnoze dobrovolně se mnohý učí to, co pro budoucnost potřebuje, nucenému učení ale se vzpírá. Konečně proč nutit *všechny* k učení oběma zemským jazykům, když požadavek ten vyžadujeme toliko a pouze u státních a zemských úředníků.

Ten kdož úmysl ten má se jím státi, ať si to osvojí, ostatní nutit jest zbytečné.

Nezapomeňme, že není to tak daleko, kde němečtí naši spolukrajané i nového ustanovení základních státních zákonů se domáhali, aby se této zásady sprostili.

A nezapomeňme dále, že Čechové dosud dobře vidí,

co takové nucení učení se oběma jazykům zemským v království Českém znamenalo, že to bylo vždy usilovné nucení, učení se němčině. Konečně nezapomeňme, že podobný zákon nevyhnutelně by vyžadoval změny odstavce 3. čl. XIX. zákl. stát. zákonů. —

Přehnání v tomto ohledu znamenalo by poškození. Pak-li klademe požadavek, aby zemský a státní úředník v království Českém znal oba zemské jazyky, stačí ty průkazy, na které jsem v odstavci I. poukázal. — Kdo mimo to k svému životnímu úkolu obou zemských jazyků bude potřebovat, ať si je dobrovolně osvojí. Jen ne nucení. —

Nuceným se budí odpor.

Zásada, *že děti školou povinné pouze do té školy, jejížto vyučovacího jazyka jsou znalé, smějí se přijímati*" a spolu *precisovaný návrh ohledně zřizování škol národních menšin* podán byl sněmu českému *Drem. Kvičalou* dne 13. října roku 1884, pod čís. 286. sněm. (Tisk CVII.), jenž tyto zásady v následujících třech článcích precisoval.

Článek 1. „Ve školních obcích, kde se nalézají veřejné neb soukromé školy obecné s vyučovacím jazykem českým a školy s vyučovacím jazykem německým, smějí se přijímati děti *školou povinné pouze do té školy, jejíhož vyučovacího jazyka jsou mocny.*

Článek 2. Z tohoto pravidla se vyjímají děti, jichž rodičové a poručníci závažnými důvody potřebu výminky dokáží. O příslušných žádostech rozhoduje s vyhražením práva odvolacího okresní školní rada.

Čl. 3. Nalézá-li se v obvodu školní obce toliko veřejná škola obecná s jedním jazykem vyučovacím, zároveň však dle pětiletého průměru nejméně 40 dítek školou povinných vyučovacího jazyka této školy neznalých, tam budiž zřízena pro tyto děti škola veřejná s druhým jazykem zemským co vyučovacím, dle zákonitých předpisů o zřizování škol obecných a o počtu tříd. — První čtení tohoto návrhu v sněmu království Českého, dálo se dne 16. října 1884 (sten. prot. sněm. str. 789—800) při kterém pravil navrhovatel mezi jiným: „Žádáme, aby dítě bylo znalé vyučovacího jazyka té školy, v kteréž má být vyučováno. Neb jak je možno úkol školy vyplniti, když se dětem, útlým dětem vědomosti, které učební osnovou jsou předepsány, mají vštěpovati jazykem jim nesrozumitelným.

Ty ubohé dítky, které tomu nerozumějí co jim učitel ve škole vykládá v prvním roce, zajisté a mnohé z nich dále ještě musí zůstati pozadu za těmi šťastnějšími žáky, kteří jazyku vyučovacímu rozumějí." V sněmovním zasedání r. 1885 byl nevyřízený návrh posl. Dr. Kvičaly se zprávou zemského výboru v sezení dne 3. prosince 1885 pod čís. sněm. 121 předložen, avšak v sněmu nevyřízen. V roku 1886 v sezení sněmu dne 13. prosince pod čís. 103 předložena opětně zpráva o ne

vyřízeném návrhu Kvíčalově, aniž by po celé zasedání o krok ve věci se pokročilo. —

To samé se opakovalo v sezení sněmu v letech 1887, kde v sezení dne 12. prosince 1887 pod čís. 19. a 24. návrhy Kvíčalovy předloženy poznovu sněmu zemskému, však opět nevyřízeny. Rovněž tak předloženy tyto návrhy Kvíčalovy sněmu dne 15. září 1888 pod čís. 98. Návrhy ty sice roku 1888 nevyřízeny, avšak při debatě rozpočtové v sněmu zemském přijal sněm při vyřizování rozpočtu na rok 1889 následující resoluci: *„Zemskému výboru se ukládá, aby sněmu v příštím zasedání předložil osnovu zákona o školách národních menšin, kterýmž by zmírněna byla přikrá ustanovení o zřizování a vydržování takových škol.“* Zemský výbor český, poslechnuv vyzvání této resoluce, podal sněmu zprávu ze dne 4. ledna 1889 pod čís. 289 (Tisk CXLIII.) s návrhem zákona o zřizování škol národních menšin a praví ve své zprávě: Vším právem rozpočtová komise, která podnět dala k zmíněnému usnesení slav. sněmu, ve své zprávě o zemském rozpočtu na rok 1889 k tomu poukázala, že platná ustanovení, dle nichž školy obecné pro dítky národních menšin jsou zřizovány a vydržovány, značně přispívají k tomu, aby národní spor v zemi byl přiostřen.

Není o tom pochybnosti a dlouholetá neblahá zkušenost tomu nasvědčuje, že v obcích národně smíšených zřizování a vydržování škol pro národní menšinu podnět zavdává k četným národním sporům a že při tom dochází takřka k zápasení o dítky školou povinné. Jelikož posavadní zákonodárství v ohledu tom nemá jasných a dostatečných předpisů, jsou již velmi obtížné i přípravy a přípravná šetření, která konají se tam, kde zadány byly žádosti za zřízení škol pro národní menšinu.

Povolí-li se však konečně po dlouhém vyšetřování, kterým se často vzbudí veliké národní rozčílení a roztrpčení ve všech vrstvách obyvatelstva, zřízení obecné školy pro národní menšinu, podávají se téměř vždy proti usnesení takovému stížnosti k c. k. ministerstvu kultu a vyučování, po případě ku správnímu soudu.

Totéž děje se také, když naopak zemská školní rada zřízení školy nepovolí. Tím se stává, že z pravidla uplyne několik roků, nežli se o zřízení takových škol konečným způsobem rozhodne.

Avšak skutečným zřízením takových škol nejsou spory ukončeny, nýbrž opakují se při příležitostech, četně se naskytujících, zejména jedná-li se o opatření místností pro školu neb o rozšíření škol o některé třídy.

Všechna tato tvrzení bylo by lze doložiti četnými, zcela zaručenými důkazy, kdyby vůbec bylo zapotřebí teprve dokazovati tyto všeobecně známé události, jež jsou příčinou politování hodných národních sporů.

Nemůže zajisté přehnaným se nazvati tvrzení, že uspokojivým rozluštěním otázky, týkající se zřizování a vydržování

škol pro národní menšiny, odstranila by se hlavní příčina národních sporů a vzájemného roztrpčení, které často zasahuje až do kruhů příbuzenských. Zemský výbor pak pevně doufá, že zákonná ustanovení, jež navrhuje a jež snad v některých věcech ještě mohou býti doplněna a změněna, v celku budou s to, aby nynější národní zápas zmírnila, ježto mnoho příčin národních sporů těmito zákonními předpisy se zruší a odstraní. Dlužno tedy při posuzování návrhu zákona, který zemský výbor předkládá, přihlížeti k tomu, že tímto zákonem mají se obmeziti neb odstraniti důvody a příčiny národních třenic a sporů a že se tím má pracovati a napomáhati k docílení smírné shody mezi oběma národnostmi v království Českém.

Že nynější poměry potrvati nemohou a že dosavadní zákony nepostačují, nejlépe a nejvhodněji lze seznati, uváží-li se, že nejen při úřadech školních během let náhledy v mnohém se změnily, nýbrž že také správní soud v novější době v mnohých nálezech svých ustoupil od dřívějšího stanoviska svého.

Ve svých dřívějších nálezech, zejména v nálezu ze dne 27. dubna 1877 č. 328 a ze dne 9. března 1878 č. 338 odvolával se správní soudní dvůr v záležitosti, týkající se obecných škol s německou řečí vyučovací v Žižkově a v Praze k § 144 všeobecného zákona občanského a rozhodl, že za příčinou zjištění potřeby těchto škol postačí, když rodiče své děti školou povinné skutečně posýlají do škol s vyučovacím jazykem německým, totiž do německých škol soukromých neb do německých škol cizích obvodů školních; a pokud jde o námitku stěžujících si obcí, že dítky tyto náleží k národnosti německé, neb že národnost jejich nebyla na jisto postavena, zamítl správní soudní dvůr tuto námitku dokládaje, že není zákonného předpisu o tom, dle jakých známek by se stanovila národnosť jednotlivců a že školní úřady posuzovati mají od případu k případu dle volného uvážení, jsou-li dítky způsobilé, aby vyučovány byly jedním nebo druhým jazykem zemským co vyučovacím.

V posledním čase však správní soudní dvůr v několika případech uznal, že okolnost, že rodiče dítky své skutečně do školy s tou neb onou řečí vyučovací posýlají, nikterak nestačí k tomu, aby se zjistila potřeba zřízení školy s dotčenou řečí vyučovací, nýbrž vyslovil, že nutno jest zjistiti *národnost* jejich. —

Důvod této různosti spočívá v tom, že dosavadní zákonodárství v příčině té jest kusým a nedostatečným.

Zemský zákon ze dne 19. února 1870, kterým se upravuje zřizování, vydržování a navštěvování veřejných škol národních ustanovuje v § 1. takto:

„Veřejná škola národní buď zřízena všude, kde v jedn aneb v několika osadách, sedlištích nebo samotách v obvod jedné míle položených, dle pětiletého průměru jest více ne 40 dítek školou povinných, kterým jest navštěvovati škol

přes půl míle vzdálenou (§ 59. zákona říšského daného dne 14. května 1869).“

Není zde však výslovného ustanovení, které by upravovalo přesně a jasně zřizování škol *s určitou řečí vyučovací.*

Říšský zákon školní ustanovuje v § 6.: „V kterém jazyku se má vyučovati a zda-li se má učiti některému jinému jazyku vlastenskému, rozhodne *v mezích zákona* školní úřad zemský, slyšev ty, kteří na školu náklad vedou.“

Avšak v příčině té lze hleděti toliko k článku 19. zákl. zákona státního ze 21. prosince 1867 o všeobecných právech státních občanů a k zemskému zákonu pro Čechy ze dne 18. ledna 1866 doplněnému zákonem ze dne 5. října 1868.

Dále ustanovuje § 7. zákona o dohledu ke školám, že tam, kde zříditi se mají dvě místní školní rady pro školy s různým jazykem vyučovacím, obecní zastupitelstvo volí zástupce obce pro obě školní rady místní, kteří rovněž jako místní dozorce školní, zvoliti se mají *z příslušníků národnosti té*, pro kterou zřízena byla škola, již místní rada školní zastupuje.

Avšak jest patrno, že všechna tato ustanovení zákona nepostačují a § 1. zákona o zřizování škol ze dne 19. února 1870 určuje ovšem ve shodě s § 59. říšského zákona školního toliko minimum, totiž kdy se škola zříditi má na všechen způsob, jak praví § 59. říšského zákona školního.

V osnově zákona, kterou předkládá zemský výbor sl. sněmu, jest základem pro zřizování škol v národně smíšených obcích *mateřská řeč* dětí. Zvolen zde týž moment, který byl za rozhodující uznán v § 51. řádu školního a vyučovacího ze dne 20. srpna 1860 č. 7.648 vydaného ministerstvem kultu a vyučování. V tomto §. 51. naznačen jest totiž úkol vyučování jazyku na školách národních takto:

„Úkol vyučování jazyku jest: aby žáci tomu, co jim jiní v řeči mateřské povědí, dobře rozuměli a uměli se ústně i písemně správně a plynně vyjadřovati.“

Osnova rozeznává provisorní a definitivní zřizování škol pro národní menšiny, čímž, jak z § 4. vidno, otázka stanovení pětiletého průměru se rozluští způsobem jistým a beze všech dalších obtíží.

Od 4. Zvláště důležité jsou v osnově zákona předpisy o tom, že má býti zřizování škol pro národní menšiny *z peněz menšiny* podporováno a jakým způsobem se to díti má. V té příčině stanoví osnova, že při zřízení zatímních škol náklad na opatření místností nájmem a na uhražení věcných potřeb zúplna má býti uhražen z peněz zemských. Avšak i při zřizování a vydržování škol má dle § 5. osnovy školním obcím poskytnuta býti náležitá úleva, čímž mají odstraněny býti stížnosti obcí v příčině přetížení jejich.

Návrh Kvíčalův, „aby děti školou povinné přijímány byly do škol jen s vyučovacím jazykem tím, jemuž rozumějí“, ne-

byl vyřízen a ve zprávě zemského výboru se jen podotýká: „Při tom se také připomíná, že sl. sněm tím, že školní komisi opětně k poradě a podání návrhu přikázal návrh poslance dra. Kvíčaly a soudruhů, školní komisi uložil, aby se záležitostí tou zabývala". —

První čtení návrhu tohoto dělo se dne 15. ledna 1889 (st. prot. str. 590—591).

Referent zemsk. výboru při tom výslovně pravil: „Škola potřebuje klidu, škola nemůže a nesmí být příčinou předmětem bojů".

Zemský výbor opakoval pak tento svůj návrh, předloživ jej zprávou ze dne 9. října 1889 čís. 264 sněm. (č. tisku XL.) opětně sněmu, který přikázal zprávu tu školní komisi, zprávou ze dne 16. listopadu 1889 čís. 484 sněm. (čís. tisku CXLIII). podal školní výbor sněmu zprávu s příslušnou osnovou zákona*) a poukázav k ustanovením čl. 1. zák. ze dne 14. května 1869 č. 62 ř. z. a 59 ř. ř. a čl. 1. zák. ze dne 19. února 1870 čís. 22 z. z. praví: „A přece není všem těm a podobným dalším nařízením, dle pravého jich smyslu a druhu podnes vyhověno. Jsou totiž místa a krajiny, hlavně poblíž hranic, kde žijí menšiny národní, ježto majíce tisíce dětí školou povinných, o něž není postaráno školami přiměřenými, ačkoliv jsou na mnoze skupiny takové, že mnohem více než 40 dětí školou povinných téže národnosti mohlo by společnou užíti školu přípustnou, kdyby tam zřízena byla s jejich jazykem vyučovacím.

„Tento křiklavý nedůstatek týká se, jakož všeobecně povědomo, nejvíce menšin českých v severních krajinách většinou německých, ačkoliv navržená pomoc platí pro obě národnosti v Čechách stejně dle skutečné potřeby.

Kdo se o tyto vážné záležitosti stará, ví zajisté každý, jak snadno před lety již povolovaly a jak rychle zařízovaly se školy v českých městech také v nejbližším okolí Prahy pro německé menšiny bez ohledu na činěné námitky také některých většin obyvatelstva českého; zde jest tudíž patrně více a lépe vyhověno potřebám menšiny, nežli tam na severu česko-německém, kde mají menšiny české léta co bojovat o každou školu a mezi tím jsou vysazeni všelikým osobním nesnázím, ano skutečnému pronásledování děti i rodiče jejich, kteří se hlásejí o školu českou.

Mezi tím jsou rodičové čeští — pro nedůstatek škol českých — nuceni, své děti školou povinné posýlati napořád do škol německých, a tu — jest pochopitelno, jaké útrapy jest dětem vyučovací řeči neznalým, vedle mnohých ústrků snášeti, — tak že naprosto nelze u nich očekávati, neřku-li žádati stejný pokrok s ostatními spolužáky, kteří jsou mocni jazyka vyučovacího.

---

*) Viz Dodatek str. 37., jenž návrh výboru ze dne 16. listopadu 1889 otiskuje.

Dítě ve škole s jiným, pro něj cizím nesrozumitelným jazykem jest oběti politování hodnou, které nemůže dosti činit úkolu vytknutému v uvedeném § 1. říš. zák. ze dne 14. května 1869, ono nutně zůstává napořád pozadu a jest obtíží i pohoršením, obyčejně též jen pro posměch učitelům i spolužákům, ježto ale spolu trpí, zvláště když je oněch dítek z nešťastné národní menšiny více, s nimiž se učitel má přec také obírati.

Na těchto o sobě důležitých úvahách není dosti: jsouť ještě vyšší ohledy veřejného práva, nároky celých národů ústavně zaručené, ježto padají spolu na váhu, totiž: Dle čl. XIX. často na paměť uváděného základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867 č. 142. ř. z. „o obecných právech občanů státních“ „mají všichni národové v státě rovné právo a každý národ má neporušitelné právo na zachování a pěstování národnosti a řeči své.“

Dále nařízeno tamtéž v 3. odstavci přímo: „V zemích, ve kterýchž bydlí několik národů, zřízena buďte veřejná učiliště tím způsobem, aby se každému národu dostalo náležitých prostředků vzdělati se ve své řeči, aniž by byl kdo nucen, učiti se druhému jazyku zemskému“.

Souhlasně bylo pak v řádu „školním a vyučovacím, jenž pro obyčejné školy obecné“ byl vydán min. nařízením dne 20. srpna 1870 č. 7648. r. z. v § 51. ustanoveno takto:

„Úkol vyučování jazyku jest: aby žáci tomu, co jim jiní v řeči mateřské povědí, dobře rozuměli, aby uměli se sami ústně i písemně správně a plyně vyjadřovat; aby uměli písmo tištěné i psané hbitě a výrazně čísti a dokonale rozuměli tomu, co čtou; — při tom buď hleděno k tomu, aby rozum žáků se ostřil, myšlénky se vyjasňovaly, a paměť se sílila.“

„Vyučování jazyku buď sloučeno s vyučováním názorným. Ke všemu tomu sluší též připomenouti, že dle § 2. zákona zemsk. pro království České vyd. dne 18. ledna 1866 č. 1. „vyučovací jazyk veřejných škol v Čechách má jen jeden z obou zemských jazyků býti.“ (Vyjímka dle § 5. přípustná netýká se škol obecných.)

Předložená osnova zákona má ten důležitý účel, aby se naznačeným potřebám dle možnosti vyhovělo a zároveň mnohé ty povážlivé třenice národní aspoň zmírnily, ne-li docela odklídily.

Referentem toho zákona byl stařičký Dr. Trojan, jenž hužel nedočkal se uzákonění návrhu tohoto.

Rozdíly v návrhu školního výboru od návrhu zemského boru nejsou takové, aby bylo zapotřebí otisknout oba náy. Při článku 1. změnil školní výbor dobu pobytu rodičů, dav k tomu případně „pobyt pěstounů neb zákonních zápců“ *z tří let* na *dva roky*.

Článek 2. doplněn v ten rozum, že vyšetřování koná před-

seda okresní školní rady za spolupůsobení nejbližšího školního inspektora, ustanoveného s dotýčným vyučovacím jazykem".

Jak jsem již pravil, nebyly tyto návrhy vyřízeny. Dne 11. března 1892 pod č. 235 sněm. (Tisk LXVIII.) opakoval dr. Kvíčala svůj návrh, „že smějí se přijímati děti školou povinné pouze do té školy, jejichž vyučovacího jazyka jsou mocny." Téhož roku, dne 19. března 1892 pod č. 309 sněm. (čís. tisku CVI) podali pak poslancové *Dr. Trojan*, *Dr. Julius Grégr* návrh zákona o provedení rovného práva ve školách národních a zřízování škol pro národní menšiny, jenž obsahoval precisované zásady svrchu naznačené,*) jimž rovněž nedostalo se parlamentárního vyřízení.

Dne 5. května 1893 pod č. 380 sněm. (Tisk čís. CXIII.) podal *Dr. Julius Grégr* a soudr. návrh v příčině vyučovacího jazyka na školách národních, a v příčině zřízování škol národních menšin.**) Zásady tam precisovány zdají se mi nejsprávněji, proto přijmul jsem ustanovení jeho do národnostního zákona v V. hlavě uveřejněného pod §§ 28—39 incl.

V.

Národnostní zákon

daný dne . . . . . na ochranu rovného práva jazyků českého i německého národa v království Českém.

I. Všeobecné.

§ 1. Jazyk český a německý jsou v království Českém jazyky zemskými a ve veškerém veřejném i vnitřním jednání úřadů státních i zemských úplně rovnoprávné a rovnocenné.

§. 2. Veškerá prohlášení a nařízení státní neb zemské vlády, státních neb zemských úřadů, určené pro obvod celého království neb pro obvod okresů a obcí, kde různé jsou jednací a úřední jazyky obcí a okresů, učiněná buďtež v obou zemských jazycích.

Prohlášení státních neb zemských úřadů ustanovené pro obmezený obvod okresu neb obce staniž se v úředním jazyku okresu neb jednacím jazyku obce. —

§ 3. V jednání sněmu království Českého jsou česká i německá řeč úplně rovnoprávny. Každý poslanec může při jednání ve sněmu, ve výborech i při návrzích ústně neb písemně v sněmu neb výboru činěných, užíti libovolně kterékoliv ze zemských řečí. —

*)Viz Dodatek. Návrh Dra. Trojana a Dra. Julia Grégra ze dne 19. března 1892 str. 39.

**) Viz Dodatek: „Návrh poslance Dra. Julia Grégra ze dne 25. května 1893 str. 41.

Předseda a místopředseda sněmu musí však býti úplně znalí obou jazyků zemských. Veškeré návrhy vládní i zemského výboru musí se činiti v obou zemských jazycích.

Rovněž tak vésti se musí stenografický protokol oboujazyčně s tím toliko rozdílem, že řeči poslanců do stenografického protokolu se kladou jen v té řeči, v které byly mluveny.

Vládní zástupce musí však v sněmovně i ve výborech na dotazy a řeči odpovídati v tom jazyku, v jakém byly učiněny, případně mluveny.

§ 4. Veškeré zákony zemské a říšské prohlašovány buďtež v obou zemských jazycích a lhůta k jich platnosti pro království České začíná teprvé tím okamžikem, kdy uveřejněny byly v obou zemských jazycích, v zemském, případně říšském zákonníku.

U zemských zákonů a nařízení jsou oba texty stejně autentické. — V případech pochybných staň se u těchto vykládání zákonů a nařízení úřadů zemských porovnáním obou textů, dle jejích znění a smyslu.

II. Soudy a politické úřady.

§ 5. V království Českém jest každý oprávněn v celém obvodu království u všech soudů a politických i jiných státních i zemských úřadů v ústním i písemném styku se soudy a úřady dle své libovůle užívati jednoho ze zemských jazyků.

§ 6. V celém obvodu Českého království pak česká i německá řeč jsou nejen v zevnějším, ale i ve vnitřním jednání správy justice i administrace úplně rovnoprávny a rovnocenny.

§ 7. Při státních i zemských úřadech, ústavech a zřízeních v království Českém nesmí nikdo býti jmenován úředníkem neb zřízencem státním neb zemským, kdo není úplně znalý obou zemských jazyků. Výkaz znalosti obou jazyků podati se musí při vstoupení do zemské nebo státní služby vysvědčením vyšších středních škol o s prospěchem navštěvovaném učení se oběma zemským jazykům, při definitivním ustanovení, při praktické zkoušce soudcovské neb politické. Nucení však, učení se oběma jazykům zemským na vyšších školách středních ve smyslu odst. 3. čl. XIX. zákl. stát. zák. se nepřipouští. Zkoušky jazykové k účelu v tomto článku uvedeném na obou universitách zemských v Praze se naprosto vylučují.

§ 8. Každé podání u soudu neb úřadu státního neb zemského v království Českém musí být vyřízeno v řeči, v které bylo podáno. Řeč podání musí býti rozhodující při veškerém jednání o témže podání ve všech instancích a sice i co do vnitřního i co do zevnějšího jednání. Ustanovení ta platná jsou také pro nejvyšší instance soudní a správní na tu dobu, když tyto nalézají se dočasně mimo obvod král. Českého.

§ 9. Protokoly, jež sepisují se o ústních žádostech stran, jakož o jejich výslechu, dále o výpovědích svědků a znalců sepsána buďtež v oné zemské řeči, jež si označí strana, svědek neb znalec, kteří vyslýcháni býti mají.

§ 10. Při soudních jednáních ve sporných a mimosporných záležitostech, kde súčastněno jest více osob, jest každé straně ponechána volnost, užívati jedné z obou zemských řečí.

§ 11. Soudní rozhodnutí, jakož i důvody mají v těch případech, kde více stran súčastněno bylo, vydati se v oné řeči, ve které žádosť neb žaloba, případně první podání písemní, neb první žádost ústní byla učiněna.

Ostatním stranám mají k jejich žádosti vydati se také překlady rozhodnutí v oné řeči, ve které oni jednání se súčastnili.

§ 12. Vklady do veřejných kněh, (desk zemských, horních, kněh vodních atd.) do seznamu firem společenstev a jiných veřejných kněh, staňtež se v řeči ústní neb písemní žádosti resp. výměru, na jehož základě se vykonávají. V téže řeči připojiti se mají také intabulační klausule na listiny. —

§ 13. V trestních záležitostech dějtež se veškerá oznámení bezpečnostních úřadů i četnictva, výslech obviněného neb obžalovaného, veškeré návrhy a usnešení soudů, spis obžalovací, návrhy státního zástupce i obhajce, v jazyku obviněného neb obžalovaného.

V tomtéž jazyku také veden budiž protokol jednací i poradní, i veškeré dopisy mezi soudy.

Pak-li vyslýcháni byli svědkové v jazyku jiném, budiž obviněnému, resp. obžalovanému v jeho jazyku obsah protokolů těch sdělen. V témže jazyku sepsány buďtež rovněž zprávy soudů prvních instancí o odvoláních neb o zmateční stížnosti k vrchnímu i nejvyššímu soudu. Jednání pak u vrchního i nejvyššího soudu o těchto stížnostech dějž se v jazyku, v němž záležitost v první instanci byla projednávána.

§ 14. Při přelíčeních proti více obviněným, kteří neužívají jedné a téže řeči zemské, dějž se jednání v oné řeči, kterou mluví většina obžalovaných, každým pádem musí ale sdělit se obžalovanému, jenž jest znalý jen druhého zemsk. jazyka, obsah výpovědí obžalovaných i svědků v jeho řeči, a veškerá rozhodnutí a usnešení musí každému obviněnému resp. obžalovanému se prohlásiti a k žádosti jeho také vyhotoviti, případně i v druhé řeči zemské.

§ 15. Na dobu desíti let zřídí se ohledně oněch úřadníků státních, kteří nejsou znalí obou zemských jazyků, následující v čl. 16. uvedené provisorium.

§ 16. Provisorium ustanovené na dobu desíti let má ten účel, že do té doby, pokud nebudou v království Českém veškeří státní úředníci znalí obou zemských jazyků, musí *provisor* o to býti postaráno, aby veškeří státní úřadové v království

Českém byly způsobilými úřadovat v obou zemských jazycích. Za tou příčinou státi se musí následující opatření:

1.) V krajích i okresích, kde obyvatelstvo obou národností co do počtu jest sobě rovné, neb kde rozdíl mezi většinou a menšinou nečiní ani pětinu celého obyvatelstva, musí ihned od platnosti tohoto zákona v těch krajích i okresích státní úředníci býti znalí obou jazyků zemských,

2.) v krajích a okresích však, kde obyvatelstvo obou národností jest v jiném poměru než v odst. 1. tohoto článku jest uvedeno, vyžaduje se, aby u každého státního úřadu byl takový počet úřadníků úplně znalých obou zemských jazyků, aby veškeré různé úřední výkony od téhož úřadu v obou zemských jazycích mohly býti předsevzaty. Tedy:

a) u každého krajského soudu čtyři votanti, z nichž by jeden mohl býti soudcem vyšetřujícím; dále tu musí býti: jedna síla kancelisty, jedna neb dvě síly zapisovatelské, jedna síla výkonná, t. j. úřední sluha, jedna síla v listárně k výkonu vkladů do kněh pozemkových,

b) u okresního soudu jeden neb dva adjunkti, neb jeden soudce, jeden adjunkt, dle počtu obyvatelstva druhého jazyka, jeden zapisovatel, jeden kancelista, jeden sluha, jedna síla v listárně,

c) u politických úřadů jedna neb dvě síly konceptní, dle počtu obyvatelstva druhého jazyka; jedna síla výkonná, jedna síla sluhy a jeden zapisovatel.

Obdobně pak obsaditi se musí síly obou jazyků znalé u státních úřadů finančních, berních, horních atd., vždy poměrně dle počtu obyvatelstva druhého jazyka. —

Ohledně zemských úřadů toto provisorium platnosti nemá. Zde nastává ihned požadavek čl. 7. tohoto zákona. —

Provisorium to lze prodloužiti jen tenkráte, pak-li se na tom usnese sněm dvěma třetinami z třech čtvrtin všech poslanců sněmu království Českého, a pak-li se tak stejně usnesou absolutní většiny obou národnostních kurií na sněmu zemském, české i německé. Prodloužení takové státi se může však nejdéle na 5 let. —

III. Obce, okresy a země.

§. 17. Zastupitelstvu obecnímu se vyhražuje ustanoviti svůj jednací jazyk pro všechny záležitosti samostatného i přeše-ného oboru působnosti. —

Ustanovuje tudíž s vyhražením nařízení obsažených v 18, 19, 20 tohoto zákona, mají-li jednání obci náležitá býti ovedena toliko v jednom jazyku zemském aneb má-li a v jaké ře při tom též užíváno býti druhého jazyka zemského. —

§ 18. Písemná podání jež k obci dojdou, buďtež přijata pojednání vzata i tehdáž, jsou-li sepsaná v jazyku zemském, ý není jednacím jazykem obce.

§. 19. Obec má z pravidla na vůli, by všechna podání k ní přicházející, vyřizovala ve svém jazyku jednacím.

V městech, které mají vlastní statut, jsou obecní orgánové povinni vyřizovati v přenešené působnosti podání písemná i ústní, jež k nim přicházejí v záležitostech stran v onom jazyku zemském, v kterém byla přišla. — V jiných obcích a také v obcích s vlastním statutem ohledně samostatné působnosti nastává tato povinnost jen tehdáž, užívá-li nejméně jedna pětina obyvatelů jazyka zemského, jenž není jazykem jednacím této obce.

§ 20. Jednotliví členové obecního zastupitelství mají na vůli užívati v jeho schůzích jednoho neb druhého jazyka zemského.

§. 21. Zastupitelstvu okresnímu vyhražuje se ustanoviti svůj jazyk úřední. Ustanovuje tudíž s vyhražením §§. 22, 23, 24 tohoto zákona, má-li mu býti jazykem úředním toliko jeden z obou zemských jazyků anebo má-li a v jaké míře býti při spravování jeho záležitostí užíváno též druhého jazyka zemského aneb má-li dokonce obojí jazyk zemský býti jazykem úředním zastupitelstva okresního. —

§ 22. Písemná podání, jež k výboru neb zastupitelstvu okresnímu dojdou od kohokoliv, budtež přijata a v pojednání vzata i tehdáž, jsou-li sepsána v jazyku zemském, který není úředním jazykem okresního zastupitelstva.

§ 23. Okresní výbor má z pravidla na vůli, by všechna podání přicházející k němu nebo k zastupitelstvu okresnímu, vyřizoval v úředním jazyku okresního zastupitelstva. Jemu však náleží jednati s obcemi svého okresu v jejich jazyku jednacím a jest tentýž povinen všechna podání přicházející k němu neb k zastupitelstvu okresnímu tehdáž vyřizovati v jazyku zemském v kterém přišla, má-li alespoň jedna obec jeho okresu jiný jazyk, než-li jest jazyk úřední okresního zastupitelstva.

§ 24. Jednotliví členové okresního zastupitelstva mají na vůli užívati ve schůzích výboru a zastupitelstva okresního jednoho, neb druhého jazyka zemského.

§. 25. V městech, které mají vlastní statut, mají se vyhlášky veškeré v přenešené působnosti bezvýminečně v obcích a okresích, pak co do jazyka smíšených §§ 19.—23. a v městech s vlastním statutem je-li u nich podmínek čl. 19.—23. také v samostatné působnosti díti v obou zemských jazycích. —

§ 26. Výbor zemský užívá obojího jazyka zemského za jazyk úřední. On jedná z pravidla se zastupitelstvy okresními v jejich úředním jazyku a se zastupitelstvy obecními v jejich jednacím jazyku. Z toho pravidla připouštějí se výminky při vyřizování záležitostí stran tehdáž, není-li podání strany sepsáno v jazyku zemském, který jest jazykem úředním neb jednacím nižší stolice samosprávné. Přímé jednání výboru zemského s jednotlivými stranami děje se v tom jazyku zemském, v kterém sepsána jest jejich podání.

§ 27. Okresní výborové a obce jednají se státními úřady ve svém jazyku úředním neb jednacím, c. k. úřadové političtí, soudní, finanční a školní jednají s výbory okresními a obcemi svého okršku úředního v tom jazyku zemském, který jest úředním neb jednacím zastupitelstva okresního neb obecního, jehož se týče.

IV. Školy.

§ 28. Oba zemské jazyky v království Českém jsou ve škole úplně rovnoprávné.

§ 29. Vyučovacím a vychovávacím jazykem však v žádné veřejné škole národní v království Českém ať veřejné neb soukromé nesmí býti než jeden z obou zemských jazyků. Totéž platí také o ústavech vychovatelských pro dětí školou ještě nepovinné.

§ 30. Dítky školou povinné smějí přijímány býti jen do těch škol obecných a měšťanských (ať veřejných nebo soukromých), jejichž vyučovacího jazyka jsou znalé.

Totéž platí i o ústavech pro opatrování a vychovávání dítek, školou ještě nepovinných.

§ 31. Na školách obecných nebudiž vyučováno druhému jazyku zemskému ani jako předmětu mimořádnému.

§ 32. Jsou-li v obvodu některé školní obce obecné školy pouze jednoho jazyka a nachází-li se v ní aspoň **30** dětí školou povinných, jejichž mateřským jazykem jest druhý jazyk zemský, musí pro děti tyto nákladem země zřízena býti zvláštní veřejná škola obecná s jejich mateřským jazykem jako jazykem vyučovacím.

Kolik tříd tato škola míti má, řídí se počtem dětí do školy té zapsaných.

§ 33. Žádosti za zřízení takovýchto obecných škol pro menšiny druhého zemského jazyka podávají k zemskému výboru rodiče, pěstouni a vůbec zákonní zástupcové dětí školou povinných aneb obecní zastupitelstva.

Zemský výbor skrze delegáta na místo vyslaného vyšetří, kolik dětí školou povinných jest toho jazyka, pro nějž nová škola má býti zřízena; k tomuto vyšetření budtež přivoláni: 1. předseda c. k. okresní rady školní; 2. nejbližší c. k. okresní inspektor školní pro školy toho jazyka, o nějž tu jde; 3. důrník těch, kteří o novou školu žádost podali.

§ 34. Školní úřady mají povinnost, na počátku každého ku svědomitě vyšetřiti mateřský jazyk a vůbec jazykovou ůsobilosť dětí školou povinných.

Když shledají, že dle §§ 4. a 6. měla by v obci býti ola pro děti druhého jazyka, jsou povinny postarati se o zří- ní její na náklad země, i když žádost o zřízení její ani od ličů a vůbec zákonních zástupců, ani od obce podána nebyla.

§ 35. Správcové škol veřejných jsou pod ztrátou svého úřadu a majetníci vyučovacích, vychovávacích ústavů soukromých pod ztrátou úředního oprávnění povinni bdíti svědomitě nad tím, aby ustanovení § 4. na ústavech jim svěřených se zachovávala.

§. 36. Místnosti pro školu menšiny národní a veškeré ostatní potřeby její opatří země na svůj náklad.

§ 37. Kde veřejná obecná škola pro národní menšinu již dříve, než zákon tento moci práva nabyl, právoplatně byla zřízena, tam země přejme tyto školy do své správy a na svůj náklad.

§ 38. Zákon tento nabude platnosti počátkem školního roku, který po vyhlášení tohoto zákona bezprostředně bude následovati a v té době pozbudou platnosti veškeré zákonné předpisy a ustanovení, které tomuto zákonu jsou na odpor.

Rovné právo obou národnostní této země staví se pod ochranu korunovací přísahy královy.

§ 39. Tento zákon co do změny považován buď jako základní zákon zemský, k jehož změně zapotřebí dvou třetin z tří čtvrtin všech poslanců království Českého.

VI.

Kdo jest kompetentní k vydání národnostního zákona?

O tom panuje spor. Vláda praví: *exekutiva* a drží se pevně této zásady. —

Centralisté se tu dělí ve dvě strany. — Někteří přizvukují vládní zásadě, jiní praví: kompetentní jest rada říšská, ona má vydat průvodní zákon k čl. XIX. zákl. stát. zák. Autonomisté zase praví: k uspořádání poměrů jazykových jest kompetentní sněm toho kterého království neb té které země.

A míním, že tento poslednější názor jest správným. —

Jazyková otázka upravená byla v království Českém za cís. Ferdinanda II. obnoveným zřízením zemským r. 1627 co základním zákonem státním, jenž nebyl nikde a ničím derogován a nemohl být také co základní státní zákon žádnými nařízeními změněn. Jazyková nařízení z let 1852 — 1853 i jiná mohla obstáti jen per nefas v době absolutní, nikdy ale jakmile nastaly poměry konstituční. V tom ohledu si nemohu pomo i a míním, že se musí z toho samého hlediště pohlížet také ostatní jazyková nařízení vydaná v dobách nejnovějších; — také ony vydány jsou ve formě pochybené, potřebujíce nut formu *zákona*. —

Zákon upravující poměry jazykové jest také, jak řečeno, soudní řád z doby císaře Josefa II. ze dne 1. květ 1781 sb. z. s. čís. 13 a článek téhož třináctý.

Změna téhož předpokládá rovněž formu zákonní.

Já míním, že i dle nyní dočasně platných základních státních zákonů jest jasno, že uspořádání národnostních i jazykových poměrů náleží do kompetence sněmu. Tomu nasvědčuje čl. XI. i XII. zákl. stát. zákonů ze dne 27. prosince 1867 čís. 141 ř. z. — Jak upraví se jazykové a národnostní poměry v království Českém, markrabství moravském a vévodství Slezském, to *není* společnou záležitostí „všech království a zemí v říšské radě zastoupených," jak míní čl. XI. zákl. stát. zák., nýbrž jest to toliko a pouze nejvnitřnější záležitostí království Českého, markrabství Moravského a vévodství Slezského, aby uvnitř svých zákonodárných sborů si tyto poměry uspořádaly pokud nebude generalního sněmu zemí českých.

Čl. XI. zákl. státních zákonů lit. a — o, stanovící kompetenci rady říšské *musí* být přísně vykládán. Ve vypočítávání záležitostí, jež náleží ke kompetenci sněmu uspořádání jazykových a národnostních poměrů nenalézáme, nalézáme ale ustanovení, jež nasvědčují tomu, že tyto poměry zákonodárce sněmům přikázat chtěl. Vždyť čl. XI. lit. *l*) vymínil říšské radě zákonodárství, na př. jen „o zásadách organisace úřadů soudních a správních." An pak v čl. XII. zákl. stát. zák. veškeré ostatní záležitosti, které v tomto zákoně nejsou radě říšské vymíněny, přikazují sněmům království a zemí, *není žádné pochybnosti, že upravení poměrů jazykových a národnostních* přísluší v každém království a zemi příslušnému sněmu.

Tomu také nasvědčuje znění čl. XI. lit. *k*) zákl. stát. zák. nejjasněji ovšem po mém náhledu mluví čl. XI. lit. *l*) ve spojení s čl. XII. zákl. stát. zák. Vedle těchto ustanovení není o *kompetenci sněmův* žádné pochybnosti.

Chceme nicméně přihlédnouti zde k názorům, jaké v ohledu tom jevily se v parlamentech ať říšském, ať zemském, při projednávání jazykových otázek, poněvadž i tyto názory parlamentární neméně i různých politiků i spisovatelů jsou s to do věci přivést světla, jest-li jest vůbec do tak jasné věci ještě více světla zapotřebí.

Z nejnovější doby máme prohlášení vlády, že stanovení jazykové náleží do kompetence exekutivy, ze dne 18. listopadu 1889 v českém sněmu učiněné. (Sten. prot. č. s. str. 666.)

Téhož dne projednáván byl ve sněmu českém návrh zákona o užívání obou zemských jazyků při samosprávných úřadech a orgánech.*)

Při čl. 11. téhož návrhu bylo ustanovení „že c. k. úřady
] itické, soudní, finanční a školní, jednati mají s výbory
(resními svého okršku úředního v tom jazyku zemském,
] rý jest úředním neb jednacím jazykem zastupitelstva
(esního neb obecního, jehož se týče.

*) Viz Dodatek. Návrh zákona z 9. dubna 1890 čís. 57. Tisk II.

Tu vstal vládní zástupce a učinil jménem vlády následující prohlášení: Vláda nejen v sněmu, i v radě říšské každé doby konstatovala, že právo k stanovení řeči, ve které na venek mají úřady jednat, jen *cestou nařízení* upraviti lze.

Vůči tomuto, ničím neodůvodněnému vládnímu náhledu hájili poslancové zemští *Dr. Škarda*, *Dr. Vašatý*, *Dr. Šolc*, kompetenci sněmu v otázkách jazykových na základě čl. XI. a čl. XII. zákl. stát. zákonů, a také zemský výbor i komise sněmovní stála na témže základě. —

Stejný boj veden byl v době, kdy poslanec Wurmbrand 10. května 1880, podal na radě říšské známý svůj návrh, na zavedení německé státní řeči.

Tehdy prohlásil hrabě *Taaffe* ve výboru jazykovém, dne 2. dubna 1881, „že stanovení úřední řeči úřadů, jest věcí *exekutivy* a náleží ku nařízovacímu právu vlády". —

Také toto prohlášení nebylo žádným zákonem doloženo a odůvodněno. Avšak již ve zprávách majority a minority, z 9. března 1883 vidíme zase ten boj tří faktorů, jež o kompetenci v otázkách jazykových bojují, totiž říšské rady, sněmu i exekutivy.

Zpravodajem majority byl *Dr. Madejski.**) Ve své majoritní zprávě praví: Ohraničení obvodu působnosti, mezi radou říšskou a sněmy, zakládá se jak známo v zásadě *taxativního* vypočtění oněch záležitostí, jež do působnosti rady říšské náleží. Záležitosti, které nejsou *výslovně* v čl. XI. zák. ze dne 21. prosince 1867 ř. z. čís. 141 *vypočteny*, připadají dle čl. XII. zákl. stát. z. do působnosti sněmu. V žádném odstavci čl. XI. není provedení čl. XIX. z. stát. zákl. o všeobecných právech občanských označeno co záležitost specielně říšské radě vyhražená. Odstavec ve článku XI. sice odkazuje říšské radě generálním způsobem průvodní zákony, k článkům zákl. stát. zák., jež také čl. XIX. obsahují.

Toto odkázání však radě říšské výslovně jest podmíněno tím, *že takového průvodního zákona v dotyčném článku dovoláno býti musí.*

Kdežto návrh majority vyslovil se pro kompetenci sněmu na základě jasných zákonných ustanovení, praví se naproti tomu v návrhu minority, jejž zastupoval Dr. *Šturm*: „Vzhledem k pokusům luštit otázku jazykovou zemským zákonodárstvím jest nutno konstatovat, že dle dosud nepopřených (?) výkladů ustanovení čl. XI. lit. *l) m) n)* zákl. stát. zákonů vydání zákonů k provedení čl. XIX. právě tak nepochybně náleží do kompetence říšské rady jako zákony průvodní, jež dosud se vydaly neb ještě se vydati mají k provedení článku XI. neb jiných článků zákonů o všeobecných právech občanů."

---

*) Viz „Die deutsche Staatsprache oder Österreich ein deutscher Staat," von Dr. Stanislaus Madejski.

Tento boj o kompetenci v otázce jazykové vidíme naskrze že táhne se celým národnostním bojem.

Tak při debatě, jež o návrzích, majoritním a minoritním, o návrhu Wurmbrandovém dne 24., 25., 26., 28., a 29. ledna 1884 v říšské radě se vedla a kde Grocholski ve svém návrhu, při debatě té učiněným výslovně prohlásil, „že usnešení o zákonu ku provedení čl. XIX. zákl. stát. zákonů o všeobec. právech občanských dle doslovného znění čl. XI. zák. stát. zák. *nepřísluší* radě říšské. Dále tato otázka kompetence ventilována na radě říšské při jednání o návrhu Scharschmiedovém v březnu 1886, dále ve sněmu českém dne 18. a 19. ledna 1886 při národnostních návrzích *Dra. Trojana a Dra. Plenera* dne 22. prosince 1886, tamtéž při debatě o stejném návrhu poslance *Plenera* dne 22. září 1884 při debatě o podobném návrhu *Dr. Herbsta* atd. atd. Vedlo by mne to příliš daleko, kdybych všechny tyto debaty citovati a uváděti chtěl. —

Jen o některých ještě náhledech v té věci chci se zmíniti. *Dr. Russ* ve svém mnou již citovaném spise „der Sprachenstreit in Oesterreich“ na str. 49. praví: „Kompetence zákonodárná o upravení poměrů jazykových náleží každým pádem radě říšské.“ Tento svůj náhled odůvodňuje následovně: Čl. XI. lit. *l)* zák. stát. zák. o říšském zast. přiznává „zákonodárství o zásadách organisaci soudů a správních úřadů radě říšské,“ který zákony ze dne 19. května 1868, čís. 44. říšského zák. a ze dne 21. července 1871 čís. 77 říšského zákona tohoto ustanovení také použil. „Tato kompetence také bezpochyby stanovení úřední řeči v sobě obsahuje.“ Tímto „bezpochyby,“ jež ničím není doloženo, chce Dr. Russ jasné ustanovení o kompetenci ze sněmu neprávem přesunout k centrálnímu parlamentu, ačkoliv sám ve své brožuře na stránce 33. musí doznat, „že většina říšské rady kolísá v otázkách jazykových mezi kompetencí sněmu a exekutivy, kdežto vláda bezvýminečně ku kompetenci exekutivy se kloní. —

Však klasický hlas pro kompetenci sněmovní jest list býv. ministra *Dra. Bergra* ze dne 9. prosince 1869, jenž psal Fischhofovi *) následovně: „Vy přikazujete národnostní zákony k ochraně národních menšin kompetenci rady říšské. Bylo by to ovšem nejlépe, kdyby tato kompetence dle dnešního stavu zákl. stát. zákonů byla nepochybná. Tomu tak není. Tu musí se učiniti nutně ostré rozlišování jednotlivých ustanovení takového národnostního zákona. Většina pak zdá se mně, že připadá kompetenci sněmů zemských. — — —

A tím ukončiti chci tuto stať úsudkem, kterým byla za- p ata, že totiž uspořádání poměrů jazykových přísluší jedině a ouze do kompetence sněmu. Tedy v království Českém, s mu českému a tak podobně na Moravě a Slezsku. —

*) Viz spis Dr. Adolfa Fischhofa „Die Sprachenrechte in den Staaten g schter Nationalitaeten.

VII.

Doslov.

Brožurka tato jest ryze soukromým podnikem mým. — To pravím proto, aby nebyla považována za nějakou enunciaci strany politické, ku které mám tu čest náležet. — Pravím to z pouhé opatrnosti, ač doufám, že názory v mé brožurce uvedené, nebudou stranou desavouovány. —

Jsouť v brožuře jednak názory, které strana nejen soukromě ale i parlamentárně přijala za své a pokuď se týče idei dočasně ostře omezeného provisoria nemyslím, že nalezne odporu.

Nazval jsem brožurku svoji „*Črty k upravení poměrů jazykových v království Českém*« poněvadž jsou to jen *pouhé črty* a nečiní nároku dalšího, aniž nároku úplnosti a dokonalosti. Obmezil jsem tyto črty *na Království České* z toho důvodu, an jak jsem v odstavci VI. dokázal, upravení poměrů jazykových náleží dle nynějšího zákonodárství sněmům zemským. Pokud však politicky mluvím o svézákonnosti či autonomii českého království, mám tu na zřeteli historický titul *České království* cum partibus adnexis.

V království Českém a v zemích českých, tudíž pokuď nebude uskutečněn generální sněm českých zemí — sněmům zemským.

Jsem však jist, že urovnání poměrů jazykových nemůže státi se jen jednostranně; že pakli má nastati smír trvalý, *musela by akce národnostního uspořádání jíti současně v Čechách, na Moravě i ve Slezsku.*

Jen uspořádáním poměrů jazykových v těchto zemích — lze dosíci cestu, kterou by dojíti se mohlo k ustáleným politickým poměrům v zemích těchto a v říši. —

DODATEK

k črtám o upravení poměrů jazykových

v království Českém.

I.

Jazyková ustanovení z ústav a zákonů rakouských.

1. Z obnoveného zřízení zemského (1627).
2. Z ústavy Kroměřížské.
3. Z Pillersdorfovy a Stadionovy ústavy (25. dubna 1848 a 4. března 1849).
4. Z ústavy pro království České 30. prosince 1849 čís. 21 ř. z.
5. Jazykové ustanovení soud. řádu z 1. května 1781 čís. 13 sb. z. s.
6. Zemský zákon ze dne 15. února 1867 čís. 13 z. z.
7. Ze zákl. stát. zákonů ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. (čl. XIX.)

Z obnoveného zřízení zemského cis. Ferdinanda II. z 10. května 1627.

Článek C. II.

„Poněvadž chceme, aby německý a český jazyk zároveň v našem dědičném království Českém zachováván a rozšiřován byl, mají spisy buď v německé neb české řeči podávány býti a sice tak, že, je-li známo, že žalovaný neumí jazyka německého, žaloba v české, a nezná-li jazyka českého, v německé řeči a nebyl-li by žalovaný ani rozený Němec neb Čech, v jedné z obou těchto (právě tak, jak při cedulích řezaných udáno jest) podána býti a potom rozepře v téže řeči až do konce dovedena býti má a v takovéto rozepři ani při soudě zemském ani při deskách zemských v žádné jiné řeči nic podáno, jednáno a projednáváno býti nemá.“

O cedulích řezaných.

B. XII.

Cedule řezané, jakých před započetím před zemským sc dem užíváno i na dále v užívání zůstati mají a mají takové ce lule řezané budoucně nejen v české, nýbrž také v německé ře i spisovány a odpůrci posílány býti, avšak tak, že těm, kteří če ké řeči patrně povědomi nejsou, řezané cedule v německé

řeči, těm však, kteří německého jazyka neznají v české, a těm, kteří nejsou ani rozeni Češi ani rozeni Němci, v některé z obou těchto řečí doručovány býti mají.

Z ústavy Kroměřížské (čl. 21.)

„Všechny národní kmeny (Volksstämme) říše používají rovného práva. Každý národní kmen má neporušitelné právo chovati a pěstovati svou národnost vůbec a svou řeč zvláště. — Rovnoprávnost všech jazyků v zemích obvyklých ve škole, v úřadě a ve veřejném životě se od státu zabezpečuje (gewährleistet).“

Z Pillersdorfovy ústavy z 25. dubna 1848 (čl. 4.) a z oktroyované ústavy Stadionovy z 4. března 1849 (čl. 5.)

Čl. 4.

Všem kmenům národním jest neporušitelnost jejich národnosti a řeči zabezpečena.

„Všechny národní kmeny mají rovné právo a každý národní kmen má neporušitelné právo k šetření a pěstování své národnosti a řeči.

Zároveň s oktroyovovanou ústavou vyšel patent z 4. března 1849, jenž v čl. 4. obsahoval ohledně národnosti ve školách následující ustanovení:

„O obecné vzdělání lidu má pečováno býti veřejnými ústavy a sice v zemích, kde smíšené obyvatelstvo bydlí, tím způsobem, že i národní kmeny, které tvoří menšinu, obdrženi mají potřebné prostředky, aby svoji řeč pěstovali a v ní se vzdělávati mohli“.

Ústava pro království České, vydaná císařským patentem ze dne 30. prosince 1849 čís. 21. ř. z., jež však nikdy v platnost nevstoupila. (§ 2.)

„Národní kmenové v zemi obývající mají rovná práva a přísluší jim neporušitelné právo chrániti a vzdělávati svou národnost a řeč.“

Jazykové nařízení ze soudního řádu z 1. května 1781 čís. 13. sbírky zákonů soudních. (Čl. 13.)

§ 13. Obě strany jakož jejich právní zástupcové ve sv cl věcech sporných užívejtež řečí v zemi obvyklých. —

Zákon daný dne 15. února 1867 čís. 13. pro království C ské o vyhlašování zemských zákonův a nařízení úřadů zemský i.

S přivolením sněmu Mého království Českého vid se Mi nařídíti takto:

§ 1. Zákonník vydávaný v Čechách za příčinou platného vyhlašování zákonů zemských a nařízení úřadů zemských vycházeti má pod jménem „Zákonník zemský král. Českého“ v jediném vydání, obsahujícím text v obojím jazyku zemském vedle sebe.

§ 2. Každý z obou těch textů jest stejně autentický. V případech pochybných staň se vykládání zemských zákonův a nařízení úřadů zemských porovnáním obou textův dle jejich znění a smyslu.

§ 3. Zákonové a nařízení, jež zákonník zemský v sobě obsahuje, pokládají se za řádně vyhlášené toho dne, kdy byli vloženi do zákonníka zemského a zavazující jejich moc počíná patnáctého dne po projití toho dne, kterého byli v zákonníku vydáni, ač nebyl-li v té příčině výslovně ustanoven některý den jiný. Proto budiž na každé částce zákonníka zemského pojmenován den, kterého byla vydána.

§ 4. Kdykoliv se vydá některá částka zákonníka zemského, oznámeno to buď novinami, do nichž se kladou vyhlašování úřední a vytknuto budiž krátce, co ta částka obsahuje. Ministrovi státnímu se ukládá, aby zákon tento ve skutek uvedl.

Čl. XIX. základních státních zákonů ze dne 21. prosince 1867 číslo 142. ř. z.

Všichni kmenové národní ve státě mají rovné právo a každý kmen národní má neporušitelné právo pěstovati a vzdělávati národnost a řeč svou.

Rovnoprávnost všech v zemi obvyklých řečí ve škole, úřadě a v životě veřejném od státu se uznává.

V zemích, ve kterých bydlí několik národů, zřízena budťtež veřejná učeliště tím způsobem, aby se každému národu dostalo náležitých prostředků vzdělávati se ve své řeči, aniž by byl kdo nucen, učiti se druhému jazyku zemskému.

II.

Jazyková nařízení z nejnovější doby.

1. Haličské jazykové nařízení.
2. České jazykové nařízení.

Haličské jazykové nařízení z r. 1869.

Nařízení ministerstev vnitra, kultu a vyučování, práv, fi ancí, obchodu, orby a zemské obrany ze 4. června 1869 čí 2354 z. z. čís. 24 vydané na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 4. června 1869.

§ 1. Ministerstvu vnitra, financí, obchodu a orby, ministerstvu zemské obrany a veřejné bezpečnosti podřízené úřady, da a zemská školní rada a soudové mají jak ve vnitřní službě

tak také v korrespondenci se státními nevojenskými úřady a soudy v zemi užívati řeči polské. —

Ve příčině korrespondence s vojenskými úřady a soudy, jakož i s úřady a soudy mimozemskými a s centrálními úřady zůstaňtež v platnosti nynější předpisy.

§ 2. Rovněž tak mají státní návladnictva v zemi ve svých služebných poměrech s úřady a soudy v § 1. vyjmenovaných užívati polské řeči, aniž by tím měněno bylo na předpisech, jaké řeči užívati se má při přelíčeních.

§ 3. Jestliže dle platných zákonův a nařízení soud své expedice v jiné než v polské řeči vydati musí, má při přednášení a poradách užívati se dle možnosti oné řeči, ve které vyhotovení státi se má.

Ve všech věcech u c. k. vrchních soudův a c. k. vrchních návladnictev projednávaných, které se týkají knížectví Bukoviny, budiž užíváno domorodní řeči úřední.

§ 4. Veškeré se správou peněz pověřené pokladny a úřady mají všecky své žurnály a kasovní výkazy, rejstříky a sestavení obratů, které centrálním orgánům k vyzkoumání kontroly nebo k vypracování periodických výkazů sloužiti mají, také na dále vésti v řeči německé.

Rovněž tak dějž se vnitřní správa a manipulace služby poštovní a telegrafní a státních a živnostenských zřízení, které přímo podléhají ústřednímu řízení, jakož i vzájemná korrespondence dotýčných úřadů také na dále v řeči německé.

§ 5. Tímto nařízením nemění se nynější nařízení o korrespondenci úřadův a soudů se stranami, nestátními úřady, korporacemi a obcemi.

§ 6. Toto nařízení má u úřadů, které podléhají ministerstvu vnitra a veřejné bezpečnosti, jakož i u zemské školní rady, soudův a státních návladnictev nastoupiti v platnost dne 1. října 1869, při úřadech, jež podléhají ministerstvům: financí, orby a obchodu, jakož i službě, týkající se daně nepřímé, má provésti se ve třech letech ode dne prohlášení nařízení tohoto počítajíc. —

Nařízení c. k. ministerstva vnitra a spravedlnosti z 19. dubna 1880 týkající se užívání zemských jazyků ve styku politických soudních úřadův a státních návladnictví v království Českém se stranami a samosprávnými orgány.

§ 1. Politické a soudní úřady a státní návladnictva v zemi jsou povinny vyřízení podání stran písemně neb ústně učiněných učiniti v jedné z obou zemských řečí, ve kteréž ústní žádost neb písemní podání učiněno bylo.

§ 2. Protokolární vyjádření stran budiž sepsáno v oné zemské řeči, ve které bylo učiněno.

§. 3. Smlouvy neb jiné listiny, které vyhotoveny jsou v jedné ze zemských řečí a jež co přílohy, doklady neb jinak k úřednímu užití se předkládají, nemají potřebí žádného překladu.

§ 4. Úřední vyřízení učiněna k podání stran, státi se mají v jednom z obou zemských jazyků, kterým mluví osoba, jíž vyřízení dodati se má.

Jestliže řeč, které strana užívá, není známá, aneb není jednou ze zemských řečí, budiž užito jedné z řečí zemských, jejíž porozumění dle stavu případu neb obzvláště dle bydliště strany lze předpokládati.

§ 5. Ustanovení §§ 1.—4. platí také ohledně obcí, v oněch záležitostech, kde vystupují jakožto strany.

§ 6. Veškerá úřední oznamování, jež mají přijíti u všeobecnou známost, mají se státi v obou zemských řečech.

Úřední oznámení, jež ustanovena jsou jen pro jednotlivé okresy neb obce, mají státi se v oněch zemských řečech, které v dotýčných okresech neb obcích jsou obvyklé.

§ 7. Výpovědi svědků mají se protokolovati v oné zemské řeči, v které byly podány.

§ 8. V trestním řízení budiž obžalovací spis, jakož vůbec návrhy, jež obžalovanému doručiti se musí, výnosy a usnešení pro téhož vyhotoven v oné zemské řeči, kteréž týž používá.

V této řeči má se také díti přelíčení, obzvláště pak řeči státního návladního i obhájce a také prohlašovati se mají rozhodnutí a usnesení. — Od těchto ustanovení smí jen tak dalece se ustoupit, pokud tyto vzhledem k výminečným poměrům, obzvláště při sestavení lavice porotní nelze provésti, aneb pokud obžalovaný sám žádá užiti jiné řeči.

Při přelíčeních proti více obviněným, kteří neužívají jedné a téže řeči zemské má díti se jednání v oné řeči, kterou soud pro účel přelíčení uzná za nejzpůsobilejší.

Ale každým způsobem mají se výpovědi obžalovaného a svědků sepsati v řeči, které tito užívali a rozhodnutí a usnešení mají se každému obviněnému v této řeči prohlásiti a k žádosti vyhotoviti.

§ 9. V rozepřích civilních budiž rozhodnutí s důvody vyhotoveno v oné řeči, ve které projednán byl spor.

Neužili-li jednoho a téhož jazyka, má se státi vyřízení v obou jazycích, není-li souhlasu stran, aby rozsudek s důvody vydán byl jen v jedné řeči.

§ 10. Vklady do veřejných knih, (desk zemských, horních knih, veřejných knih, soudních knih atd.) do seznamu firem společenstev a jiných veřejných knih, díti se mají v řeči ústní neb písemní žádosti respektive výměru, na jehož základě se vykonávají.

V téže řeči připojiti se mají také intabulační klausule k listiny.

Při zhotovování výtahu z těchto knih a rejstříků má se užívati řeči vládní.

§ 11. Řeč jednání politických a soudních úřadu a státních návladnictev se samosprávnými úřady řídí se dle jednací řeči, které poslednější užívají.

Jednání s obecními úřady, které vykonávají funkce politických okresních úřadů, se tato ustanovení netýkají.

III.

Jazykové zákony založené na základě rovnoprávnosti jazyků.

1. Belgické zákony národnostní.
2. Švýcarské zákony národnostní.
3. Sedmihradský národnostní zákon z r. 1863.
4. Horvatsko-slavonsko-uherské národnostní ustanovení.

Belgické zákony národnostní.

Čl. 23. belgické ústavy z roku 1831 zní:

„Užívání v Belgii obvyklých řečí jest fakultativní. Může býti toliko zákonem upraveno a sice pro akty veřejné moci (autorité public.) a v záležitostech soudních (en matière judiciaire).

K rozřešení jazykové otázky pak v roku 1873 a 1878 vydány byly zákony upravující poměry ve věcech soudních a správních, jež tuto podáváme:

Belgický národnostní zákon (17. srpna 1873).

a) Zákon o užívání vlamské řeči v trestních věcech.

1. V provinciích západním a východním Flandersku, Antverpách a Limburgu, jakož i v soudním okresu Löwen díti se má veškeré jednání od prvního objevení se obviněného před soudem vyšetřovacím počínajíc, v jazyku vlamském; rozsudek pak vyhlášen býti má s následujícími obmezeními v téže řeči.

2. Žádá-li obviněný, aby francouzské řeči se užívalo, má díti se jednání v řeči francouzské a rozsudek pak musí býti pronesen v téže řeči. — Svědkové vyslýchají se v jazyku vlamském, jejich výpovědi musí v téže řeči býti přijaty a protokolovány, nežádají-li sami, aby francouzské řeči se užívalo.

3. Nešetří-li se těchto ustanovení při výslechu i b vynesení rozsudku, zakládá to zmatek obou těchto aktů, jestli e stalo se přes odpor obou stran.

4. Jestliže v trestních věcech děje se jednání ve vlam é řeči, musí à tergo přidati se překlad ve francouzské řeči -

psaných protokolů, výpovědi svědků, jakož i znaleckých dobrozdání; děje-li se jednání v jazyku francouzském, musí à tergo přidati se překlad všech ve vlamské řeči sepsaných listin. —

Utraty těchto překladů nésti musí každým způsobem stát.

5. Experti a znalcové dávají dle libosti svá dobrozdání v jedné z řečí v Belgicku obvyklých.

Užívání francouzské řeči jest při všech za příčinou vyšetřování nutných sdělení od soudu k soudu přípustným.

6. V trestních věcech musí předseda porotního soudu aneb od téhož delegovaný soudce ihned, jakmile žádá na obžalovaném prohlášení, zvolí-li sobě obhajce čili nic, aneb před ustanovením téhož, z moci úřední obžalovaného se otázati, chce-li býti hájen v jazyku francouzském neb vlamském.

Nemá-li obžalovaný obhajce, musí předseda obhajce z moci úřední jemu ustanoviti, který jest způsobilý hájiti obžalovaného v řeči, kterou si tento zvolil.

7. Nejsou-li v jedné a téže trestní věci súčastnění obvinění neb obžalovaní znalí stejné řeči, pak jest volba jedné z obou v Belgii obvyklých řečí, které při výslechu jest užíti, ponechána uznání soudci s výminkou v čl. 8. ustanovenou.

8. Obhajci obviněného neb obžalovaného jest na vůli ponecháno, s jedinou výhradou souhlasu obžalovaného, při hájení užívati buď francouzské neb vlamské řeči.

Vyslovení souhlasu musí státi se písemně. Státní návladní může při návrzích svých užívati té řeči, jež zvolilo sobě obhajování. —

9. Soukromý účastník může dle své vůle užívati buď francouzské neb vlamské řeči. Totéž právo má i osoba z deliktu jen soukromoprávně zodpovědná.

10. Před policií neb policejními soudy Bruselského okresu může se při vyšetřování neb při vynášení rozsudku, jak toho právě trestní věc vyžaduje, užívati buď francouzské neb vlamské řeči.

Rozumí-li obviněný jen vlamské řeči, budiž ve smyslu ustanovení předcházejících užito jen této řeči.

Ustanovení čl. 4. budiž také užíváno při procesech v Brabantu provedených. —

11. Tento zákon neplatí při jednáních před appelačním soudem v Bruselu a Lüttychu. Nic však méně má, jestliže děje se jednání v řeči francouzské, přičiněním generálního prokuratora à tergo připojiti se vlamský překlad:

1. Usnesení, vztahujících se ku přikázání věci na smírčí soud v provincii Antverpské a Limburgské, jakož i spisu obžalovacího,
2. usnesení, kterým se přikazuje věc policii dotýčných okresů neb okresu Löwenskému,

3. usnesení o přikázání okresnímu soudu Brabantskému, jakož i obžalovacích akt, jestliže předběžné vyšetřování dělo se v řeči vlamské,
4. usnesení, týkajících se přikázání policejním soudům okresu Bruselského v stejném případu.

12. Před uplynutím jednoho roku učiní vláda opatření, aby trestní řád uveřejněn byl v překladu vlamském.

Přechodní ustanovení.

13. Ustanovení čl. 1. a 2. vstoupí, pokud se týká jednání při soudních věcech, teprve rok po jich publikaci v platnost.

b) Zákon o užívání vlamské řeči ve správních záležitostech (22. května 1878).

Čl. 1.

V provinciích: Antverpách, Západním a Východním Flandersku, Limburku a v okrese Löwenském musí nařízení a sdělení, jež státní úředníci k obecenstvu řídí, sepsána býti ve vlamské, aneb ve vlamské a francouzské řeči.

Státní úředníci korrespondují vlamsky s obcemi a s jednotlivci, leč že by tyto obce neb jednotlivci žádali, aby s nimi korrespondence francouzsky byla vedena, aneb užívají-li sami ve své korrespondenci této řeči. —

Čl. 2.

V okresu Bruselském díti se bude korrespondence státních úřadů a jednotlivců s obcemi i jednotlivci ve vlamské řeči, jestliže příslušné obce neb dotýční jednotlivci sami toho žádají, aneb řeči té při své korrespondenci užívají.

Nařízení a sdělení státních úředníků k obecenstvu mají se díti v souhlasu s odstavcem I. článku prvního.

Švýcarské zákony národnostní.

Čl. 116. ústavy z 30. května 1874, jenž souhlasně zní s článkem 109. ústavy z r. 1848 zní:

„Tři hlavní řeči Švýcarska, německá, francouzská a italská, jsou národními řečmi státu*).

Všecky tři řeči jsou tedy rovnoprávnými řečmi státními.

Každý Švýcar jest oprávněn ve všech kantonech v ústním i písemním styku s veškerými soudními i správními úřady užívati jedné z řečí národních. Všecky řeči, nařízení i usnesení spolkových úřadů musí ve všech třech řečech národních se uveřejňovati. —

---

*) Ve Švýcarsku jest

Němců . . .	2,030.792
Francouzů . .	608.007
Italů	161.923

Z 22 kantonů jest čtrnáct úplně německých, tři skoro úplně francouzské, jeden úplně italský a čtyry smíšené.

Pro spolkový soud ustanovuje čl. 107 revidované ústavy, že při volbě členů soudních k tomu se musí přihlížeti, aby veškeré tři národní řeči byly zastoupeny. Z kantonů mají zvláštní národnostní zákony: Bernský, jenž má 83 procent Němců a 17 procent Francouzů v čl. 88. ústavy kantonu z 31. července 1846, jenž zní: „Německá a francouzská řeč jsou uznané řeči zemské. Veškeré zákony a nařízení se v těchto řečech do francouzské části kantonu rozesílají. Německá řeč jest zde původní. Zákony a nařízení, které ustanoveny jsou pro díl francouzský, jakož i nařízení, usnesení a rozsudky vyšších úřadů, které jednotlivcům neb korporacím do tohoto obvodu se zasílají, musí se vydati v řeči francouzské. —

Kanton Fryburkský, jenž má 73 procent francouzského obyvatelstva a 27 procent německého, má v čl. 21. rev. ústavy ze 7. května 1877 ustanovení:

„Zákony, dekrety a usnesení mají se uveřejňovati v řeči francouzské a německé. Text francouzský jest původní.“

V kantonu Wallisském, jenž má 67 procent francouzského obyvatelstva a 33 procent Němců, ustanovuje článek 20 revid. ústavy z 29. listopadu 1875:

„Německá a francouzská řeč prohlašují se za řeči národní. Ve vyšších školách učí se vedle kantonální řeči, také jedné národní řeči obligátně, v obecních školách učí se děti v řeči mateřské.“ —

V justici i státní správě může každý ve své národní řeči hledati práva. V úředním styku mezi sebou užívají vlády různých kantonů své řeči, občan kantonu i k vládě cizího kantonu své řeči.*)

Sedmihradský národnostní zákon, týkající se užívání jazyků ve veřejném úředním jednání. (Není více v platnosti.)

§ 1. Tři zemské řeči a to: maďarská, německá i rumunská jsou ve veřejném úředním jednání úplně rovnoprávny.

§. 2. Stranám jest volno ve všech podáních jakéhokoliv druhu, jakož i při úředních jednáních používati jedné ze zemských řečí.

§ 3. Protokoly, jež se sepisují o ústních žádostech stran, jakož o jejich výslechu, dále o výpovědech svědků a znalců sepsány budtež v jedné ze zemských řečí a to v oné, jež si označí strana, svědek neb znalec, kteří vyslýcháni býti mají.

§ 4. Při soudních jednáních ve sporných i mimosporných věcech, kde súčastněno jest víc osob, jest každé straně ponechána volnost, užívati jedné ze tří zemských řečí.

*) Die Sprachenrechte in den Staaten gemischter Nationalität von Dr. Adolf Fischof 1885 Manz Wien.
Die deutsche Staatssprache von Dr. Madeyski Wien.

§ 5. Vyřízení každého podání neb protokolární žádosti státi se musí v téže řeči, ve které žádost neb protokolární podání bylo učiněno.

§ 6. Soudní rozhodnutí, jakož i důvody téhož mají v těch případech, kde více stran súčastněno bylo, vydati se v oné řeči, ve které žádost neb žaloba případně první podání písemní neb první žádost ústní byla učiněna.

Ostatním stranám mají k jejich žádosti vydati se také překlady rozhodnutí v oné řeči, ve které jednání se súčastnily.

§ 7. Ústní přelíčení, prohlášení a vyhotovení rozsudku staniž se v jedné ze tří zemských řečí, kteráž jest mateřskou řečí obžalovaného. Obžalovanému jest však volno stanoviti si jakožto řeč projednávací i jinou ze tří řečí; ale musí jí býti mocen.

§ 8. Rozhodnutí vyšších úřadův a soudů má se rovněž v oné řeči státi, ve které tato rozhodnutí vedle ustanovení předcházejících §§ 5., 6. a 7. stranám vydati se musí.

§ 9. Každému jest volno při veřejných jednáních užívati jedné ze tří zemských řečí.

§ 10. V městských i venkovských obcích ustanovuje obecní zastupitelství vnitřní jednací řeč svých obecních záležitostí.

§ 11. V municipiích ustanovuje zastupitelství dotýčného municipia jednací řeč téhož.

§ 12. Ustanovení §§ 10. a 11. mají platnost po dobu úředního trvání municipialního neb obecního zastupitelství. Po uplynutí této doby může učiněno býti nové usnesení o jednacím jazyku obce neb municipia.

§ 13. Veškerá sdělení, vyřízení, nařízení, rozkazy atd., jež jdou na municipie obce, jich úřady a soudy aneb na církevní a jiné korporace neb ústavy od představených úřadů, musí díti se v oné zemské řeči, která jest vnitřním jednacím jazykem v jich municipialních neb obecních záležitostech aneb jehož církevní neb jiná korporace neb ústav používá.

§ 14. Obce a municipia, jejich úřady a soudy církevní a jiné korporace, jakož i církevní soudové užívají ve vzájemném styku neb ve styku s představenými úřady své vlastní řeči jednací.

§ 15. Ve styku s c. k. vojenskými úřady užívejtež obce své vlastní jednací řeči, municipia a úřady těchže dle možnosti řeči německé.

§ 16. Vnitřní úřední řeč úřadův a soudů municipalních jest ona příslušného municipia.

V praesidialním služebném styku všech úřadův a sou jest užívání všech tří zemských jazyků bez obmezení dovolen

§ 17. Vnitřní úřední řeč ostatních úřadův a soudů, ji dvorů, jakož i styků těchto úřadův a soudů mezi sebou s oněmi mimo obvod velkovévodství Sedmihradského ležící upraví se cestou nařízení.

§ 18. Ustanovení vyučovacího jazyka v obecních i středních školách, jakož i ve vyšších učelištích náleží oněm, jimž přísluší péče o udržování dotýčných škol a vyšších učelišť.

§ 19. Kostelní matriky vedeny buďtež v jednom v § 1. za rovnoprávný prohlášeném jazyku. Jednotlivým náboženským společenstvům jest ale volnost ponechána v souhlasu s guberniem ustanoviti k tomu také řeč jinou.

§ 20. Veškeré, těmto ustanovením odporující zemské zákony se zrušují a pozbývají platnosti.

§ 21. Závazná platnost těchto zákonů nastává ihned.

Část uhersko-horvatského narovnání, obsahující národnostní ustanovení pro království horvatsko-slavonské.

Čl. XXX. zákona z r. 1868 pro uherský říšský sněm, čl. I. zákona z r. 1868 pro sněm horvatský.

§ 56. V celém obvodu Horvatsko-Slavonském jest řečí zákonodárství, jakož i administrace a správy justice, řeč horvatská.

§ 57. Také pro orgány ústřední vlády ustanovuje se v obvodu Horvatska a Slavonska co úřední řeč, řeč horvatská.

§ 58. Horvatsko-slavonské přednesy a podání v Horvatsku a Slavonii k společnému ministerstvu mají býti tímto přijaty a v téže řeči zodpověděny.

§ 59. Konečně výslovně se ustanovuje, že zástupcové Horvatsko-Slavonska jakožto zástupcové zvláštní teritorium držícího politického národa, který má ohledně vnitřních záležitostí své vlastní zákonodárství a vládu, jak v společném říšském sněmu, tak také v delegacích mohou užívati řeči horvatské.

§ 60. Pro Horvatsko-Slavonsko a Dalmácii společným zákonodárným sboremvydané zákony mají se také vydati v textu horvatském, jež Jeho Veličenstvem zvlášť se podepíší a sněmu dotýčných zemí se zašlou.

Upravení jazykových poměrů uvnitř země přísluší vesměs zákonodárství zemskému, což stanoví se v čl. 47. a 48. naduvedeného zákona, „že ohledně záležitostí, jež nejsou vyhraženy společnému zákonodárství a vládě, přísluší zemím Horvatsko-Slavonsku a Dalmácii jak v oboru zákonodárství, tak v oboru exekutivy plná autonomie.*)

*) Žel toho, že v praxi se to nedodržuje, viz o tom spis: „Zur Sanirung der Verletzungen des croatisch-ungarischen Ausgleiches“, Wien, Verlag von H. Prażák, a obsažená v ní zpráva regnikolární deputace chorvatské z péra bar. Živkoviče.

IV.

Jazykové zákony založené na základech státní řeči.

1. Uherský zákon národnostní.
2. Pruský zákon národnostní.

Uherské zákony jazykové.

V Uhrách jsou dva obvody jazykové, v nichž platí dvoje různé jazykové zákony a sice:

I. zákon z 9. prosince 1868 XLIV. čl. zákonní o rovnoprávnosti jazyků, který platí pro celý státní obvod uherský mimo Horvatska a Slavonska.

II. zákon z 23. listopadu 1868 čís. XXX. čl. zákonních jen pro Horvatsko a Slavonsko.

Oba tyto zákony uvedeny jsou v tomto odstavci sub A a B.

Uherský zákon o rovnoprávnosti národností, sankcionovaný 6. prosince 1868, prohlášený v obou sněmovnách 7. prosince 1868. ve sbírce z. z 9. prosince 1868.

Poněvadž veškeří státní občané uherští také dle základních zásad ústavy v politickém ohledu, tvoří jeden národ nedílný, jednotný národ uherský, jejímž rovnoprávným členem jest každý občan vlasti, ať náleží ku kterékoliv národnosti, poněvadž dále tato rovnoprávnost jedině pokud se týká úředního užívání různých řečí v zemi obvyklých a jen tak daleko říditi se může zvláštními ustanoveními, pokud to jednota země, praktická možnost vlády a správy a přesná správa justice nutně připouští, má úplné rovné oprávnění všech státních občanů ohledně všech ostatních poměrů zůstati nedotknuté a jen ohledně úředního užívání různých jazyků platiti mají tato ustanovení:

§ 1. Poněvadž následkem politické jednoty národa státní řeč království Uherského jest uherská, jest poradní a projednávací řečí uherského říšského sněmu také na dále výlučně řeč uherská, zákony zdělávati se mají v řeči uherské; tytéž mají ale také vydávati se v řečích všech v zemi bydlících národností v překladech autentických, úřední řečí vlády země jest také na dále ve všech oborech správy řeč uherská.

§ 2. Protokoly jurisdikcí buďtež vedeny v úřední ře státní; vedle toho mohou také vésti se ve všech oněch řečec které nejméně pátým dílem společenstev neb komissí jurisdik zastupujících jakožto řeč protokolu byly žádány.

V oněch případech, kde texty se různí, jest znění uhers rozhodujícím.

§ 3. Ve shromážděních jurisdikčních může každý, kdož má právo v něm mluviti, mluviti buď uhersky aneb ve své mateřštině, není-li tato uherská.

§ 4. Jurisdikce užívají ve svých podáních ku státní vládě úřední řeči státu, ale užívati mohou vedle toho na druhém odstavci kterékoliv řeči, které za řeč protokolní vůbec užívají.

Ve svých vzájemných dopisech mohou používati buď státní řeči, aneb některé jiné řeči, která jurisdikcí, na které podání zní, ve smyslu druhého paragrafu za řeč protokolu byla zvolena.

§ 5. V obvodu vnitřního úřadování používejtež jurisdikční úředníci úřední řeči státní, pak-li by to však úředníkům činilo praktické obtíže, mohou dotýční úředníci výminečně užívati také jiné protokolní řeči své jurisdikce. Pokud však toho dozor státní a ohledy správy vyžadují, mají své zprávy a akta projednávací v státní řeči předkládati.

§ 6. Jurisdikční úředníci užívati mají v obvodu svých jurisdikcí v úředním jednání s obcemi, shromážděními, spolky, ústavy a soukromníky dle možnosti řečí posledněj ších.

§ 7. Každý obyvatel země může v případech, kde bez pomoci advokáta buď jako žalobce, neb jako žalovaný neb jako prosebník, osobně neb prostřednictvím plnomocníka hledá ochrany práva neb soudní pomoci, užívati:

a) při svém obecním soudě své mateřské řeči;
b) při jiném obecním soudě řeči úřední neb protokolní dotýčné obce;
c) při svém vlastním okresním soudě řeči úřední neb protokolní své obce;
d) při jiných soudech, ať jsou to soudové jeho neb jiné jurisdikce protokolní řeči oné jurisdikce, ku které dotýčný soud náleží.

§ 8. V případech § 7. vyřídí soudce žalobu neb prosbu v řeči podání, výslech svědků, soudní ohledání a jiné soudní funkce, jak v záležitostech sporných tak také v řízení trestním díti se má v řeči stran spor vedoucích, případně vyslechnutých osob; ale projednávací protokol sporu veden budiž v oné řeči, kterou strany spor vedoucí z protokolních řečí jurisdikcí souhlasně zvolili. Pak-li souhlas ten nebyl dosažen, může soudce vésti protokol v kterékoliv z protokolních řečí jurisdikce, jest však povinen, obsah jeho v pádu nutnosti vyložiti stranám také s přibráním tlumočníka.

Rovněž tak povinen jest soudce stranám také důležitější části sporu vyložiti a dáti přeložiti, jestliže by sepsány byly v takové řeči, které jedna ze stran spor vedoucích by nerozuměla. Výměr předvolací budiž v zájmu strany, která má se předvolati, vydán v její mateřské řeči, může-li tato býti jistě ned zjištěna, ale jinak v řeči protokolní oné obce, kde strana, jež předvolati se má, bydlí, aneb v úřední řeči státní.

Soudní rozhodnutí staniž se v řeči projednávacího protokolu; ale soudce jest povinen prohlásiti resp. vydati jej v řeči, ve které strana ho žádá, je-li tato řeč protokolní řečí jurisdikce, ku které soudce náleží.

§ 9. Ve všech oněch civilních i trestních záležitostech, které za intervence advokáta se vésti mají, má se při soudech první instance ohledně řečí vedení sporu i vydání rozsudku zachovati všude dosavadní zvyk až do té doby, dokud zákonodárství nerozhodne o definitivním upravení soudu první instance a zavedení ústního řízení.

§ 10. Soudové církevní stanoví si řeč úřední sami.

§ 11. Při úřadech knih pozemkových užíváno budiž již z ohledů na soudní dozor úřední řeči dotýčného soudu; ale žádají-li toho strany, má i výměr, jakož i knihovní výtah vydati se v úřední řeči státní, aneb v jedné z protokolních řečí oné jurisdikce, v jejímž obvodu knihovní úřad jest.

§ 12. Při appellacích ve sporech, jež nebyly vedeny v uherské řeči, aneb jsou opatřeny neuherskými listinami, dá appellační soud jak akta procesu, tak i listiny pokud se to nutným býti jeví, autentickými tlumočníky, u soudů appellačních na útraty státní usazenými, převésti na jazyk uherský a pak teprve podrobí spor v tomto autentickém překladu své revisi.

Výměry, usnesení a rozsudky vydá appellační soud vždy v úřední řeči státní.

Když pak spor k příslušnému soudu první instance zase dospěje, jest tento povinen výměr, usnesení a rozsudek appellačního soudu každé jednotlivé straně také v oné řeči prohlásiti resp. vydati, ve které toho strana žádá, pokud tato řeč jest úřední řečí soudu aneb protokolární řečí jurisdikce.

§ 13. Úřední řečí veškerých státní vlády vyjmenovaných soudů jest výlučně řeč uherská.

§ 14. Církevní obce mohou — šetříce při tom zákonných práv svých církevních vrchností — zvoliti dle vůle své řeč k vedení matrik a k vyřizování svých církevních záležitostí, rovněž tak také v mezích školních zákonů vyučovací řeč ve svých školách.

§ 15. Vyšší církevní sbory a úřady stanoví si sami svoji řeč poradní, protokolní, úřední a řeč, ve které se svými církevními obcemi jednati mají.

Není-li to úřední řeč státní, mají protokoly vzhledem k nutnosti státního dozoru předkládati se také v autentickém překladu. Jednají-li různí církevní a vyšší církevní úřadové mezi sebou, užívejteż buď úřední řeči státní, aneb řeči oné církve, se kterou přicházejí ve styk.

§ 16. Vyšší a nejvyšší církevní úřadové užívají ve svých podáních k státní vládě své úřední řeči, aneb řeči protokolu a na druhé polovici úřední řeči státu; ve svých podáních pak k jurisdikcím a jich orgánům řeči státní aneb jestliže jest více

řečí protokolárních, jedné z těchto; církevní obce pak užívají ve všech svých úředních stycích vůči státní vládě a jejích vlastní jurisdikcí úřední řeči státní aneb svoji vlastní úřední řeči; vůči jiným jurisdikcím mohou však užíti jedné z řečí protokolů dotýčných jurisdikcí.

§ 17. Stanovení vyučovací řeči v ústavech vyučovacích, jež stát, případně vláda již zřídila aneb dle potřeby ještě zřídí, pokud o tom zákonně není rozhodnuto, příslušeti bude k agendě ministra vyučování.

Poněvadž však výsledek veřejného vyučování ze stanoviska všeobecného vzdělání a veřejného blaha jest nejvyšším cílem státu, jest ministr pro veřejné vyučování povinen v státních vyučovacích ústavech dle možnosti o to pečovati, aby občané každé jednotlivé národnosti země, kde ve větším počtu žijí pohromadě v blízkosti od krajin jimi obydlených mohli ve své mateřštině se vzdělávati až dotud, kde vyšší akademické vzdělání počíná.

§ 18. Na středních neb vyšších učelištích státních, které v těchto obvodech již zřízeny jsou aneb se zřídí, kde více řečí jest obvyklých, má pro každou řeč zříditi se stolice pro řeč a literaturu.

§ 19. Na zemské universitě jest vyučovací řečí řeč uherská, pro řeči v zemi obvyklé a jich literaturu, pokud nejsou stolice vyučovací zřízeny, buďtež tyto zřízeny.

§ 20. Obecní zastupitelstva sama si volí svoji řeč úřední a protokolní. Protokol má se spolu vésti v oné řeči, kterou pátý díl k hlasování oprávněných členů uzná za nutnou.

§ 21. Obecní úředníci jsou povini ve svých stycích s obyvateli obce používati řečí těchto.

§ 22. V podáních na vlastní jurisdikci neb její orgány a na vládu státní užívati má obec úřední řeči státní neb své vlastní úřední řeči; v podáních na jiné jurisdikce neb jich orgány může užíti úřední řeči státu, aneb jedné z řečí protokolu dotýčných jurisdikcí.

§ 23. Každý občan země může svá podání ku vlastní obci, ku svým církevním úřadům a jurisdikcím a jejich orgánům a ku státní vládě podati ve své mateřské řeči.

V podáních na jiné obce, jurisdikce a jejich orgány může užíti buď úřední řeči státu, neb jedné z řečí protokolu dotýčné obce neb jurisdikce.

Užívání řečí v oboru správy justice stanoví se §§ 7.—13.

§ 24. V shromážděních obecních a církevních mohou ti, kte právo mají mluviti, bez závady užívati své řeči mateřské.

§ 25. Jestliže soukromníci, církve, soukromé společnosti, sou .romé vyučovací úřady a obce, jež nejsou jurisdikčními prá y nadány ve svých podáních ku vládě neužívají úřední řeč státu, má se k uherskému výměru, jenž na takové podání se á, přiložiti autentický překlad v řeči podání.

§ 26. Jako až dosud každý občan zemský kterékoliv národnosti, každé obce, církve a obce církevní měl právo, zřizovati vlastními prostředky neb cestou spolčovací elementární, střední a vyšší školy, takž také pro budoucnost to právo míti má. K témuž účelu a také za příčinou zřízení jiných k pěstování řeči, umění, vědy, hospodářství, obchodu a živností sloužících ústavů mohou jednotliví občané země pod zákonným dozorem státu zřizovati společenstva neb spolky, po jejich ustavení se zdělat stanovy a ve smyslu stanov státní vládou schválených předsejítí, zříditi peněžní fond, který rovněž pod dozorem státní vlády a u vyhovení všem zákonním podmínkám národnostním spravovati mohou.

Vzdělavací a jiné ústavy tím způsobem zřízené — školy toliko u zachování školních zákonů — jsou rovnoprávné s podobnými na stejném stupni se nalézajícími ústavy státními.

Řeč soukromých ústavů a spolků ustanovují zakladatelé sami. Společnosti a těmito zřízené ústavy mohou mezi sebou užívati své vlastní řeči, ve stycích s jinými platí tu ohledně užívání jazyka ustanovení čl. 23.

§ 27. Poněvadž při obsazování úřadů také v budoucnosti jen osobní způsobilost jest rozhodující, nemůže se nikdy národnost někoho považovati za překážku při dosažení kteréhokoliv úřadu aneb hodnosti v zemi.

Státní vláda jest povina starati se o to, aby při soudních a administrativních úřadech zemských, obzvláště při místech zemských županů dosazeny byly osoby z různých národností, nutných řečí úplně znalé a také jinak způsobilé.

§ 28. Veškerá ustanovení dřívějších zákonů, která těmto ustanovením odporují, se zrušují.

§ 29. Ustanovení tohoto zákona nevztahují se na Horvatsko, Slavonii a Dalmácii, které tvoří zvláštní obvod a také v politickém ohledu zvláštní národ; ohledně těchto zemí má co do užívání jazyků platiti co nejrozhodněji ona konvence, která mezi uherským říšským sněmem ze strany jedné a mezi horvatsko-slavonským sněmem ze strany druhé byla uzavřena a dle které zástupcové těchto zemí na společném uhersko-horvatském říšském sněmu mluviti mohou také ve své řeči mateřské.

Pruský zákon ze dne 28. srpna 1876, týkající se jednací řeči úřadů, úřadníků a polit. společenstev státu.

My Vilém z milosti boží král pruský atd. nařizujeme v souhlasu s oběma domy sněmoven zemských pro celý o[illegible] vod mocnářství takto:

§ 1. Německá řeč jest výlučnou jednací řečí všech úřadů, úřadníků a politických společenstev státu. Písemný styk mezi těmitéž děje se v řeči německé.

§ 2. V nutných záležitostech může se k písemním, od soukromých osob učiněným podáním, které v jiné řeči jsou sepsány vzíti zřetel. V pádu, že by se k ním zřetel nevzal, může se stranám dáti na vůli, aby je podali zase v německé řeči.

§ 3. Po dobu nejvýše 20 let od vstoupení v platnost tohoto zákona, může cestou královského nařízení pro jednotlivé kraje neb části krajů mocnářství připuštěno býti užívání jiného cizího jazyka mimoněmeckého pro místní jednání a protokolární záznamy přednostů školních, jakož i obecních i krajských zastupitelstev, obecních shromáždění a zastupitelstev jiných obecních společenstev.

V průběhu téže doby může nařízením okresního úřadu úředníkům venkovských obcí jazyka německého neznalým, nařízením appelačních soudů soudním vogtům a poručníkům německé řeči neznalým dáno býti povolení, aby své úřadní zprávy a vyjádření dávali v řeči jim známé.

§ 4. Má-li se před soudem projednávati za účastenství osob německé řeči neznalých, pak musí přibrati se k tomu přísežný tlumočník.

Osoby německé řeči neznalé, vykonávají přísahy v řeči jim známé.

Protokol musí v těchto případech napsati se v řeči německé, a pak-li musí býti schválen od osoby německé řeči neznalé, musí obsah téhož tlumočníkem v cizé řeči býti přednešen.

Vedení druhého protokolu v cizé řeči se nepřipouští. Jednotlivé výroky a prohlášení v řeči cizé však mohou, pak-li a jak dalece soudce vzhledem k důležitosti řeči je má za nutné, také v cizé řeči do protokolu neb přílohy pojmuty býti. Případně může také k protokolu připojiti se tlumočníkem ověřený překlad.

§ 5. Tlumočník béře se buď pro všecky případy do přísahy, aneb před výkonem své činnosti v každém jednotlivém případě v tom smyslu, že věrně a svědomitě bude překládat. Pak-li úředník za tlumočníka se ustanovuje, nahražuje služební přísaha přísahu tlumočníka.

§ 6. Při projednáních, týkajících se nesporného soudnictví, mohou strany tlumočníku výkon přísahy odpustiti. Toto vzdání musí se v řeči súčastněných v protokole poznamenati. Při oněch jednáních mimosporného soudnictví, kde není zapotřebí zákonně přivzetí protokolisty, není také zapotřebí přibrati tlumočníka, pak-li soudce jest cizé řeči mocen.

§ 7. Tlumočník nemusí přísahati, pak-li všecky súčastněné strany jsou cizí řečí mocny.

V tom případě může také protokol, pokud jde o nesporné soudnictví, sepsán býti v cizé řeči, překlad do němčiny musí však ihned se učiniti.

Pak-li v německé řeči sepsaný protokol potřebuje schválení

od osoby německé řeči neznalé, musí téže úřední osobou v cizé řeči býti úplně sdělen.

§ 8. Službu tlumočníka vykonávati může soudní písař neb protokolista, pak-li soudní písař i protokolista současně za tlumočníky jsou ustanoveni.

§ 9. V čl. 4. a 8. uvedená ustanovení pro jednání před soudy platí obdobně také pro jednání před správními úřady v oněch záležitostech, pro které kontradiktorní jednání jest předepsáno, jakož i pro jednání před smírčími úřady, jejich komisariemi a při jednání před úřady stavovskými (Standesbeamte). —

§ 10. Veškeré těmto ustanovením odporující zákony se zrušují. —

V.

Jazykové návrhy učiněné v radě říšské

(na základě státní řeči.)

1. Návrh Wurmbrandtův.
2. Návrh Scharschmidův.

Návrh poslance hraběte Wurmbrandta a spol.

Slavná sněmovno račiž se usnésti:

Vláda se vyzývá, aby ku provedení čl. XIX. základních státních zákonů z 21. prosince 1867 o všeobecných právech státních občanů podala návrh zákona, ve kterém by zachovávajíc německou řeč co řeč státní, upravila užívání v zemi obvyklých řečí v úřadě, škole a veřejném životě.

Ve Vídni 10. května 1880.

Hrabě Wurmbrandt a spol.

Návrh poslance Scharschmida a spol.

Slavná sněmovno račiž přiloženému návrhu zákona, kterým u zachování jazyka německého co řečí státní vydávají se průvodní ustanovení k článku XIX. zákl. stát. zák. z 21. prosince 1867 čís. 142 ř. z. o všeobecných právech státních občanů — dáti svůj souhlas.

Ve Vídni 8. února 1886.

Scharschmid

Zákon ze dne . . . .

kterým u zachování německé řeči co řeči státní vydávají se průvodní ustanovení k čl. XIX. zákl. stát. zákonů ze dne 1. prosince 1867 čís. 142 o všeobecných právech státních obč[illegible]ů (Zákon jazykový).

§ 1. Německá řeč má užívati se co řeč státní u všech státních úřadů a soudů ve vnitřní službě, jakož i u vzájemných stycích těchto úřadů výlučně. Veškerá vyřízení a vyhotovení ústředních úřadů a nejvyšších soudů mají se vydávati jen v německém jazyku, když také jednání k ním v jiném jazyku se dělo.

Veřejná ústní podání díti se mají při nejvyšších soudních dvorech v německém jazyku, jehož také zástupcové úřadů i stran užívati mají. —

Strany, které se samy zastupují, mohou, nejsou-li mocny německého jazyka užívati také zemské řeči, která jest jejich řečí mateřskou. Mají však ku přeložení svých vyjádření do řeči německé přivésti buď ssebou přísežného tlumočníka, aneb mohou dle ustanovení, jež cestou nařízovací se vydají vymoci si, aby jim přidělen byl úřední tlumočník.

§ 2. Ústní žádosti i písemná podání v německé řeči musí se u všech státních úřadů i soudů přijímati a v téže řeči vyřizovati.

Německá řeč co řeč státní tvoří obligátní předmět vyučovací na třítřídních školách obecních, na všech školách občanských, na ústavech ku vzdělávání učitelů, na školách středních a na všech od státu vydržovaných školách průmyslových a odborných.

§ 4. Při veškerých státních zkouškách, které předpokládají studie na vysokých školách neb vyšších odborných účelištích, jakož i při rigorosech musí se úplná znalost německé řeči složením zkoušky kandidáta z jednoho předmětu, jejž sám sobě může zvoliti, prokázati. — Obzvláště při praktických zkouškách státních, dále při advokátní a notářské zkoušce musí podati se důkaz úplné znalosti německé řeči v slově i písmě. —

K dosažení státního úřadu, jakož i notariátu jest průkaz úplného ovládání německé řeči v slově i písmě nutný.

Úředníci při veřejných železničních podnicích, jejichž úřední postavení ku stykům se stranami je dle povinnosti nutí, musí vykázati se znalostí německého jazyka v slově i písmě. —

§ 5. Jednací řeč říšské rady a delegace jest německá. Jednacímu řádu se vyhražuje, aby ustanovil jak daleko v zachování nynějšího zvyku také jiných řečí při jednáních užívati se může. —

§ 6. Německá řeč jest řečí říšských zákonů.

§ 7. Za zemské řeči, jichž užívání ve škole, úřadě a v řejném životě pro okresy kde jsou obvyklé, následujícími u tanoveními se upravuje, mají se považovati:

N ě m e c k á, pokud již jakožto státní řeči nepřísluší ji z láštní postavení, v Dolních a Horních Rakousích, Štyrsku, K rutansku, Krajině, Solnohradech, Tyrolsku, Vorarlbergu, T stu, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Česká v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.
Polská v Haliči a ve Slezsku.
Rusinská v Haliči a Bukovině.
Slovinská v Štyrsku, Korutansku, Krajině, Terstu, Gorici a Istrii.
Srbsko-horvatská v Dalmacii a Istrii.
Italská v Terstu, Gorici, Istrii, Tyrolech a Dalmacii.
Rumunská v Bukovině.

§ 8. Řeči v čl. § 7. uvedené mají tehdy považovati se v soudním okresu za obvyklé, jestliže v okresu nalézají se obce, které tuto řeč co svoji řeč úřední užívají (§ 19.) a jestliže nejméně šestý díl domácího obyvatelstva v tomto okresu jí užívá co řeči obcovací. V městech s vlastním statutem mají ony řeči považovati se za obvyklé, které užívá nejméně šestý díl domácího obyvatelstva co řeč obcovací.

Pro záležitosti příslušníků takových okresů má dotýčná řeč také pro úřady větší obvod zaujímající, (jako okresní hejtmanství, soudní dvůr I. instance atd.) ku kterým onen okres patří, považovati se v zemi za obvyklou. —

§ 9. Pro c. k. úřady (státní úřady, soudy) prvních instancí platí ve styku se stranami co pravidlo (§ 16.) následující ustanovení:

Veškerá úřední oznámení, která ku všeobecné známosti v obvodu dotýčného okresu jsou ustanovena, mají v úřední řeči a v řečech v okresu obvyklých se vydávati.

Totéž platí o tiskopisech, které jsou ustanoveny k oznamování stranám neb k jich upotřebení. Oznámení, která ustanovena jsou jen pro obce jednojazyčné v smíšených okresích, mohou mimo v úřední řeči vydati se toliko v řeči dotýčné obce.

Pro strany ustanovená úřední vyhotovení, jež nejsou vydaná k podání stran, mají se vydati buď v řeči úřední neb v řeči v okresu obvyklé, jejíž znalost se u strany předpokládá. Znalost řeči, jež za šetření těchto okolností byla zvolena má za následek, že úřední vyřízení z jazykového důvodu nemůže býti zamitnuto.

§ 10. Strany mohou ve svých ústních žádostech a písemních podáních k úřadům první instance užívati buď úřední řeči, aneb zemské řeči u dotýčného úřadu obvyklé.

Při veřejných jednáních budiž ve stycích se stranami užito oné řeči, ve které žádosť, resp. podání bylo učiněno.

Totéž platí o vyřízeních, jež stranám se vydati ma . Protokolární prohlášení mohou buď v úřední řeči neb v ře i zemské v okresu obvyklé se činiti a mají se v oné řeči pr tokolovati, ve které byly učiněny. —

Ve sporném jednání jest protivníku volno mezi jmen vanými řečmi voliti. Jestliže strany užili různých v okre

obvyklých řečí, má vyřízení resp. rozhodnutí státi se v těch řečech, jež strany užívaly, pak-li strany výslovně na tom se nedohodly, že vyřízení resp. rozhodnutí má vydati se jen v jedné z řečí ve sporu užívaných.

Jestliže více stran, které tvoří dohromady spornou stranu o jednacím jazyku se nemůže dohodnout, rozhoduje většina, a nelze-li shodu docíliti, rozhoduje úřad o řečích vyjádření resp. o vyřízení, t. j. v jaké řeči straně mají se vydávati.

§ 11. Listiny a jiné tiskopisy, které vydány jsou v jedné v okresu obvyklých zemských řečí a přivádí se k úřední potřebě co přílohy neb průvody neb jiným způsobem, nepotřebují žádného překladu.

§ 12. Vklady do kněh veřejných, (desk zemských, kněh horních, gruntovních, železničních, vodních a t. d.) pak do rejstříku obchodních společenstev a podobných rejstříků buďtež činěny v řeči německé, a jestliže ústní neb písemní podání stalo se v jiné v okresu obvyklé řeči zemské, také v překladu v této řeči.

V posledněǰším případě má se vydati výměr v obou řečech. Intabulační klausule na listinách má se připojiti v řeči té, ve které se vydá výměr.

§ 13. Výpovědi svědků a znalců, jakož i dobrozdání posledněǰších má se dle volby těchto státi buď v řeči úřední neb v jedné z řečí zemských, v okresu obvyklých.

§ 14. V trestních záležitostech má se spis obžalovací, jakož vůbec návrhy, usnesení a rozhodnutí, jež obžalovanému se mají doručiti, vydávati buď v řeči úřední, neb v jedné ze zemských řečí v okresu obvyklých, podle toho, které obžalovaný při svém zodpovídání užíval. V téže řeči má také díti se hlavní přelíčení, návrhy státního návladního a obhajce a mají také prohlásiti se usnesení a rozhodnutí. Od těchto ustanovení jen tak dalece smí býti upuštěno, pokud vzhledem na výminečné poměry, jako obzvláště vzhledem na jazykovou znalost súčastněných osob, na sestavení porotní lavice provedení jejich jeví se býti nemožným, aneb pokud obviněný sám žádá, aby užito bylo jiné přípustné řeči.

Při přelíčeních proti více obžalovaným, kteří různých v zemi obvyklých jazyků užívali, budiž přelíčení odbýváno v onom jazyku, (úřední řeči neb v okresu obvyklé zemské řeči) kterou soud pro účel přelíčení uzná za způsobilou, při čemž nutno míti dle možnosti zření k řeči, které většina obžalovaných rozumí.

Každým pádem musí se výpovědi obžalovaných a svědků, kteří užívají jedné z uvedených řečí, v téže řeči protokolovati a usnesení a rozhodnutí musí se každému obviněnému v téže řeči prohlásiti, eventuelně dodati.

§ 15. Pro c. k. úřady (státní úřady i soudy druhé

instance) platí ve stycích se stranami co pravidlo (§ 16.) následující ustanovení:

Veškerá úřední oznámení, která ustanovena jsou pro všeobecnou známost, mají mimo v řeči úřední býti uveřejněny v zemských jazycích, které v obvodech dotýčných okresů jsou obvyklými. Oznámení, která ustanovena jsou jen pro okresy jednojazyčné, mohou státi se mimo v řeči úřední také v zemské řeči, v dotýčných okresích obvyklé.

Ustanovení § 10. týkající se tiskopisů a úředních vyřízení, které vydávají se bez podání stran, mají obdobně platnost také při úřadech druhé instance.

Podání stran, která přímo se činí k úřadům druhé instance, mohou sepsána býti v kterékoliv řeči v úředním obvodu dotýčného okresu odkud pochází obvyklé. Pokud vyřízení o tom podává se přímo straně, budiž vydáno v řeči, kterou podání bylo sepsáno, pak-li tato jest řečí zákonně přípustnou. Při doručování rozhodnutí druhých instancí, které úřady první instance stranám se dějou, má o to býti pečováno, aby vyřízení věcí straně dodalo se v řeči prvního rozhodnutí.

Musí tudíž, pak-li tato řeč jest jinou než řeč úřední, obstarán býti autentický překlad rozhodnutí II. instance.

Ohledně ústních přelíčení druhé instance platí obdobně ustanovení § 14. tohoto zákona.

§ 16. Pokud v některém správním obvodu po případě v jazykově smíšeném okresu více než dvě řeči jsou obvyklé, aneb menší vývoj jedné v čl. 7. uvedených řečí aneb menší rozšíření znalosti odborně technické neb odborně vědecké její terminologie provedení v čl. 9.—15. uvedených ustanovení by stížilo aneb nemožným učinilo mají se v cestě administrativní vydati výminečná ustanovení od těchto podmínek, aby řádná správa justice byla zabezpečena.

§ 17. Také v podáních, jež strany činí přímo u úřadů ústředních, mohou užívati řečí v čl. 7. uvedených.

§ 18. Pokud strany a samosprávné orgány vystupují jako strany, platí při nich obdobně ustanovení §§ 8.—17.

§ 19. Obec jest oprávněna v úředních stycích se zeměpanskými úřady a sice jak v přirozeném ták v přenešeném oboru působnosti, dle vůle své užívati buď své vlastní neb státní úřední řeči.

Pro obce s vlastním statutem platí v přenešené působnosti zákony a nařízení, jež vydány byly pro c. k. úřady prvních instancí.

Obecní zastupitelství stanoví si svoji úřední řeč sa mo. V jazykově smíšených obcích má se jazykový styk st an s obcemi upravit, šetříc při tom ustanovení čl. XIX. zák. s át. zák. ze dne 24. prosince 1867 ř. z. čís. 14, jakož i tob to zákona obecním zastupitelstvím samým.

Pak-li řeč obce není zemskou řečí (§ 7.) má obecní zastupitelství pro styk s c. k. úřady a jinojazyčnými obcemi užívati jedné zemské řeči neb státní úřední řeči resp. řeči státní.

§ 20. Samosprávné okresní úřady a sice okresní zastupitelstva, výbory silniční a fondy kontribučenské mohou ustanoviti si za svoji jednací řeč jednu v okresu obvyklých řečí zemských aneb úřední řeč státní. V stycích se stranami platí pro ně obdobně ustanovení §§ 8.—17.

§ 21. Ve stycích zemských výborů se stranami, platí rovněž obdobně ustanovení §§ 8.—17.

§ 22. Ohledně vyučovací řeči na školách obecních platí co pravidlo ustanovení říšského školního zákona ze dne 14. května 1869 čís. 62. ř. z. Jestliže však v obvodu školy obecné nejméně šestina domácího obyvatelstva užívá druhé zemské řeči, má také tato řeč býti vyučovacím jazykem ve škole obecné, avšak jen tehdy, pak-li dle pětiletého průměru nejméně 40 dětí těch minoritě příslušných škole povinných se tu nalézá a pak-li ze strany jejich rodičů neb jejich zákonných zástupců činí se nárok, aby ve škole obecní v tomto jazyku se vyučovalo, jestliže dále obecní zastupitelstvo, případně zastupitelstva přiškolených obcí, neb v těchto alespoň třetina s tím souhlas svůj vysloví.

V takovémto případě má pravidlem zříditi se samostatná škola, jestliže školní úřad jiná opatření učiniti za nutné neuzná.

Povinnost k udržení takové školy mine, jestliže ve třech za sebou jdoucích létech počet v této škole zapsaných dítek průměrně méně než 30 obnáší.

§ 23. Na školách soukromých s právem veřejnosti může jen jedna z řečí zemských v obvodu zemského školního úřadu platících užívána býti co řeč vyučovací.

§ 24. Ohledně užívání zemských jazyků co řeči vyučovacích na ústavech pro vzdělání učitelů platí ustanovení čl. 31. říš. škol. zák. z 14. května 1869 čís. ř. z. 62.

§ 25. Zemské řeči mohou, šetříc při tom ustanovení odstavce 3. čl. XIX. zákl. st. zákonů co řeči vyučovací na středních školách (gymnasiích, realních gymnasiích, realkách a odborných školách), dle míry své způsobilosti pro dotýčné vyučování užity býti.

§. 26. Vyučovací řeč na vysokých školách upraví se od případu k případu cestou zákonodárnou.

§ 27. Pokud nařízením ministerstva z 5. června 1869 čís. 2354 na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 4. června 1869 polská řeč co řeč vnitřní služby u tamnějších úřadů byla zavedena, aneb pokud italská řeč v Jižních Tyrolech, Dalmacii a některých dílech Přímoří co úřední řeč se užívá, zůstává na tom poměru tímto zákonem ničehož se měniti.

§ 28. Provedení zákona toho se ukládá celému ministerstvu.

VI.

Jazykové návrhy učiněné ve sněmu království Českého.

(Na základě rovnoprávnosti jazyků.)

1. Všeobecné:

a) Návrh národnostního zákona fundamentálních článků.
b) Návrh poslance Václava Seidla ze dne 16. dubna 1861.
c) Návrh poslance dra. Trojana ze dne 12. prosince 1885 ku provedení rovnoprávnosti obou zemských jazyků v úřadech veřejných i soudech v království Českém. (Čís. sněmu 200. Tisk LXIII.)
d) Návrh poslance dra. Jana Vašatého z 19. prosince 1887 ve příčině provedení rovného práva obou jazyků zemských v království Českém. (Čís. 275. Tisk LXXXVI.)

2. Jazykové návrhy při samosprávných úřadech:

a) Návrh zákona o užívání obou zemských jazyků při úřadech samosprávných ze dne 30. října 1889. (Čís. sněmu 379. Tisk CVI.)
b) Návrh zákona z 9. dubna 1890 čís. sněmu 57. (Tisk II.)
c) Návrh dra. Šolce ze dne 23. září 1892 a 2. ledna 1894 (Číslo 253. Tisk XXX.)

3. Jazykové návrhy ve věcech školských:

a) Návrh o zřizování a vydržování škol obecných pro menšiny národní ze dne 16. listopadu 1889. (Čís. 484. sněmu. Tisk CXLIII.)
b) Návrh poslanců dra. Trojana a dra. Julia Grégra ze dne 19. března 1892. (Čís. 309. sněmu. Tisk CVI.)
c) Návrh poslance dra. Julia Grégra z 5. května 1893. (Číslo sněmu 380. Tisk CXIII.

Národnostní zákon fundamentálních článků.

Zákon, daný dne . . . . .
jenž se týče ochrany rovného práva národnosti české a německé v království Českém.

S přivolením sněmu Mého království Českého vidí se Mi nařídíti takto:

§ 1. Ve všech příčinách veřejného a občanského práva mají český a německý národ v království Českém rovné právo, chovati a vzdělávati svou zvláštní národnost a jmenovitě řeč svou a žádati, aby jich šetřili také jiní.

§ 2. Ani zákonem, ani opatřením úředním, ani co do užívání ústavů veřejných, pomocí zemskou vydržovaných, nemá se k příslušníkům jednoho národu v zemi pro jejich původ a řeč hleděti méně příznivě než-li k příslušníkům národu druhého ve stejných okolnostech.

To má zvláště platnost co do práva voliti a volenu býti do veřejných zastupitelstev, co do rovného připouštění k veřejným úřadům a hodnostem, pokud je způsobilost stejná, co do rovného šetření při ustanovování okresů správních i soudních, co do jednacího jazyka veřejných úřadů i ústavův a co do obcování

obyvatelů s nimi, též co do rovného propůjčování veřejných prostředků a ústavů vzdělávacích.

§ 3. Zákonové zemští mají se v obou jazycích zemských k usnášení předkládati, usnešení o nich v obou jazycích činiti a v nich vyhlašovati.

Každý poslanec může v jednání sněmovním užívati toho neb onoho jazyka zemského, jak mu libo.

Všeliké předlohy, oznámení vládní ke sněmu, jakož i návrhy a usnešení ve sněmu mají se činiti v obou jazycích zemských; protokoly sněmovní buďtež v obojím jazyku spisovány a prohlašovány.

Předseda sněmu a jeho náměstek mají býti znalí obou jazyků zemských.

§ 4. Okresy správní, soudní, jakož i okresy zřízené ku volení do zastupitelstev mají rozděliti se tak, aby se skládaly, pokud možné, jen z obcí jedné a téže národnosti.

§ 5. Jazyk úřadní v obcích ustanovuje obecní zastupitelstvo. Činil-li by proti tomu někdo, jenž má právo v obci voliti, nějaké námitky, ustanoví se jazyk úřední hlasováním občanů k volbě oprávněných prostou většinou hlasů.

Byla-li by v některé obci menšina národní, činící nejméně pětinu těch, jež mají právo voliti, má v takové obci druhý jazyk zemský v užívání úřední vejíti tou měrou, že ho mohou občané v zastupitelstvu užívati, že všechna veřejná vyhlašování mají se zároveň v něm vydávati, a že orgánové obecní v úřadování se stranami mají v něm také spisy přijímati, vyřizovati a k požádání protokoly v něm zdělávati.

Toto užívání druhého jazyka zemského měj na všechen způsob platnost ve hlavním městě zemském.

§ 6. Jazyk většiny obyvatelstva v okresu jest také úředním jazykem okresního zastupitelstva.

Jest-li v okresu i jen jediná obec druhé národnosti, má jazyk její se připustiti k úřadování v míře ustanovené v § 5. odst. 2.

§ 7. Jazyk okresního zastupitelstva budiž také úředním jazykem císařských a královských úřadů a soudů okresních.

Však u nich u všech má v úřadování se stranami, když toho požádají, užívati se druhého jazyka v té míře, že se v něm spisy podané přijímají, vyřizují a protokoly spisují.

§ 8. V dopisování mezi sebou užívejtež úřadové sobě rovní každý svého jazyka úředního, a taktéž nižší úřadové v dopisování s vyššími.

Císařští a královští úřadové civilní vydávejtež vynešení svá úřadům podřízeným v jazyku jejich.

Jazykem úřadním císařských a královských úřadů civilních, jichž moc se vztahuje k celé zemi, má býti rovnou měrou jazyk český a německý.

Úřadové císařští a královští i autonomní, jižto jsou zřízeni pro správu celé země, též soudové ustanovení k vy-

konávání práva ve vyšší instanci, buďtež složeni tak, aby se u nich v obojím jazyku zemském jednati mohlo.

§ 9. U císařských a královských úřadů v království Českém nemá nikdo za úřadníka konceptního ani za soudce zřízen býti, kdo není znalý obou jazyků zemských co do mluvy i písma.

Pokud budou v Čechách u veřejné službě úřadníci znalí jen jednoho jazyka zemského, budiž k tomu přihlíženo, aby sloužili jen u takových úřadů, kde jazyk jejich jest úřadním.

Autonomní úřadové jsou povinni, učiniti opatření, aby úplně provedeno býti mohlo užívání jazyka menšiny, pokud dle zákona má průchod míti.

§ 10. Pro ochranu neporušitelnosti rovného práva obou národností rozdělí se sněm na kurie národní.

§ 11. Kurie národní složí se tímto způsobem: Zástupcové volících okresů obcí městských a venkovských náležejí do kurie té národnosti, ku které příslušejí jejich okresy.

Zástupcové okresů co do jazyka smíšených, zástupcové velkých statků a průmyslníků, jakož i ti, kdož mají hlas virilní, mají, vstupujíce do sněmu, prohlásiti se, zda-li a do které kurie národní vstoupiti chtějí. Avšak takoví zástupcové velkostatkářů, kteří sami mají velký statek, mohou vstoupiti jen do té kurie, v jejímž jazykovém obvodu leží statek jejich.

Když sněm k nové sessí se sejde, ustanoví se kurie a zvolí si starostu.

V jednacím řádu sněmovním učiní se náležitá opatření, aby kurie mohly práva svá vykonávati.

§ 12. Každá kurie národní může při svolování rozpočtu zemského pokaždé žádati, aby náklad v něm na potřeby školní a vyučovací vůbec vyměřený, pokud se ho neužívá k potřebám ústavův oběma národnostem společných, obrácen byl na vzdělávací ústavy řeči její v poměru k výnosu daně z okresů její národnosti. Kurie může žádati, aby jí byl v témž poměru oddělen užitek z fondů k účelů tomuto ustanovených, ač nejsou-li určeny k nějaké potřebě zvláštní.

Každé kurii národní jest volno, usnésti se platně dle práva, aby na okresy a obce její národnosti rozvrhly se zvláštní příspěvky na vzdělávací ústavy jejího jazyka.

Jakým způsobem má se vykonávati právo v předešlých odstavcích kuriím propůjčené, ustanoví se zákonem.

V duchu těchto ustanovení budiž zákonem zaručeno i menšinám národním v okresech a obcích, aby šetříce zemských zákonů školních mohly se starati o zakládání a zřízení ústavů, kterýmiž by se vzdělávala mládež jejích národností ve vlastním jazyku svém, ovšem jen pokud toho dopouštějí prostředky z příjmů okresních neb obecních k účelům vzdělávacím vyměřené, ježto poměrně na ně vypadají, aneb aby k témuž konci rozvrhly zvláštní příplatky aneb aby užily jiných vlastních důchodů.

§ 13. Každá kurie národní může žádati, aby ona ustanovení v zákonech navržených, která se týkají užívání jazyka u veřejném životě, v úřadech a ústavech vzdělávacích, nenáležejících výhradně druhé národnosti (§ 12.), po druhém čtení ve sněmu přivedena byla ještě k hlasování podlé národních kurií. —

Po takovém hlasování má se ono ustanovení pokládati za odmítnuté, proti němuž hlasovala prostá většina všech členů některé kurie.

Totéž platí zvláště o zákonech, které budou vydány za příčinou dalšího provedení tohoto zákona.

§ 14. Když sněm bude voliti poslance do zastupitelstev, jichž se účastní království České zároveň s jinými královstvími a zeměmi říše, má se nejméně třetina jich vzíti z národní kurie české a nejméně čtvrtina z národní kurie německé.

§ 15. Rovné právo obou národností této země staví se pod ochranu korunovací přísahy královy.

§ 16. Tento zákon co do změny považován buď jako základní zákon zemský.

Kromě toho potřebí, aby ku každé změně, má-li býti platná, přivolily obě národní kurie sněmovní.

Návrh poslance Václava Seidla pro královská města Klatovy a Domažlice o provedení rovnoprávnosti obou jazyků zemských v úřadech.

Slavný sněme zemský račiž uzavříti:

Rovnoprávnosť obou jazyků zemských v úřadech budiž na základě následujících zásad provedena:

1. V českých městech a okresích budiž při veškerém úřadování českého jazyka užíváno tak jako v německých německého.

2. V městech a okresích se smíšeným obyvatelstvem budiž obou jazyků vedle sebe rovně užíváno

V celém království musí Čech i Němec na zanášky své ve svém jazyku všecka rozhodnutí jakéhokoliv druhu obdržovati.

4. V druhé i ve třetí instanci budiž šetřeno rovnoprávnosti tím způsobem, že na české spisy v českém, na německé spisy v německém jazyku, ve smíšených věcech stranných v obou jazycích výnos se vydá.

5. Rovnoprávnosť platiž v tom spůsobu při vnitřní i zevnitřní službě, při poradách sborových, při dopisování i při podávání zpráv k vyšším instancím.

6. Rozhodnutí, které místo neb který okres český neb německý neb smíšený jest, má se zakládati na spůsobu, jakým se slovo Boží hlásí.

7. Kde je převahující většina jedné národnosti, konej

se úřadování v jazyku té samé, co se menšiny týče, zůstává jí v užívání jazyka jejího při jejích zanáškách a při jednání zůstaveno a musí se jí rozhodnutí v tomže jazyku vydati.

8. V českých a smíšených okresích buďtež již teď ustanovováni jen takoví úředníci, ježto jsou obou jazyků úplně mocni a v německých budiž prozatím o to staráno, by se pravidlo 3. provésti mohlo.

V budoucnosti a sice od roku 1862 nemá i v německých místech žádný úřadník ustanoven býti, který obou jazyků mocen není. —

V Praze, dne 15. dubna 1861.

Václav Seidl.

Návrh poslance Dra. Trojana a soudruhův ku provedení rovnoprávnosti obou zemských jazyků v úřadech veřejných i soudech po celém království Českém.

Dovolávajíce se nezadatelného práva přirozeného i daného, od věkův až po nynější dobu platného v království Českém bez jakéhokoliv rozdílu — také dle základních zákonů státních z r. 1867, máme za jednu z předních povinností svých, bez ustání naléhati na opětné dosažení nevyhnutelných záruk spravedlnosti, totiž úplné rovnosti před zákonem i soudem pro obyvatele české, jako pro německé.

Pročež navrhujeme:

Slavný Sněme račiž vyzvati c. k. vládu, aby dodatkem k nařízení ze dne 19. dubna 1880 přikázala všem státním úřadům i soudům v království Českém povinné provedení rovnoprávnosti národní dle zásad, od českých poslanců zde ve sněmu i na radě říšské za nové doby důsledně hájených, totiž:

1. u všech veřejných úřadův a soudův první stolice budiž užíváno po pravidlu jazyka toho co úřadního, kterým mluví většina obyvatelstva dotčeného správního obvodu, jak úřadují tudíž pravidelně také tamní úřadové samosprávní.

2. U státních úřadův a soudův, jichžto působnost se vztahuje na celé království neb na několik okresů, taktéž se sídlem v Praze, budiž jazyka českého jako německého při úřadování užíváno stejným právem.

3. V dopisování s úřady státními, rovněž se soudy i s představenými v zemi, budiž užíváno jazyka úřadního dle zásad předeslaných, tam ale, kde oba jazyky zemské jsou stejně jazykem úřadním, budiž používáno toho z nich, ve kterém záležitost byla projednávána se stranami.

4. Co týče se úřadního vyřizování záležitostí soukromých, budiž ve smyslu nařízení ze dne 19. dubna 1880 každá záležitost postupem všech stolic tímtéž jazykem zemským projednávána i vyřízena, kterým prvotně byla podána.

V Praze, dne 12. prosince 1885.

Dr. Trojan.

Návrh poslance Dra. Jana Vašatého a soudruhů ve příčině provedení rovného práva obou jazyků zemských ve království Českém.

Slavný sněm usnesl se v sezení svém dne 19. ledna 1886 čís. sněm. 200 o návrhu poslance Dra. Trojana a soudruhů takto:

I.

„Sněm pronáší přesvědčení svoje, že jazyk český a německý podle zákonů až posud platných jsou v celém království Českém rovnoprávné jazyky zemské, pokud se týče jazyky v zemi obvyklé a že má míti tudy každý právo, aby svou věc na kterýkoli c. k. soud nebo jiný zeměpanský úřad občanský vznášel buďto v jazyku českém nebo německém, a že mají všecky c. k. soudy i jiné zeměpanské úřady občanské ve všech instancích o té věci v témž jazyku jednati, ji rozhodovati a vyřizovati.

Vláda se vyzývá, aby platné zákony o rovnoprávnosti obou jazyků zemských přísně provedla, pokud by jich však k tomu konci neuznávala za dostatečné, aby náležité osnovy zákonů pořadem ústavním předložila.

II.

Vláda se vyzývá, aby v oboru své vlastní působnosti učinila opatření o tom, kterak se mají zeměpanské úřady občanské zachovávati, když bude jednati jedněm s druhými, anebo s úřady samosprávnými, a to opatření taková, jakých jest potřeba ku provedení onoho pravidla, a jež jsou spolu také nezbytná vzhledem ku potřebám obyvatelů, zvláště pokud týkají se samého jich práva.

III.

Vláda se vyzývá, aby ve srozumění s výborem zemským připravila a předložila sněmu v zasedání jeho nejprvé příštím osnovy zákonů, jimiž by se dle úplného a rovného práva obou jazyků určitě a zřejmě ustanovilo:

a) kterak by se měl určovati úřední jazyk samosprávných úřadův a kterak by se mělo při tom spolu také šetřiti práva národních menšin;

b) kterak by měly úřady samosprávné užívati jazyků zemských, když jim bude jednati jedněm s druhými, nebo se stra·
na ii, anebo

) když bude úřadům samosprávným jednati s úřady státními.

IV.

Zemskému výboru se ukládá, aby hleděl ve příčině svrchu uv lené (III.) se vládou se srozuměti.“

Není nám nic o tom známo, že by vysoká vláda kromě soudů byla čeho podnikla ku provedení těchto usnesení sněmovních při úřadech zeměpanských (politických, finančních, školních, poštovních a telegrafních), nebyly dosud předloženy žádné osnovy zákonů pořadem ústavním a také výbor zemský dosud žádné předlohy neučinil, ba ani zprávy o tom nepodal, zda-li a jak se hleděl s vládou o uvedených usneseních slavného sněmu dorozuměti.

Pouze vrchnímu soudu zemskému bylo vydáno nařízení ministeria spravedlnosti ze 23. září 1886. Nařízení toto však zůstavivší zákonu zcela na odpor úplné německé jednání a vyřizování (kromě návrhu rozsudků a příčin) je samo neúplné a nedostatečné.

Při nejvyšším c. k. soudu ve věcech trestních a občanských i při správním soudu nestala se co do užívání jazyka českého dosud žádná náprava, ačkoliv i dle povahy věci i dle ducha zákonů, jimiž vykonávání spravedlnosti zaručeno býti má, stejné důvody za ní se přimlouvají jako při druhé stolici jsou platny. Ano v čase posledním i v jednání ústním právě před těmito nejvyššími soudy použití jazyka českého se zcela zabraňuje.

Uvažujíce konečně, že rovné právo obou jazyků zemských v úřadech i soudech dle platných zákonů v tomto království ode dávna jest přesně stanoveno, že totéž právo i zákony z dob absolutních nebylo dotknuto, ba dle samé ústavy prosincové z r. 1867 zákony základními zabezpečeno a nynější c. k. vládou jeho provedení opětně slibováno, navrhujeme:

Slavný sněme, račiž opětovně a důtklivě vyzvati c. k. vládu a výbor zemský, aby vyhověly usnesením sněmu shora uvedeným (I—V.).

V Praze, dne 19. prosince 1887.

Dr. Vašatý.

Jazykové návrhy při samosprávných úřadech.

a) Návrh zákona o užívání obou zemských jazyků při úřadech samosprávných ze dne 30. října 1889. (Čís. sněmu 379. Tisk CVI.)

Zákon daný dne . . . .

platný pro království České, jenž se týká užívání obou jazyků zemských při samosprávných úřadech a orgánech.

K návrhu sněmu Mého království Českého vidí se Mi nařídíti takto:

§ 1. Zastupitelstvu obecnímu přísluší ustanoviti svůj jednací jazyk pro všechny záležitosti samostatného i přeneseného oboru působnosti.

Ustanovuje tudíž s vyhražením nařízení obsažených v § 2., 3. a 4. tohoto zákona, mají-li jednání obci náležitá býti provedena toliko v jediném jazyku zemském, anebo má-li a v jaké míře býti při tom též užíváno druhého jazyka zemského.

§ 2. Písemná podání, jež k obci dojdou od kohokoliv, buďtež přijata a v pojednání vzata i tehdáž, jsou-li sepsána v jazyku zemském, který není jednacím jazykem obce.

§ 3. Obec má z pravidla na vůli, by všechna podání k ní přicházející vyřizovala ve svém jazyku jednacím.

V městech, která mají vlastní statut, jsou obecní orgánové povinni vyřizovati podání písemná i ústní, jež k nim přicházejí v záležitostech stran, v onom jazyku zemském, ve kterém byla přišla.

V jiných obcích nastává tato povinnost jenom tehdáž, užívá-li nejméně jedna pětina obyvatelů jazyka zemského, jenž není jazykem jednacím této obce.

§ 4. Jednotliví členové obecního zastupitelstva mají na vůli užívati v jeho schůzích jednoho neb druhého jazyka zemského.

§ 5. Zastupitelstvu okresnímu přísluší ustanoviti svůj jazyk úřední.

Ustanovuje tudíž s vyhražením nařízení obsažených v §§ 6., 7. a 8. tohoto zákona, má-li mu býti jazykem úředním toliko jeden z obou jazyků zemských anebo má-li a v jaké míře býti při spravování jeho záležitostí užíváno též druhého jazyka zemského, anebo má-li dokonce obojí jazyk zemský býti jazykem úředním zastupitelstva okresního.

§ 6. Písemná podání, jež k výboru neb zastupitelstvu okresnímu dojdou od kohokoliv, buďtež přijata a v pojednání vzata i tehdáž, jsou-li sepsána v jazyku zemském, který není úředním jazykem okresního zastupitelstva. (§ 2. ad II.).

§ 7. Okresní výbor má z pravidla na vůli, by všechna podání přicházející k němu nebo k zastupitelstvu okresnímu, vyřizoval v úředním jazyku okresního zastupitelstva.

Jemu však náleží jednati s obcemi svého okresu v jejich jazyku jednacím a jest tentýž povinen všechna podání přicházející k němu neb k zastupitelstvu okresnímu tehdáž vyřizovati v jazyku zemském, v kterém přišla, má-li alespoň jedna obec jeho okresu jiný jazyk jednací, než-li jest jazyk úřední okresního zastupitelstva.

§ 8. Jednotliví členové okresního zastupitelstva mají na vůli užívati ve schůzích výboru a zastupitelstva okresního jnoho neb druhého jazyka zemského.

§ 9. V městech v § 3. odst. 2. naznačených, pak v obcích okresích, co do jazyka smíšených (§§ 3. a 7.) mají se vyášky ve všech obcích, pokud se dotýče okresních, díti v obou zycích zemských.

§ 10. Výbor zemský užívá obojího jazyka zemského za yk úřední.

On jedná z pravidla se zastupitelstvy okresními v jejich úředním jazyku a se zastupitelstvy obecními v jejich jednacím jazyku.

Z toho pravidla připouštějí se výminky při vyřizování záležitostí stran tehdáž, není-li podání strany sepsáno v jazyku zemském, který jest jazykem úředním neb jednacím nižší stolice samosprávné.

Přímé jednání výboru zemského s jednotlivými stranami děje se v tom jazyku zemském, ve kterém sepsáno jest jejich podání. —

§ 11. Okresní výborové a obce jednají se státními úřady ve svém jazyku úředním neb jednacím.

C. k. úřadové političtí, soudní, finanční a školní jednají s výbory okresními a obcemi svého okršlku úředního v tom jazyku zemském, který jest úředním neb jednacím jazykem zastupitelstva okresního neb obecního, jehož se týče.

§ 12. Mým ministrům záležitostí vnitřních, spravedlnosti a financí, pak záležitostí duchovních a vyučování se ukládá, by zákon ten uvedli ve skutek.

Návrh zákona ze dne 9. dubna 1890 čís. 57. (Tisk sněmu II.)

Tento návrh jest identicky s návrhem zákona ze dne 30. října 1889 až na následující odchylky v některých věcech velmi podstatné a sice:

K § 2. jest přidaná alinea druhá, jež ustanovuje:

Není-li při obci znalosti onoho jazyka zemského a nemůže-li si obec jinak překladu opatřiti, obrátiž se za sprostředkování k okresnímu výboru a není-li ani při okresním výboru znalosti jazyka onoho, ani možnosti opatřiti si překladu, obrátiž se skrze výbor okresní k výboru zemskému za sprostředkování.

K § 3. Druhá alinea čl. 3 jest změněná a zní:

V král. hlavním městě Praze jsou obecní orgánové povinni vyřizovati podání písemná i ústní, jež k nim přicházejí v záležitostech stran, v onom jazyku zemském, v kterém byla přišla.

K článku 6. připojená jest druhá alinea s následujícím zněním:

Není-li při okresním zastupitelstvu znalosti onoho jazyka zemského a nemůže-li si okresní zastupitelstvo jinak překladu opatřiti, požádejž za sprostředkování zemského výboru.

K Článku 7. Článek sedmý změněn co do stylisace následovně:

Okresní výbor má z pravidla na vůli, by všechna pod í docházející k němu neb zastupitelstvu okresnímu vyřizo l úředním jazykem okresního zastupitelstva; s obcemi sv okresu má však jednati jednacím jazykem jejich.

Má-li aspoň jedna pětina obcí v okresu jiný jedn í jazyk nežli jest úřední jazyk zastupitelstva okresního, ná í

okresnímu výboru, aby všechna podání docházející k němu nebo k zastupitelstvu okresnímu vyřizoval jazykem zemským, jímž sepsána jsou.

K Článku 9. Čl. 9. této osnovy zní:

V král. hlavním městě Praze, pak v obcích a okresích, do jazyka smíšených (§§ 1., 3., 5. a 7.) mají vyhlášky ve věcech obecních, pokud se dotýče okresních, díti v obou jazycích zemských.

K čl. 11. Druhá alinea čl. 11., týkající se správních, soudních, finančních a školních úřadů, jest zcela vynechána.

Návrhy dra. Šolce ze dne 23. září 1892 a 2. ledna 1894. (Tisk XXX).

Návrh tento od § 1.—11. incl. úplně identický s návrhem ze dne 9. dubna 1890 od čl. 12. až 23. incl. chová pod B „O užívání jazyků zemských při úřadech státních" následující nová ustanovení:

§ 12. Státní úřadové v zemi jsou povinni vyhotoviti vyřízení, jež se stranám ku jejich ústní žádosti nebo písemnému podání vydati mají, v tom zemském jazyku, ve kterém ústní žádost se přednesla aneb v němž podání sepsáno jest.

§ 13. Protokolární seznání stran neb svědků buďtež sepsána v tom zemském jazyku, ve kterém stalo se seznání.

§ 14. Listiny aneb jiné spisy, kteréž jsou sepsány v jednom z obou zemských jazyků a podány byly jakožto přílohy, doklady anebo jinak k úřední potřebě, není třeba překládati.

§ 15. Úřední vynesení, která se nevydávají ku žádosti stran, mají vydána býti v tom zemském jazyku, kterým mluví osoba, jíž dopis svědčí. Není-li jazyk, kterým strana mluví znám aneb není-li jedním z obou jazyků zemských, má se užíti toho zemského jazyka, o kterémž se může dle povahy případu, jakož i obzvláště dle místa, kde se strana zdržuje, předpokládati, že se mu porozumí.

§ 16. Veškeré úřadní vyhlášky, které jsou k tomu ustanoveny, aby byly v zemi uvedeny u všeobecnou známost, buďtež vydány v obou zemských jazycích. Toliko úřední vyhlášky, kteréž jsou pro jednotlivé okresy aneb obce ustanoveny, buďtež vydány v těch jazycích, jež jsou v těch kterých okresích neb obcích obvyklými.

§ 17. V trestních záležitostech buďtež obžalovací spis, jakož vůbec návrhy, nálezy a snesení, jež mají býti doručeny obviněnému, vyhotoveny v tom zemském jazyku, kteréhož obviněný užíval.

Tímto jazykem budiž provedeno i hlavní přelíčení, zvláště buďtež v tomto jazyku vedeny řeči státního zástupce a obhájce a prohlašovány rozsudky a snesení.

Od ustanovení uvedených v předcházejícím odstavci smí se upustiti jen potud, pokud se ustanovení ta, hledíc k výsledným poměrům, zvláště pak vzhledem k složení poroty

nedají provésti aneb když obviněný sám žádá, aby se druhým zemským jazykem jednalo.

§ 18. V občanských právních rozepřích budiž vyhotoven nález i s důvody v tom zemském jazyku, ve kterém byla právní pře provedena. Jestliže strany neužívaly téhož zemského jazyka a o to se nesnesly, aby nález i s důvody vyhotoven byl v jednom z obou zemských jazyků, staniž se vyhotovení v obou zemských jazycích.

§ 19. Zápisy do veřejných kněh (zemských desk, horních, pozemkových, vodních kněh atd.), pak zápisy do rejstříků pro obchodní firmy, pro společenstva a do jiných veřejných rejstříků buďtež provedeny v tom jazyku, v jakém se za to ústně neb písemně žádalo, pokud se týče, v jakém byl sepsán výměr, na jehož základě zápis se provádí.

V témž jazyku buďtež na listiny připsány vkladní doložky. Při výpisech z těchto kněh a rejstříků budiž podržen jazyk, v němž zápis byl vykonán.

§ 20. Ve službě vnitřní a v dopisování s jinými nevojenskými úřady státními užívejte úřadové státní v zemi jazyku zemského ve vlastním obvodu panujícího. Panujícím jazykem jest onen z obou jazyků zemských, který je jazykem jednacím ve více nežli čtyr pětinách obcí obvodu toho, o nějž se jedná.

Při zemské školní radě je jazykem vnitřní služby každého z obou odborů jazyk škol, jež mu jsou přiděleny a jazyk úřední podřízených úřadů školských řídí se jazykem úředním toho odboru, jemuž jsou přikázány.

§ 21. Úřadové ustanovení v obvodech takových, v nichž žádný z obou jazyků zemských nemůže ve smyslu § 20. pokládán býti za jazyk panující, pak státní úřadové v hlavním městě užívejte ve vnitřní službě obou jazyků tak, aby celé zřízení úřední provedeno bylo tím jazykem zemským, kterým sepsán byl spis, jenž dal příčinu ku řízení.

V dopisování se státními nevojenskými úřady v zemi budiž užíváno jazyku jednacího úřadu těch, k nimž dopis je řízen.

§ 22. Dopisujíce samosprávným úřadům v zemi užívejte státní úřadové v § 20. uvedení vlastního jazyka úředního, kdežto úřadové uvedení v § 21. užívati mají jazyku toho, který jest jednacím jazykem samosprávného úřadu, jemuž se píše.

Užívá-li samosprávný úřad obou jazyků jako jednacích, má mu státní úřad v § 21. uvedený dopsati jazykem, kterým sepsán byl spis, jenž dal příčinu k řízení.

§ 23. Nařízením vládním upraví se užívání jazyků zemských pokud jde:

a) o dopisování státních úřadů nevojenských s úřady vojenskými;

b) o vedení pokladničních denníků a pokladničních výkazů, pak oněch rejstříků a sestavení, jež při konání dozorství

nad úřady státními a sestavování občasných výkazů ústředním orgánem bývají upotřebovány;

c) o vnitřní manipulaci státní služby železniční, poštovní a telegrafní, pak oněch erárních závodů průmyslových, které ústředním orgánům jsou bezprostředně podřízeny, jakož i o dopisování mezi úřady tuto uvedenými.

Jazykové návrhy ve věcech školských.

a) Návrh o zřizování a vydržování škol obecných pro menšiny národní ze dne 16. listopadu 1889. (Čís. 484 sněmu. Tisk CXLIII.)

Zákon daný dne . . . .
o zřizování a vydržování škol obecných pro menšiny národní.

S přivolením sněmu Mého království Českého vidí se Mi nařídíti takto:

§ 1. Nachází-li se v obvodu školní obce jedna neb i více veřejných škol obecných pouze s jedním a tímž jazykem vyučovacím, zároveň ale nejméně 40 dětí školou povinných, jichžto jazykem mateřským jest druhý jazyk zemský, a jejichž rodičové, pěstouni neb zákonní zástupcové aspoň dva roky v témž obvodu školním přebývají, tam budiž zřízena prozatimní veřejná škola obecná s druhým jazykem zemským co vyučovacím.

Počet tříd této prozatímné školy ustanovuje se tím způsobem, že dosahuje-li počet dětí 80, zřídí se dvě třídy, při počtu 160 dětí tři třídy, a dle tohoto poměru vždy o jednu třídu více.

Při polodenním vyučování počítá se 100 dětí na jednu sílu učitelskou a tedy na jednu třídu.

O školách prozatímních platí všechna zákonná ustanovení, která vůbec o veřejných školách obecných vydána jsou, pokud není v tomto zákoně ustanoveno jinak.

§ 2. Žádosti za zřízení takovýchto prozatímních škol obecných podávají rodičové, pěstouni neb zákonní zástupcové dětí školou povinných aneb obecní zastupitelstvo.

Vyšetřování koná z moci úřední předseda okresní školní rady za spolupůsobení nejbližšího okresního školního inspektora, ustanoveného pro školy s dotýčným jazykem vyučovacím.

Vyšetřování má v tom směru vedeno býti, kolik dětí jest ve školní obci s dotyčným mateřským jazykem a zdali jejich rodičové, pěstouni nebo zákonní zástupcové aspoň dva roky v té školní obci přebývají.

Školní úřady mohou také tam, kde žádost nebyla podána, zavésti dotyčné vyšetřování.

§. 3. Místnosti pro školu prozatímní mají se z pravidla opatřiti nájmem, a jen, kde to možno není, má býti stavba nové školní budovy podniknuta.

Opatření školních místností, jakož i věcných potřeb náleží místní školní radě, ježto právě pro tu školu jest zřízena. (§ 7. zem. zák. ze dne 24. února 1873 čís. 17. zem. zák.).

Náklad spojený s najmutím školních místností a s opatřením věcných potřeb pro školu prozatímní uhražuje se ze zemských prostředků.

Při najímání místností pro školy prozatímní, mohou školní úřadové připustiti výjimky z pravidel, která v zemském zákoně daném dne 19. února 1870 č. 22. z. z. v §§ 13., 14., 15. a 16. vytčena jsou.

Kde z nedostatku místností, jež by se pro školu prozatímní nájmem opatřiti mohly, k stavbě nové školní budovy přikročeno býti musí, zapraví se náklad s tím spojený prozatím ze zemských prostředků.

Prohlásí-li se pak dle § 4. tohoto zákona prozatímní škola za definitivní, má školní obec zemskému fondu část nákladu se zřízením nové budovy školní spojeného, nahraditi dle měřítka, které v § 5. tohoto zákona ustanoveno jest.

§ 4. Trvala-li zatímní škola po pět let a měla-li dle pětiletého průměru nejméně 40 žáků, zřídí se škola definitivně, a sice o tolika třídách, kolik dle průměru posledních tří let škola má míti osob učitelských.

Zmíněný průměr pětiletý a tříletý ustanovuje se dle počtu žáků na začátku každého roku zapsaných a v dotyčné školní obci bydlících.

§ 5. Kde veřejné obecné školy pro národní menšinu již před tím, než zákon tento moci nabyl, právoplatně jsou zřízeny, aneb kde obecné školy dle tohoto zákona definitivně (§ 4.) budou zřízeny, mají se školním obcím poskytnouti podpory ze zemských prostředků.

Tyto podpory udílí zemský výbor dle prokázané potřeby a dle roční dotace sněmem k účelu tomu povolené, a sice v poměru k obnosu, o který dotyčné školní obci vzniká náklad větší, než by byl, kdyby tam nebylo té školy s druhým jazykem zemským.

§ 6. Také obcím, které tvoří samostatný městský školní okres, může zemský výbor na zřizování a vydržování škol pro národní menšiny ustanovených udíleti podpory, jež uzná za přiměřené; za tím účelem má potřebné částky vložiti do rozpočtu zemského.

§ 7. Pomine-li věnování některé budovy dle tohoto zákona zřízené ke školním účelům, pak mohou ti, kteří k jejímu zřízení přispěly, s dotčenou budovou nakládati, jako se sv vlastnictvím a sice v tom poměru, v jakém kdo na zříz její skutečně přispěl.

§ 8. Zákon tento nabude platnosti začátkem školn roku, který po vyhlášení tohoto zákona bude následovati.

§ 9. Mému ministru duchovních záležitostí a vyučov jest uloženo, aby zákon tento ve skutek uvedl.

b) Návrh poslanců Dr. Trojana a Julia Grégra ze dne 19. března 1892. (čís. sněmu 309, tisk CVI.)

Zákon daný dne . . . . . o provedení rovného práva obou jazyků zemských ve školách národních a o zřizování škol pro národní menšiny.

K návrhu sněmu Mého království Českého vidí se Mi nařídíti takto:

§ 1. Oba jazyky zemské v království Českém mají rovné právo ve školách národních jakožto jazyky vyučovací.

§ 2. Vyučovací jazyk veřejných i soukromých škol, jakož i vychovávací jazyk ústavů pro děti školou nepovinné v království Českém má býti jen jeden z obou zemských jazyků.

§ 3. Do škol obecných a měšťanských mohou přijímány býti jenom dítky, které jsou vyučovacího jazyka znalé.

Totéž platí o obecných a měšťanských školách soukromých a o ústavech pro opatrování a vychovávání dítek ve věku školou ještě nepovinném.

§ 4. Na školách obecných nesmí se vyučovati druhému jazyku zemskému ani jako předmětu mimořádnému.

§ 5. Jak národ český, tak národ německý v království Českém mají právo na zřízení školy obecné pro národní svou menšinu všude tam, kde jsou podmínky v § 6. tohoto zákona vyznačené.

§ 6. Jsou-li v obvodu školní obce pouze školy obecné s jedním a tímže jazykem vyučovacím, a nachází-li se tam nejméně 40 dětí školou povinných, jichž jazykem mateřským jest druhý jazyk zemský a jejichžto rodičové nebo pěstouni aspoň dva roky v témž obvodu školním přebývají, musí pro ně na náklad země zřízena býti prozatímní veřejná škola obecná s druhým jazykem zemským co vyučovacím.

Při polodenním vyučování počítá se 100 dětí na jednu sílu učitelskou a tedy na jednu třídu.

O školách prozatímních platí všechna zákonná ustanovení, která vůbec o veřejných školách obecných jsou, pokud není v tomto zákoně ustanoveno jinak.

§ 7. Žádosti za zřízení takovýchto prozatímních škol obecných podávají rodičové, pěstouni nebo zákonní zástupcové dětí školou povinných, aneb obecní zastupitelstvo.

Vyšetřování koná z moci úřední předseda okresní školní ly za spolupůsobení nejbližšího okresního inspektora, ustaveného pro školy s dotýčným jazykem vyučovacím, jakož lelegáta, jejž ustanoví zemský výbor a důvěrníka vyslaného těch, kdož se školy domáhají.

Vyšetřování má v tom směru vedeno býti, kolik dětí t ve školní obci s dotýčným mateřským jazykem a zda-li ich rodičové, pěstouni nebo zákonní zástupcové aspoň dva v té školní obci přebývají.

§ 8. Školní úřady mají povinnost, na počátku každého roku svědomitě vyšetřiti mateřský jazyk, jakož i jazykovou způsobilost dětí školou povinných.

Když shledají, že dle §§ 3. a 6. jsou tu podmínky ku zřízení školy pro děti druhého jazyka, jsou povinny postarati se o zřízení školy takové i když žádost o zřízení její od rodičů nebo jejich zákonných zástupců a od obce podána nebyla.

§ 9. Správcové škol jsou pod ztrátou úřadu svého a majitelé soukromých vyučovacích, vychovávacích a opatrovacích ústavů pod ztrátou svého oprávnění povinni svědomitě bdíti nad zachováváním ustanovení §§. 3. a 4. tohoto zákona.

§ 10. Místnosti pro školu prozatímní mají se z pravidla opatřiti nájmem a jen, kde to možno není, má býti stavba nové školní budovy podniknuta.

Opatření školních místností, jakož i věcných potřeb náleží místní školní radě, ježto právě pro tu školu jest zřízená (§ 7. zem. zák. ze dne 24. února 1873 čís. 17. zem. zák.)

Náklad spojený s najmutím školních místností a s opatřením věcných potřeb pro školu prozatímní uhražuje se ze zemských prostředků.

Při najímání místností pro školy prozatímní mohou školní úřadové připustiti výjimky z pravidel, která v zemském zákoně daném dne 19. února 1870 čís. 22. z. z. v § 13., 14., 15. a 16. vytčena jsou.

Kde z nedostatku místností, jež by se pro školu prozatímní nájmem opatřiti mohly, k stavbě nové školní budovy přikročeno býti musí, zapraví se náklad s tím spojený prozatím ze zemských prostředků.

Prohlásí-li se pak dle § 11. tohoto zákona prozatímní škola za definitivní, má školní obec zemskému fondu část nákladu se zřízením nové budovy školní spojeného nahraditi dle měřítka, které v § 12. tohoto zákona ustanoveno jest.

§ 11. Trvala-li zatímní škola po pět let a měla-li dle pětiletého průměru nejméně 40 žáků, zřídí se škola definitivně a sice o tolika třídách, kolik dle průměru posledních tří let škola má míti osob učitelských.

Zmíněný průměr pětiletý a tříletý ustanovuje se dle počtu žáků na začátku každého roku zapsaných a v dotýčné školní obci bydlících.

§ 12. Kde veřejné obecné školy pro národní menšinu již před tím, než zákon tento moci nabyl, právoplatně jsou zřízeny, aneb kde obecné školy dle tohoto zákona definitivně (§ 11.) budou zřízeny, tam mají se školním obcím poskytnc podpory ze zemských prostředků.

Tyto podpory udílí zemský výbor dle prokázané potř a dle roční dotace sněmem k účelu tomu povolené, a s v poměru k obnosu, o který dotýčné školní obci vzn náklad větší, než by byl, kdyby tam nebylo té školy s druh jazykem zemským.

§ 13. Také obcím, které tvoří samostatný městský školní okres, může zemský výbor na zřizování a vydržování škol pro národní menšiny udíleti podpory, jež uzná za přiměřené; za tím účelem má potřebné částky vložiti do rozpočtu zemského.

§ 14. Pomine-li věnování některé budovy dle tohoto zákona zřízené ke školním účelům, pak mohou ti, kteří ku jejímu zřízení přispěli, s dotčenou budovou nakládati, jako se svým vlastnictvím a sice v tom poměru, v jakém kdo na její zřízení skutečně přispěl.

§ 15. Zákon tento nabude platnosti začátkem školního roku, který po vyhlášení tohoto zákona bude následovati a pozbývají týmž dnem platnosti veškeré zákonné předpisy a ustanovení, které s tímto zákonem jsou v odporu.

§ 16. Mému ministru duchovních záležitostí a vyučování jest uloženo, aby zákon tento ve skutek uvedl.

c) Návrh poslance Dra. Julia Grégra z 25. května 1893. (čís. sněmu 380, tisk CXIII.)

Zákon daný dne . . . .
o vyučovacím jazyku na školách národních a o zřizování škol pro národní menšiny.

K návrhu sněmu Mého království Českého vidí se Mi nařídíti takto:

§ 1. V žádné škole národní v království Českém, ať veřejné nebo soukromé, ani v žádném ústavě vychovatelském pro děti školou ještě nepovinné, nesmí býti než jeden z obou zemských jazyků jazykem vyučovacím a vychovávacím.

§ 2. Dítky školou povinné smějí přijímány býti jen do těch škol obecných a měšťanských (ať veřejných nebo soukromých), jejichž vyučovacího jazyka jsou znalé.

Totéž platí i o ústavech pro opatrování a vychovávání dítek školou ještě nepovinných.

§ 3. Na školách obecných nebudiž vyučováno druhému jazyku zemskému ani jako předmětu mimořádnému.

§ 4. Jsou-li v obvodu některé školní obce obecné školy pouze jednoho jazyka a nachází-li se v ní aspoň **30** dětí školou povinných, jejichž mateřským jazykem jest druhý jazyk zemský, musí pro děti tyto nákladem země zřízena býti zvláštní veřejná škola obecná s jejich mateřským jazykem jako jazykem vyučovacím.

Kolik tříd tato škola míti má, řídí se počtem dětí do ní [illegible]ly té zapsaných.

§ 5. Žádosti za zřízení takovýchto obecných škol pro [illegible]šiny druhého zemského jazyka podávají k zemskému výbo[illegible]u rodiče, pěstouni a vůbec zákonní zástupcové dětí školou [illegible]inných aneb obecní zastupitelstva.

Zemský výbor skrze delegáta na místo vyslaného vyšetří, kolik dětí školou povinných jest toho jazyka, pro nějž nová škola má býti zřízena; k tomuto vyšetření buďtež přivoláni: 1. předseda c. k. okresní rady školní; 2. nejbližší c. k. okresní inspektor školní pro školy toho jazyka, o nějž tu jde; 3. důvěrník těch, kteří o novou školu žádost podali.

§ 6. Školní úřady mají povinnost, na počátku každého roku svědomitě vyšetřiti mateřský jazyk a vůbec jazykovou způsobilost dětí školou povinných.

Když shledají, že dle §§ 4. a 6. měla by v obci býti škola pro děti druhého jazyka, jsou povinny postarati se o zřízení její na náklad země, i když žádost o zřízení její ani od rodičů a vůbec zákonních zástupců ani od obce podána nebyla. —

§ 7. Správcové škol veřejných jsou pod ztrátou svého úřadu a majetníci vyučovacích, vychovávacích a opatrovacích ústavů soukromých pod ztrátou úředního oprávnění povinni bdíti svědomitě nad tím, aby ustanovení § 4. na ústavech jim svěřených se zachovávala.

§ 8. Místnosti pro školu menšiny národní a veškeré ostatní potřeby její opatří země na svůj náklad.

§ 9. Kde veřejná obecná škola pro národní menšinu již dříve, než zákon tento moci práva nabyl, právoplatně byla zřízena, tam země přejme tyto školy do své správy a na svůj náklad.

§ 10. Zákon tento nabude platnosti počátkem školního roku, který po vyhlášení tohoto zákona bezprostředně bude následovati a v té době pozbudou platnosti veškeré zákonné předpisy a ustanovení, které tomuto zákonu jsou na odpor.
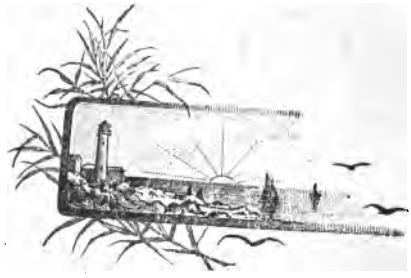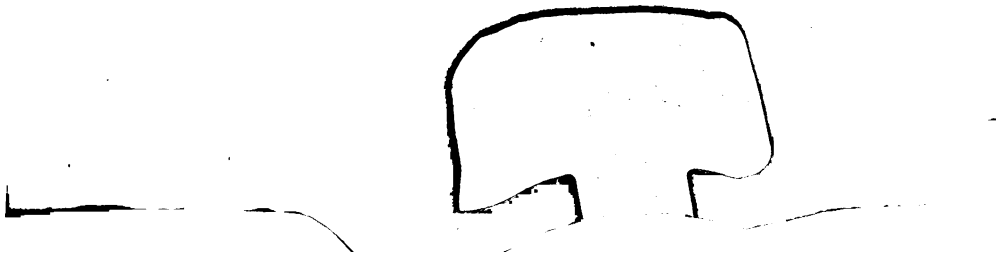
§ 11. Mému ministru duchovních záležitostí a vyučování se ukládá, aby zákon tento ve skutek uvedl.